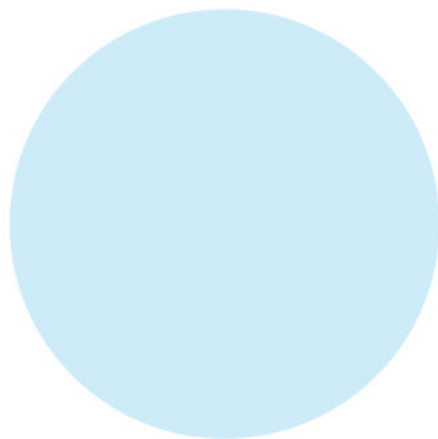

AMB
L'AIGUA
AL COLL

fallasanta **anna** 2023

HUMONNOS

TIENDA ESPECIALIZADA

**CACHIMBAS • VAPEO
PODS DESECHABLES
ACCESORIOS FUMADOR**

VISITA NUESTRAS TIENDAS

SAGUNTO - AV. SANTS DE LA PEDRA Nº35

PUERTO DE SAGUNTO - C/ SAN VICENTE Nº48

VALENCIA / BENIMACLET - C/ DOLORES MARQUÉS Nº3

VALENCIA / RUZAFA - C/ TOMASOS Nº 20

VALENCIA / NAZARET - C/ MAYOR DE NAZARET Nº 90

PROXIMAS APERTURAS:

SAGUNTO - DOCTOR PALOS | SAGUNTO - CRONISTA

CHABRET | VALENCIA, BENICALAP | PAMPLONA |

MADRID | LAS RAMBLAS / BARCELONA

@HUMONNOS

@HUMONNOS

WWW.HUMONNOS.ES

fallasanta anna 2023

Dipòsit Legal: v-3680-2012

Exemplars: 500

Coordinació General:

Lourdes Crisol i Barrachina
Maite Francés i Lacalle
Carmen Tamarit i Carles

Guió i coordinació:

José Tena i Tejado
Javier Bea i Carrillo

Col·laboració en guió:

Eva Marco i Raro

Delegació de Cultura:

Noelia Marchán i Comeche
Lourdes Crisol i Barrachina
Maite Francés i Lacalle
Carmen Tamarit i Carles

Publicitat:

Héctor Pi i Francés
Pepo Gil i Pallarés
Maite Francés i Lacalle

Autor i Autora poesies:

Eva Marco i Raro
Manolo Civera i Gómez

Disseny, maquetatció i Portada:**Col·laboren:**

**PREMI
SANTA ANNA
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
D'UN LLIBRET DE FALLA
COMUNITAT VALENCIANA**

**PREMI
JOSEP M. FRANCÉS I DUATO
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
D'UN LLIBRET DE FALLA
CAMP DE MORVEDRE**

Pots visitar el nostre **llibret digital**
a la web de la falla, a la web del ISSUU,
i a la web www.panalfallero.com/2023

**GENERALITAT
VALENCIANA**

El Present llibre ha participat en la convocatòria dels
Premis de la Generalitat per a la promoció i ús del valencià.

Este llibret participa en els **Premis de les Lletres Falleres**.

Explicació portada

Estem constantment **amb l'aigua al coll**, però especialment en el món faller. L'economia és precària, els costos de fer falla cada vegada són més elevats i, sense adonar-nos, estem ofegant al gremi d'artistes fallers. D'una banda, la vida cada vegada és més costosa, i per l'altre, el nostre afany pel “més és més”, per tindre'l tot -fins i tot aspectes que poc tenen a veure amb la falla en si-, i les nostres ganes incansables de competir, coste el que coste, fan que el món faller, eixe que tant estimem, estiga a la vora de quedar submergit per l'aigua.

Per això, en la portada d'enguany, hem volgut plasmar, de manera minimalista com tot el

disseny del llibret, les mans d'un faller i una fallera, intentant escapar d'aquesta mar que quasi ens cobreix. Com tot l'interior, s'han utilitzat diferents tintes blaves, per a crear una harmonia agradable de veure, però amb el toc de blanc i negre que li dona un punt de cruesa a una portada que no deixa de ser d'un llibre festiu, amé i entretingut.

Després del Meravelles de l'any passat, que tantes alegries ens va donar, tornem a la càrrega santanners i santanneres, un altre any més al vostre costat.

PANAL FALLERO

Estimats lectors:

Tenen a les seues mans el nostre llibret per al 2023.

Què seria de la nostra festa fallera si la gent que treballem per ella no anàrem en algun moment (per no dir sempre) **AMB L'AIGUA AL COLL?**

Simplement és impensable! Si més no tot l'any, perquè al llarg de tot un exercici faller hi ha activitat, al menys quan s'apropen els actes més importants i principals, ja que ens agrada que tot quede el més perfecte possible i això ens duu a anar sempre així: **AMB L'AIGUA AL COLL!** Però... és el que hi ha!, com diem col·loquialment.

És el nostre desig que els textos que componen el llibret els agraden tant com ens agraden a nosaltres per a que totes les persones que ens ha ajudat es puguem sentir mínimament reconeguts per la seua tasca.

Editorial

Tasca desinteressada per la qual sempre estem més que agraïts, com no pot ser d'altra manera. **MOLTÍSSIMES GRÀCIES** a totes i cadascuna d'elles, a les que ho han fet i ho fan des de fa anys i que ja considerem amigues, com a les que cada any s'incorporen per a col·laborar amb nosaltres fent que pugua arribar a les vostres mans aquest exemplar.

No oblidem que l'objectiu final d'aquesta publicació és que **llegir en la nostra llengua** els faça gaudir de la nostra cultura, dels nostres paratges, dels nostres interessos, de tota la informació que aportem als nostres articles inclosa la que correspon al nostre any faller. Informació plasmada no sols amb lletra sinó també amb imatges, què són un suport important i complementari als textos.

MAITE FRANCÈS I LACALLE

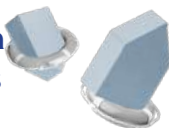
- 2~Edita
- 3~Explicació Portada
- 3~Editorial
- 6~Salutació Alcalde de Sagunt
- 7~Salutació Regidora de Festes

Amb l'aigua al coll (apartat temàtic)

10~Pròleg

"...glup glup" José Tena i Tejado

14~Economia domèstica i famílies vulnerables

16~La inflació i la situació mundial
ens posa amb l'aigua al coll
Eva María Marco i Raro

22~No es pot viure sols d'aigua.
Banc d'aliments

*Juan Carlos Pulleiro i Rodríguez
Alejandro Cuartero i Mulet*

28~Els joves també amb l'aigua al coll
Belén Català i Estada

36~Els nostres majors amb l'aigua al coll
Carmen Tamarit i Carles

42~Els majors i les noves tecnologies
Conxa Cardo i Monzó

48~Tots els rius arriben a Sagunt

50~Les fonts al Camp de Morvedre
Josep Xavier Marco i Raro

Sumari

58~Restauració de la Font de Ribera
Amic de Sagunt (anònim)

64~De l'aixeta al got
Jose A. Palomero i González

72~Un robust sistema gasista
Santiago Álvarez i Fernández

78~Sagunt ciutat submergida

80~El coll i l'aigua
José M. Palomar i Abascal

92~Crònica de la pantanada a Sumacàrker
Roger Pons i Vidal

103~D'això fa ja 40 anys. I ara què?
Roger Pons i Vidal

106~Reflotant la llengua valenciana

108~Una mica de paremiologia
Celia Paniagua i Zornoza

116~El llibret amb l'aigua al coll
Lluís Mesa i Reig

122~L'aigua a la conca del Palància
Manuel Civera i Gómez

136~Sota la mar, sota la mar...

138~Esports d'aigua a Sagunt
Francisco Javier López i Espés

144~Vigilant les costes
Roberto Rovira i Puente

150~Sagunt i el turisme
Natalia Antonino i Soria

154~Epileg
"Aigua al coll i mans al treball"
Asun Moll i Castelló

158~Aparta faller. Santa Anna 2023

160~Saluda President

Rafael Gonzàlez i Berzosa

162~Saluda Fallera Major

Laura Palomar i Lloris

164~Comissió Executiva

165~Vocals

166~Exaltació Fallera Major

168~Falla Gran

169~Explicació Falla Gran

Manuel Civera i Gómez

184~La nostra comissió 2023

186~Saluda President Infantil

Issey Rozalén i Camacho

188~Saluda Fallera Major Infantil

Loara Gómez i Fraga

190~Comissió Executiva Infantil i Vocals

191~Els nostres menuts

192~Exaltació Fallera Major Infantil

194~Falla Infantil

195~Explicació Falla Infantil

Eva Marco i Raro

198~A les nostres Falleres Majors

200~Lletres Falleres

201~Vivències Santanneres

208~XXIX Setmana Cultural

211~Certàmen Literari Escolar

212~Premis Santa Anna i Josep M. Francés

214~Saguntí de l'any

216~Programa d'actes

AMB
L'AIGUA
AL COLL

L'aigua

Salutació

Alcalde de Sagunt

Sempre m'ha agradat el símbol de la mitologia grega de l'au Fènix, una criatura de foc capaç de renàixer de les seues pròpies cendres, amb força i energia. Aquesta mateixa au Fènix és el nostre any faller. Cada any, les Falles inicien un nou regnat amb renovades ganes i il·lusions per a goig de tots nosaltres, perquè les nostres festes de foc i pólvora són com un cicle que mai acaba. Evoluciona i canvia, però mai no s'acaba.

Comparant aquesta al·legoria amb el cicle més important de la natura, trobem l'aigua. **L'aigua és el tema principal que ocupa aquestes pàgines, ja que la Falla Santa Anna ha volgut posar l'accent enguany en aquest element indispensable per a la vida.** L'aigua és essencial per al funcionament dels éssers humans, de la biodiversitat, del medi ambient i de tots els elements vius del planeta. Representa el 80 % de la superfície de la Terra, per això es coneix la Terra com el planeta blau. Venim de l'aigua i estem fets d'aigua, amb la qual cosa no és estrany que l'aigua ens reconforte. No sols perquè ens hidrata, sinó perquè moltes vegades ens inspira intel·lectualment i espiritualment. A més, som un poble de mar, les ones ens bressolen, la pluja ens inspira i l'aigua ens porta records de la infantesa.

L'aigua i les Falles són dos elements que no són distants i desconeguts. L'aigua és un element imprescindible en la creació dels monuments fallers i també dona fi a l'últim caliu de la flama que crema la Falla. I així completa el cicle que esmentava adés.

M'agradaria aprofitar aquestes línies per donar l'enhorabona a la comissió de la Falla Santa Anna pel treball realitzat. Una comissió decidida i entregada a fer més gran la nostra festa. Cal agrair també a les Falleres Majors i Presidents la seua lloable labor en aquest exercici faller. Les Falles són una tradició de germanor, solidaritat i passió teixida amb el material del qual està feta l'aigua: vida i energia.

Vos anime a tots i totes a viure amb intensitat les festes de Sant Josep. Que no falte l'alegria en aquestes Falles 2023!

Que visquen les Falles!

DARÍO MORENO I LERGA

**Alcalde de l'Excel·lentíssim
Ajuntament de Sagunt**

Salutació

Regidoria de Festes i Cultura Popular

Amic i amigues,

Els dies comencen a allargar i ens fan notar ja l'olor de pólvora, sentir el so de les bandes i albirar els colors amb què, en cada cercavila, ens delecten les comissions de la nostra ciutat. Perquè, tot i que les Falles estan presents durant tot l'any en la nostra consciència comuna, en eixa part de la nostra activitat cultural que construïm amb el seu suport impagable, és ara, com cada exercici, quan la festa fallera comença a materialitzar-se i ens deixa eixir a gaudir d'eixos xicotets detalls amb què les comissions ens omplin l'agenda any rere any.

Les Falles són part de la nostra identitat. No podríem imaginar una ciutat com la nostra sense una setmana de monuments i festa, de carrer i música. Malgrat esta estreta relació, la realitat ja ens ha posat davant de situacions extremes que ens han obligat a cancel·lar tots i cadascun dels actes de la nostra setmana fallera. Ara, 2023 tornarà a retrobar-nos, a traure'ns al carrer i celebrar que, a pesar de les circumstàncies, la tenacitat i l'amor per la festa són trets identitaris de la nostra ciutat, perquè Sagunt és flama, carrer, però, sobretot, Sagunt són 28 comissions exemplars cosides a la nostra història amb un mateix fil.

I la Falla Santa Anna bé pot considerar-se un dels millors exemples de com eixe fil ha aconseguit unir-nos i donar futur a una festa que ens representa a tots. Una falla amb història, amb un present i un futur íntimament lligats a la nostra ciutat. Loara, Laura, Issey i Rafael, gaudiu d'estes Falles i compartiu amb la vostra comissió les imatges per al record que anireu creant al llarg d'estos dies de celebració i unitat. Jo, de ben prop, seré testimoni de la vostra alegria.

Bones Falles!

ASUN MOLL I CASTELLÓ

**Regidora de Cultura,
Festes i Cultura Popular**

Pròleg

... glup glup

JOSÉ TENA I TEJADO
Panal Fallero

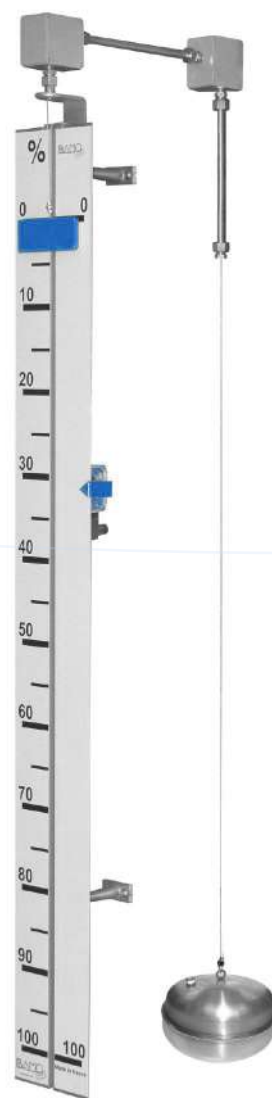
(Verb). Estar amb l'agua al coll

1. Estar en una situació complicada
2. Ser faller o fallera
3. Viure

Sembla que sempre tenim **l'aigua al coll**. No us fa aquesta sensació? És començar una setmana i estar pensant en la quantitat de treball pendent acumulat sobre la taula, el qual veiem impossible d'acabar. Això ja ens angosta, i el que cinc dies després tinguem un lleuger descans - si som afortunats i no ens toca continuar treballant - no resulta un consol. Tampoc obrir la bústia, just quan ja t'has fet la idea que tant sí com no has d'afrontar la setmana amb determinació i força, i comproves que la factura de la llum que s'ha duplicat en l'últim mes, total, per dues estones que vas encendre l'aire condicionat o el forn.

D'acord, però encara així cal seguir, no queda més remei. Entres en el cotxe i és quan t'adones que tens la gasolina justa per a arribar al treball. No pots arriscar-te, així que hauràs de passar per la gasolinera primer, i tirar alguns euros que duraran dos dies. Per donar aquesta volta, el teu cap et renyirà, segurament t'amenaçarà de tirar-te del teu lloc de treball o cobrir els mesos de vacances que tothom vol tindre lliures. En el millor dels casos, simplement t'enviarà un email que, entre línies, deixarà clar el descurat i poc professional que eres.

Per cert, no se t'oblida que hui has de recollir als teus fills de les activitats extraescolars – que et costen un renyó –, cadascuna en una punta de la ciutat, passar abans pel supermercat, enxampar alguna cosa per al sopar i revisar si el lampista ha arreglat la caldera que fa dos dies que no funciona. Aquest matí, quan t'has pegat una dutxa de tan sols dos minuts perquè l'aigua eixia congelada, has cregut estar en el Pol Nord. I bufes, de desesperació.

La meua vida per un bany d'aigua calenta, o per uns dies tombat en l'arena mentre l'aigua em besa els peus. Perquè **l'aigua regenera**, calma, t'esborra tota eixa ansietat que acumules i acumules fins que no saps si el teu got s'omplirà definitivament. La sensació de caminar per una era descalç, mentre l'aigua de la séquia rega els plançons, un glop d'aigua ben fresca un matí d'agost, saltar les ones a mitjanit la nit de Sant Joan. L'aigua, aquest element tan simple i tan necessari, tan bàsic. L'aigua, irrefrenable, que s'emporta tot el dolent.

No obstant això, **vivim sota una sensació d'ofec constant**, no deixem de tindre l'aigua al coll. Ens ofeguem sota una economia que no acaba d'apujar els sous, però permet els lloguers desorbitats, que pugen els preus de tots els aliments i les factures superen qualsevol límit. Treballs precaris, estrés, ansietat... En un món que corre molt més de pressa que nosaltres, que cau en els mateixos errors una vegada i una altra – fam, guerres, contaminació, maltractament al diferent, zero empaties –, que ens fa creure (i potser és cert) que som insignificants i que és igual el que fem o no.

Però després arriba la festa, **les Falles** tornen i ens posem el turbo per a treballar en elles. I no és fàcil, perquè impliquem els neguits del dia a dia i hem de, res més travessar el portal del nostre casal, posar la millor cara i lluitar per traure l'exercici avant. I les Falles, que són barri,

que són poble, que som tots i totes, no anava a ser menys, i la situació es complica, al compàs que es complica la vida. Perquè en pujar el petroli puja el suro, i l'artista se les veu i li les desitja per a oferir a la comissió una falla digna i que estiga ben valorada, mentre la seua ganancia i situació estàn en el límit, com per a tancar qualsevol dia el taller. Restriccions, equilibri barriada-falla, economia interna fallera – si la gent no té per a menjar, com seguirà en la falla? -, representació, igualtat i respecte, modernisme i progrés... Tantes coses, tanta aigua, que a vegades ens costa molt traure el cap i tornar a agafar aire.

No obstant això, **som molt forts**. Lluitem davant les adversitats amb una robustesa que ens sembla increïble. Seguim en el nostre dia a dia, en els nostres treballs (o estudiant o buscant), mantenint les nostres llars o creant-los, progressem, reivindiquem l'evolució, intentem fer coses i que totes elles arriben a bon port per un llit d'aigua que ens ajuda a portar-les. L'aigua sempre ajuda. Per cert, tot això, sota un prisma el més positiu que puguem, i amb el nostre toc d'acidesa, **crítica i sàtira**, perquè per a això és un llibret faller.

En el **llibret 2023** parlarem de diferents situacions on vivim amb l'aigua al coll, classificades en cinc categories.

La primera, **L'economia domèstica i les famílies vulnerables**, on explicarem el que està succeint dins de les nostres llars, i aquelles persones (per diferents motius) que pitjor ho estan passant. Dins d'aquesta, posarem l'accent a Sagunt, en el tema del treball i economia del Camp de Morvedre amb la nova Gigafactoria, els nostres majors desorientats informàticament i tots aquells voluntaris i voluntàries que, amb el seu esforç i el seu gran cor, intenten que cap família saguntina passe fam.

La següent l'hem titulada **Tots els rius porten a Sagunt**, parlarem de l'aigua local, la de la nostra comarca, en diferents apartats. Citarem totes les fonts naturals del Camp de Morvedre, fins i tot les més desconegudes o quasi a la vora de la desaparició, i subratllarem els treballs de recuperació de la Font de Ribera. A més, estudiarem les funcions de la Potabilitzadora de Sagunt i de la Regasificadora de Port de Sagunt, actualment amb una funció imprescindible pel conflicte del gas creat per la guerra russa.

A continuació, **Sagunt ciutat submergida**, on tindrem dos grans articles que ens detallen les vegades que hem tingut l'aigua al coll, però de manera literal, és a dir, les riuades i inundacions que ha patit la localitat i el seu entorn, i un homenatge esquinçador al quaranta aniversari de la Pantanà de Tous, amb el testimoniatge directe d'un veí de Sumacàrcer.

Seguidament, un apartat que no podia faltar en el nostre llibret. **Reflotant la llengua** valenciana, on descriurem les frases fetes i refranys que venen de l'aigua en el nostre idioma, la pressió que ens fem els uns als altres pels concursos de llibrets – fins al punt d'asfixiar a les comissions menys riques – i, finalment, la història, en l'àmbit de llengua, de la nostra regió a través de l'aigua.

Finalment, en **Sota la mar, sota la mar**, parlarem d'altres assumptes relacionats amb Sagunt i l'aigua, com la importància del turisme com a ciutat costanera i ben situada geogràficament, la conservació i vigilància de les nostres platges – fins i tot amb les més avançades tecnologies - i els esports d'aigua del nostre Club Aquàtic Morvedre, lluitadors i diversos.

benvinguda, benvingut

Som aigua, i seria impossible parlar de tots els aspectes de **Sagunt i l'aigua**, de qualsevol mena de relació, perquè Sagunt també és aigua i l'aigua és Sagunt. Però **en aquest llibret hem volgut parlar de nosaltres, d'aquesta comarca, d'aquesta terra, centrant aspectes socials en la visió a través de les finestres de les nostres cases. És un llibret de falla, d'una falla de Sagunt, i de Falles i de Sagunt hem de parlar.**

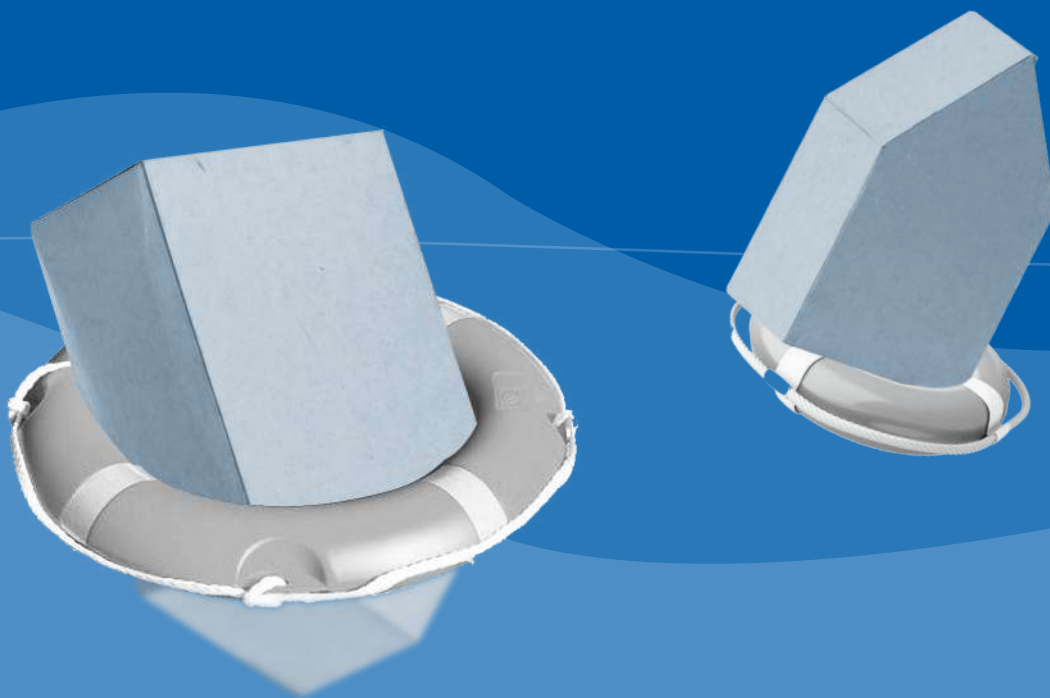
Encara que algunes vegades l'ansietat ens envaïska.

Encara que el nivell que ha aconseguit l'aigua ja siga preocupant.

Escriurem llibret, continuarem creant cultura i fent falla, encara que és complicat no sentir que vivim **amb l'aigua al coll**.

Economia domèstica i famílies vulnerables

Cases i famílies ofegades

Estem tots i totes **amb l'aigua al coll**. I és que és començar el mes, i qui més o qui menys, comença a predir el dia que se li acabaran els diners. Perquè arriben les factures, que donada la situació actual fins i tot són el doble del que eren fa dos anys, i perquè gestos tan senzills i imprescindibles com fer la compra o tindre una mica de vida social resulten una carrera d'obstacles.

En aquesta secció, la primera de la temàtica d'enguany, parlarem d'**economia domèstica**, de les dificultats de les famílies espanyoles per a fer front a totes les despeses, posant l'accent en aquelles persones que pitjor ho estan passant, com són les famílies que necessiten acudir a les **cues de la fam**, els **joves** immersos en l'atur o en treballs explotats i mal remunerats, **pensionistes** que continuen exercint de pilars de les seues llars i **persones majors** enfrontant-se a un món cada vegada més informatitzat.

A més, en tots aquests articles, repassarem el paper que ha jugat o està executant **Sagunt** respecte als seus veïns i veïnes.

EVA MARÍA MARCO I RARO

Diplomada en Ciències Empresarials .
Universitat Jaume I.
Fallera de Santa Anna de Sagunt

1. f. Econ. inflació que es caracteritza per una elevació lleu però persistent en el nivell general de preus.

2. Dit d'una altra manera, anar amb els mateixos diners a fer la compra i portar del *Mercadona* cada vegada menys coses.

La inflació i la situació mundial

ENS POSA

Amb l'aigua al coll estan actualment moltes famílies al nostre país. L'elevadíssima inflació ha fet que utilitzar l'aire condicionat o la calefacció siga un luxe que actualment les famílies no es poden permetre.

La inflació està deixant la butxaca buida a les llars espanyoles i deixa els estalvis en mínims històrics. A l'increment dels carburants, la llum i el gas, cal sumar l'encariment excessiu dels productes bàsics d'alimentació i els preus de l'oci i la restauració.

La guerra d'Ucraïna o la crisi de subministrament de xips de la Xina posa molt difícil la situació d'empreses com la Ford d'Almussafes, que a final d'any ha parat la seua producció i ha posat els seus

treballadors en ERTO. Totes les empreses satèl·lits de la factoria valenciana ho estan sofrint també en l'últim trimestre de 2022.

El panorama que es presenta per al 2023 està més ple d'ombres que de llums. El Fons Monetari Internacional (FMI) alerta que més d'un terç de les economies mundials es contrauran al llarg del 2023 i que les tres grans (EUA, la Xina i la Unió Europea) continuaran estancant-se.

A **Sagunt** ens ha donat llum la notícia de la construcció d'una **gigafactoria de Volkswagen** de bateries per a cotxes elèctrics, notícia que ha estat amenaçada de no fer-se realitat, ja que el govern central havia fet un pas enrere però finalment s'ha compromés a complir amb les ajudes necessàries per portar endavant el projecte.

Ubicació i projecte de la gigafactòria prevista a Sagunt.

Amb aquesta factoria es crearan 15.000 llocs de treball entre directes i indirectes. Un nou impuls a la nostra comarca i un deute històric amb Sagunt, que va patir la reconversió industrial als huitanta i es deixà òrfena una comarca molt dedicada a la indústria.

L'activitat econòmica global continua afrontant desafiaments importants pels efectes de forces poderoses: la invasió russa d'Ucraïna, amb els problemes energètics i d'aliments; la crisi del cost de la vida causada per la persistent i àmplia pressió inflacionària (la més alta vista en dècades); l'enduriment de la política monetària per a combatre aqueix fenomen, i la desacceleració de la Xina.

El pronòstic de creixement global de l'FMI continua sense canvis per al 2022, en el 3,2 %, respecte de la previsió del juliol

passat, quan ja es va aplicar una reducció de quatre dècimes per a enguany. I apunta una rebaixa al 2,7 % per al 2023, dues dècimes menys que al juliol, quan ja va retallar nou dècimes. La previsió assenyalava un 25 % de possibilitats que puga caure per davall del 2 %. **Que lluny queda aquell 6,1 % d'increment de l'economia mundial del 2021! Quan pareixia que havíem superat la crisi de la covid, ens esperava un altre colp per a enfonsar-nos.**

L'economia espanyola

Espanya n'aconsegueix una de freda i una de calenta. D'una banda, després de la pandèmia es va aconseguir augmentar el PIB per l'espenta del sector turístic. La variació interanual del PIB ha sigut del 3,8 %, 30 dècimes menor que la del segon trimestre de 2022, quan va ser del 6,8 %.

El producte interior brut d'Espanya en el tercer trimestre de 2022 ha crescut un 0,2 % respecte del trimestre anterior. Aquesta taxa és 13 dècimes menor que la del segon trimestre de 2022, quan va ser del 1,5 %, però mantenim el creixement. “Una recuperació en la producció industrial i relacionada amb el turisme en la primera meitat del 2022 ha contribuït a projectar un creixement del 4,3 %”, argumenta l'FMI. “No obstant això, el creixement s'alentirà bruscament en el 2023”.

Reaccions polítiques

“A mesura que l'entorn s'ompli de moltes turbulències i s'acumulen núvols de tempesta, els responsables polítics han de mantindre la mà ferma”. Els riscos a la baixa per a les perspectives continuen sent elevats, mentre que la resposta amb polítiques per a abordar la crisi del cost de la vida s'ha tornat molt desafiadora. El risc d'un mal calibratge de la política monetària, fiscal o financera ha augmentat considerablement en un moment en el qual l'economia mundial continua sent històricament fràgil i els mercats financers mostren signes de tensió.

La salut de l'economia global s'enclava críticament en l'èxit de calibrar la política monetària, el desenvolupament de la guerra a Ucraïna i la possibilitat d'altres perturbacions de la cadena de subministraments vinculades a la pandèmia.

La invasió russa d'Ucraïna ha obert una **crisi severa a Europa que ha portat a un increment brusc del cost de la vida** i posa obstacles al funcionament normal de l'activitat econòmica. El preu del gas s'ha multiplicat a Europa per més de quatre des del 2021, amb Rússia retallant el subministrament a menys d'un 20 %.

Això fa créixer la possibilitat d'escassetat d'energia en aquest hivern i més enllà. A més, el conflicte bèl·lic també ha conduït a l'encariment del preu dels aliments en els mercats mundials, malgrat l'acord de transportar cereals per la mar Negra, la qual cosa provoca greus perjudicis per a les llars de baixos ingressos i, especialment, per als països pobres.

« **La inflació està deixant la butxaca buida a les llars espanyoles i deixa els estalvis en mínims històrics.** »

Amenaces de futur i present

La **pressió dels preus** és l'amenaça més immediata a la prosperitat actual i futura, esprement els ingressos reals i soscavant l'estabilitat macroeconòmica.

Els bancs centrals del món es troben ara concentrats a **restaurar l'estabilitat de preus** i el ritme d'enduriment s'ha accelerat considerablement: "Hi ha riscos tant d'estrenyer en excés com de manera insuficient".

Si no es controla la inflació amb l'elevació dels tipus d'interés pels bancs centrals i s'estreny en excés, espentaria l'economia global cap a una dura recessió innecessària. Malauradament, la història ens ensenya que tan sols es posaria sota control la inflació però no seria un entorn favorable si continuen elevades les altres variables com la situació de guerra i la crisi energètica. D'altra banda, si es realitzara un ajust lax faria que s'atrinxere la inflació i que s'erosione la credibilitat dels bancs centrals i les expectatives de frenar l'encariment.

Fonts

<https://www.funcas.es>

<https://www.expansion.com>

<https://datosmacro.expansion.com/paises/espana>

www.inegi.org.mx/contenidos/saladeprensa/

boletines/2022/pib_pconst/pib_pconst2022_

En el moment de tancar aquest article estem a les portes de Nadal: la inflació continua elevada i els tipus d'interés han pujat també. Les expectatives econòmiques per al 2023 no són massa favorables. Desitgem que la situació mundial millore, però hi influirà molt el desenvolupament de la guerra d'Ucraïna i les economies dels tres poderosos: la Xina, els EUA i la Unió Europea.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

JUAN CARLOS PULLEIRO I RODRÍGUEZ

President del Centre Solidari
d' Aliments de Sagunt.

ALEJANDRO CUARTERO I MULET

Vicepresident del Centre Solidari
d' Aliments de Sagunt.

A la **Comunitat Valenciana**, l'índex de **pobresa supera el 30%** (30,6%), per davall de Canàries, Múrcia i Melilla. Supera en huit punts a Catalunya i en nova a la Comunitat de Madrid. Navarra és la més baixa, amb tan sols un 14,7%.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

No es pot viure sols d'aigua

BANC D'ALIMENTS

L'any 2013, en molts municipis d'Espanya es podia afirmar amb rotunditat que la crisi financera del 2008 no implicava solament fredes dades macroeconòmiques abocades diàriament des dels mitjans de comunicació, sinó persones amb noms i cognoms, veïns, coneguts amb hipoteques, càrregues familiars i pèrdua d'ocupació, o precarització. Al marge dels aturats, que van augmentar profusament, va sorgir un nou grup social al qual es va anomenar “**pobres amb nòmina**”.

En aquest context lamentable va ressorgir la figura dels **Bancs d'Aliments**, organitzacions la fi de les quals era donar menjar a persones a qui costava arribar a fi de mes. En el municipi de **Sagunt**, entitats com Càritas, Adra i Creu Roja ja feia temps que distribuïen aliments; hi

faltava una entitat més potent en recursos, així com en la capacitat d'aportar una infraestructura capaç d'integrar totes les associacions implicades. Els partits polítics, per unanimitat (una cosa insòlita, en aquell moment), van acordar una partida i es va contactar amb dos ONG que operaven en el municipi (ADRA i Mans Amigues) per a crear el **Centre Solidari d'Aliments de Sagunt**, d'ara en avant CSAS. El voluntariat que va integrar la directiva procedia de les dues ONG, però n'hi havia alguns que no pertanyien a aquestes. En qualsevol cas, el CSAS des de la seua fundació va tindre un caràcter autònom, apolític i aconfessional.

Es va treballar ràpidament: en el primer any de la seua fundació no sols va tindre estatuts, procediments clars i, per descomptat, un magatzem amb totes les

« Durant el 2021 hem pogut repartir 200 tones d'aliments. Tenim aspectes a millorar per als pròxims anys i nous reptes que cal afrontar. »

infraestructures mínimes necessàries; el més important és que van començar a ser útils. Des del principi va haver-hi reunions amb totes les associacions que estaven realitzant repartiment d'aliments i amb els Serveis Socials de l'Ajuntament. Es crearen protocols consensuats, paràmetres objectius per a ser perceptors de l'ajuda i s'integraren tots els usuaris en una base de dades compartida en la qual, una vegada s'abocà la informació, es va poder tindre un coneixement real dels beneficiaris, així com de les altes i baixes d'aquests (en funció de la renda). La base de dades també va permetre evitar duplicitats i possibles abusos.

La manera com el CSAS aconsegueix el finançament per a mantindre la seua infraestructura i atendre els beneficiaris passa per fons públics en forma de subvenció per part de l'Ajuntament i aliments entregats pels fons FEGA de la Unió Europea, aportacions d'empreses privades i associacions, així como campanyes de recollides d'aliments.

Cua per a la recollida de l'ajuda d'aliments a Sagunt (ADRA 2021).

Fins a quan? La gran pregunta

Quan els efectes de la crisi financera començaven a remetre, d'una manera tardana perquè els usuaris del CSAS, pel seu perfil, solen ser els últims que es beneficien d'una millora de l'economia, va arribar la covid-19 i ara la guerra d'Ucraïna. El resultat és que **continua havent-hi una quantitat creixent de persones que necessiten ajuda** i en un futur pròxim no es percep un horitzó en el qual puga plantejar-se cancel·lar l'activitat. Ara mateix, l'única via d'accés és a través dels Serveis Socials de l'Ajuntament de Sagunt, ja que ells tenen tota la informació necessària per a avaluar els possibles beneficiaris.

Hi col·laboren moltes persones en aquest projecte; per exemple, en la **campanya de recollida d'aliments** que va tindre lloc els dies 16 i 17 de desembre van participar uns **200 voluntaris**.

Ara mateix, la nostra infraestructura consisteix en una nau industrial al polígon Inguinsa on emmagatzemem els aliments que seran entregats, disposem de furgoneta pròpia i tot allò necessari en un local per a emmagatzemar, conservar i servir els aliments.

Recollida d'aliments per part d'ADRA en diferents convocatòries.

Equip d'**ADRA** amb l'Alcalde de Sagunt en la recollida 2021.

En l'apartat agraïments vull esmentar l'Ajuntament de Sagunt, les grans empreses que ens donen suport, com Saggas, La Caixa, Fertiberia, Lafarge, AGC, Importaco i especialment totes les associacions, col·legis, grups esportius, empreses, falles, particulars, Veïns Solidaris, associacions de veïns, etc., que col·laboren recollint aliments i confiant en nosaltres com els més adequats per a fer-ho arribar a les persones més necessitades del poble.

Durant el 2021 hem pogut repartir 200 tones d'aliments. Tenim

aspectes a millorar per als pròxims anys i nous reptes que cal afrontar, però confiem poder continuar sent útils a la comunitat.

Han participat en l'article Alejandro Cuartero i Juan Carlos Pulleiro, vicepresident i president del Centre Solidari d'Aliments de Sagunt.

Per una altra banda, **ADRA** atén amb aliments peribles (recollits de 10 supermercats del poble, d'algunes empreses i Mercovasa) les persones més necessitades, unes 150 famílies cada setmana, i es reparteixen uns 3.000 quilos.

ADRA és considerada pels organismes internacionals com una xarxa d'agències d'ajuda humanitària i de desenvolupament.

És una ONGD confessional que estant vinculada a l'Església Adventista, manté la seua estructura i organització administrativa de manera independent. En els moments actuals la xarxa d'ADRA està actuant en més de cent vint països.

Els orígens d'ADRA, **Agència Adventista per al Desenvolupament i Recursos Assistencials**, se situen aproximadament en la dècada de 1980.

En l'actualitat, ADRA continua creixent i evolucionant. L'àrea de cooperació per al desenvolupament i de l'acció humanitària i d'emergència s'ha mantingut ferma als seus valors, procurant treballar per l'equitat, la justícia i la participació dels pobles.

AMB
L'AIGUA
AL COLLI

BELÉN CATALÀ I ESTADA

Investigadora de la Universitat de València.

Doctorada en Economia Social

« El darrer informe de joventut a Espanya revela que en 2019 la taxa d'aïtur de les persones de 15-24 anys era del 26,8%, la segona més alta d'Europa. »

Els joves, també

La joventut, entesa com aquell període que divideix la infància de l'edat adulta, no està definida de manera categòrica i universal per una franja d'edat inamovible. Segons el criteri de Nacions Unides, comprén aquelles persones situades entre els 15 i els 24 anys. No obstant això, qüestions com l'accés al treball, l'accés a l'habitatge o l'augment de l'esperança de vida propicien que aquesta franja d'edat s'amplie en molts organismes. Per exemple, en el cas de les enquestes de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), la joventut abasta les persones que es troben entre els 15 i 29 anys d'edat. I a més, darrerament hem vist com en determinades ajudes estatals o autonòmiques aquesta franja s'arriba a ampliar fins i tot als 35 anys.

El que reflecteix aquesta realitat és que, a efectes administratius, **la joventut s'allarga** com a conseqüència d'un patent i reconegut **problema estructural** respecte de les condicions de vida de les persones joves: altes taxes d'atur juvenil (Espanya continua encapçalant les llistes europees) i condicions laborals en la contractació caracteritzades per la **precarietat**, la temporalitat, la dualitat en la contractació i la sectorització; tot això comporta una incapacitat per a accedir a una vivenda i sovint per a construir un projecte professional i personal òptim.

En aquest article, com a persona jove, m'agradaria fer un recull de reflexions –des de la no-victimització i des d'un punt de vista personal, però rigorós– de quina és la realitat a la qual ens enfrontem dia a dia i cap a on ens hem de dirigir.

Com estem: amb l'aigua per damunt del cap

Potser des d'una visió adultocentrista, ser jove és una de les millors etapes vitals en la vida de tota persona. I així hauria de ser: un cicle per a descobrir el món que ens envolta, formar-nos en aquelles coses que ens interessen i ens motiven, conèixer altres realitats, viatjar i perfilar qui som. Però la realitat (com sempre) no és tan idíl·lica com ens la pinten. I no ho dic jo, ho diuen les dades.

El darrer informe de joventut a Espanya realitzat per INJUVE¹ revela que en 2019 la taxa d'atur de les persones de 15-24 anys era del 26,8 %, i del 16,8 % en les persones de 25-29 anys, la segona més alta d'Europa, sols superada per Grècia. A més, el document assenyalava que el 36,2 % de dones joves i el 25,5 % dels homes tenen un contracte a temps parcial, i que 1 de cada 5 joves menors de 19 anys treballa sense contracte. Aquest fet, ja no sols preocupant sinó

també il·legal, és més alarmant quan s'assenyala que **quasi un 40 % dels joves voldrien treballar més hores**, cosa que emfatitza que moltes vegades s'estigmatitza la població jove com a mandrosos o poc conformistes amb les condicions laborals, però la realitat demostra que hi ha poca demanda que pugui donar treball a aquest col·lectiu. La crisi de la covid-19 no ha fet sinó agreujar aquesta situació, que afecta selectivament per classes socials, ja que els joves de classe més baixa tenen pitjors condicions laborals i més dificultats per a realitzar la seua activitat *online*, i per tant han sigut més vulnerables als acomiadaments i als ERTO. D'altra banda, pel que fa a la percepció del treball, les perspectives continuen la tendència de la precarietat i la inseguretat laboral, ja que **1 de cada 4 joves considera molt probable que es quede sense treball en 12 mesos, i 1 de cada 3 veu poc o gens probable trobar un treball a un any vista**.

L'emancipació i l'accés a un habitatge és un altre dels aspectes clau que determinen el malestar de la joventut. Espanya és el sisé país per la cua a Europa en què més tard ens n'anem de casa (als 29,5 anys), i ha empitjorat en termes relatius sobre altres països europeus amb característiques demogràfiques similars en l'última dècada. A més, sols un 45 % de persones joves està emancipada, fet que demostra la incapacitat que el treball siga garantia d'obtindre accés a una vivenda. I aquest fet s'agreuja encara més amb la joventut inactiva i l'aturada, on **sols 2 de cada 10 s'emancipen**. El principal motiu que esgrimeixen els joves per a no voler emancipar-se és la **falta d'estabilitat laboral**, i després, tot i tenir-la, la **falta d'uns ingressos propis adequats**. Amb la covid-19, el percentatge de persones que havien manifestat el seu desig d'anar-se'n de casa es va reduir 15 punts. Però després de totes aquestes xifres arrasadores encara s'han d'escoltar certs clixés com que «No ens n'anem perquè, on estarem millor sinó a casa dels pares?».

1. **Institut de la Joventut.**
L'informe es pot consultar en:

Una altra dada d'aquest informe que sorprén és com van afectar els primers episodis de la pandèmia a la gent jove. Una de les conclusions més impactants és que la covid-19 va danyar de forma més severa les **dones** en termes de moral, tensió, depressió, estrés i soledat, algunes en percentatges prou superior als homes. A més, la major destrucció del treball durant la pandèmia es va produir entre les persones de 15 a 29 anys. Entre els sectors d'alt risc de pèrdua de treball per la pandèmia, els joves representaven el 13 % del total del treball, mentre que es va destruir una mitjana del 34 %. Aquest fet demostra que **el col·lectiu jove és especialment vulnerable en època de crisi**. Una vulnerabilitat multifactorial que sovint aboca a problemes de salut mental i a realitats tan impactants com que el suïcidi s'ha convertit en la primera causa de mort dels joves de 15 a 29 anys després dels tumors, i la primera en els homes. Un autèntic problema de salut pública al qual cal donar solucions.

Com he dit, les dades parlen per si soles, i tant de bo fora una altra la perspectiva que es poguera relatar. Des del meu punt de vista, el més preocupant no és que açò ocorregui, sinó que hi ha persones que

encara culpabilitzen les persones joves de trobar-nos en la situació que tenim, o li resten importància. La realitat és que hi ha un rang de millora amplíssim en el camp de les polítiques públiques dirigides als joves, i per a realitzar canvis estructurals a escala estatal que es replantegen, entre molts altres aspectes, la sostenibilitat del mercat laboral tal com l'entenem actualment, el difícil accés a l'habitatge o la millora de les polítiques de cobertura social. Si no, no sols anirem amb l'aigua al coll sinó que seguirem enfonsant-nos cada vegada més fins que algú tinga a bé rescatar-nos.

Com volem estar: damunt un vaixell i agafant el timó

Com qualsevol realitat complexa, tot s'ha d'analitzar des d'un doble vessant. La realitat que acabem d'esmentar té una cosa bona, i és que afortunadament hi ha solucions per a revertir-la. Unes solucions que passen per escoltar les necessitats de la joventut i donar-nos la participació que mereixem. En l'àmbit educatiu, per exemple, les **pràctiques** que fa qualsevol persona que s'està formant haurien d'estar remunerades i no «pagar-les amb experiència». Ningú

« Els joves
de classe
més baixa
tenen pitjors
condicions
laborals i més
dificultats per
a realitzar la
seua activitat
online. »

Manifestacions de la joventut
pels seus drets.

hauria de treballar gratuïtament. I, com no, s'hauria de dotar de més fons perquè la gent jove que ho desitja es dedique a la **investigació**. Persones talentosíssimes no haurien de veure's forçades a marxar cap a altres països perquè no se'ls estan donant les ferramentes adequades per a desenvolupar el seu treball.

En l'àmbit de l'habitatge, s'hauria de posar en marxa una **renda bàsica d'emancipació** per tal de garantir recursos econòmics perquè les persones joves puguin construir projectes de futur estables, així com millorar les ajudes al lloguer existents i facilitar-ne les condicions d'accés. Una altra de les mesures que s'hauria de fomentar és el cooperativisme d'habitatge en cessió d'ús per a joves, a través de la cessió de terrenys públics a un preu assequible. I, d'altra banda, facilitar ajudes per a l'adquisició d'una primera vivenda en petits municipis o llocs que estan en risc de despoblació. Seria una bona manera de revertir eixes dades que ens allunyen dels estàndards europeus.

Sols un 45% de la joventut està emancipada.

Pel que fa a l'ocupació, es podrien realitzar nombrosos canvis. En primer lloc, **millorar l'atenció a l'orientació laboral de les persones joves** i vertaderament prestar ajuda en l'obtenció d'un lloc de treball que siga adequat tant en la formació com en les aspiracions professionals de cada persona. En segon lloc, seguir aprofundint en la **creació de projectes empresarials** per a aquest sector de la població, posant l'accent en l'economia social com a model arrelat al territori i a les persones. I en tercer lloc, crear línies de contractació per a persones joves en àmbits estratègics en l'actualitat com són la transició ecològica o la innovació social.

Malgrat totes aquestes mesures, res no funcionarà si no es comença canviant el més important: la salut i el benestar físic i mental de les persones. Per això

és important que als nostres sistemes de salut hi haja consultes de psicologia específiques per a joves; que s'adaptin els horaris, els espais i les dinàmiques als ritmes i a les diferents realitats de la joventut, i que es coordine amb la implantació d'un programa específic per a persones joves amb problemes de salut mental que pose un èmfasi especial en la prevenció del suïcidi.

No són solucions fàcils ni que es puguin fer d'un dia per a l'altre, però ben cert és que el problema al qual ens enfrontem tampoc ho és, i malauradament els joves hem caigut en l'autoengany que aquests són els reptes i les dificultats amb els quals hem de viure simplement per tindre entre 15 i 29 anys. Així que ja està bé de viure amb l'aigua al coll. Les nostres preocupacions no han de passar per no saber si trobarem

**« Es deurien
crear línies de
contractació
per a persones
joves en àmbits
estratègics en
l'actualitat,
com el cas de
la transició
ecològica. »**

feina després d'haver estat anys i anys formant-nos; i si una vegada trobada eixa feina, tindrem suficient per a pagar un lloguer i la seguretat que no ens faran fora perquè no interessem econòmicament. I en l'excepcional cas de voler convertir-te en propietari abans dels 30, saber que has guanyat la loteria quan una entitat bancària et concedeix un préstec hipotecari. Un cercle viciós que no acaba mai. Siga com siga, nosaltres ens mantenim flotant a la superfície i si l'aigua ens arriba, sempre podem agafar-nos de les mans els uns amb els altres i ajudar-nos mútuament a surar. No ens en queda una altra.

AMB
L'AIGUA
AL COLLI

CARMEN TAMARIT I CARLES

Mestra jubilada i fallera de la comissió

Segons l'última Enquesta de Població Activa (EPA) de l'INE, a la fi de 2021 hi havia **més d'un milió de llars a Espanya amb tots els seus membres desocupats** i, a més, es van comptabilitzar 563.000 que no tenien cap mena d'ingressos. El coronavirus ha sigut un potenciador de desigualtats i ha accentuat el retorn als hogars dels **majors**, sobretot en famílies monoparentals femenines.

Els nostres MAJORS

Exactament així és com estan molts dels nostres majors. I quan parle de majors no em referisc a qui legalment és major d'edat sinó, com haureu comprés, als **NOSTRES MAJORS**.

Els NOSTRES MAJORS, totes eixos homes i dones, en matrimoni, vidus o vídues, què estan AMB L'AIGUA AL COLL perquè es veuen amb l'obligació d'ajudar fills, filles, néts i nétes per a que puguin subsistir, complir amb els seus treballs o, fins i tot, tindre algun capritx.

Els NOSTRES MAJORS, jubilats i jubilades que compten amb un nombre d'anys ja considerable i, en la majoria de casos, amb una pensió... no tant considerable.

Els NOSTRES MAJORS, la major part dels quals s'han dedicat a treballar molts més anys dels que els haguera fet falta perquè en el seu moment calia treballar des de ben joves.

ELS NOSTRES MAJORS que no tenen carreres universitàries però no són analfabets i tenen un gran bagatge de cultura general que els ha donat la curiositat, les ganes d'aprendre i sobretot eixa gran mestra que és la vida.

Els NOSTRES MAJORS que han evolucionat al mateix temps que ho ha fet la tecnologia, la ciència, la medicina,... la societat en general i no han posat peròs ni han fet males cares front les dificultats que els haja pogut suposar.

Els NOSTRES MAJORS que han viscut diferents tipus de governs nacionals, autonòmics i municipals, que han arribat al segle XXI i continuen lluitant, defensant i exigint els seus drets amb un comportament que deuria ser exemple a seguir per molta joventut exaltada i de vegades ben acomodada.

Tot això són ELS NOSTRE MAJORS, eixos pares i mares que ara deurien estar gaudint de la seua jubilació, dels seu temps d'esplai, de les seues aficions, de no tindre hora d'alçar-se, ni de gitar-se, de donar-se els capritxos que no es pogueren donar de joves, de viatjar, de viure sense horaris ... i tantes altres coses.

Doncs, com bé he dit, deurien estar gaudint però els temps que corren no els ho permet en un gran nombre de casos. Ni més ni menys que més del 50% dels jubilats i jubilades **es veuen en l'obligació d'ajudar els seus descendents**. Crec que tots som conscients dels motius però no sé fins a quin punt som conscients del que suposa per a aquestos iaïos/iaïes-pares/mares o pares/mares-iaïos/iaïes, cadascú que trie la combinació que preferisca.

« **Les circumstàncies econòmiques i socials actuals han fet que gran quantitat de famílies que ja eren independents hagen passat a ser novament dependents dels pares i mares.** »

Els **majors** son, cada vegada més, els pilars dels hogars espanyols.

**Setmana Cultural dels Majors,
Ajuntament de Sagunt.**

**Activitats culturals
per a persones majors a Sagunt.**

Jo em quede amb la que m'agradaria que fóra per a tots ELS NOSTRES MAJORS. M'agradaria que foren iaies/iaies en primer lloc. Iaies i iaies que gaudiren del temps d'esplai amb nétes i néts per a passejar amb ells, portar-los d'excursió en vacances, al cinema en dies de festa, al circ i a la fira en Nadal, a la platja en estiu,... que els compraren regalets i llepolies d'amagatall dels pares, que els esperaren a dinar cada dissabte o diumenge, ... a la fi, iaies i iaies com els que conegueren molts del nostres majors i hem conegut molts dels que estem a prop de ser-ho. I, si així fóra, serien pares/mares en segon lloc, perquè és una condició i una responsabilitat que mai es perd però que en créixer fills i filles sí que queda relegada quan ells i elles van fent-se majors i passen a adquirir la mateixa condició.

Diu un refrany que «tothom se'n recorda de santa Bàrbara quan trona», doncs això passa amb **ELS NOSTRES MAJORS.**

Les circumstàncies econòmiques i socials actuals han fet que gran quantitat de famílies que ja eren independents hagen passat a ser novament dependents dels pares i mares. **Pares i mares que han hagut de prioritzar aquesta condició sobre la de iaies/iaies**, perquè ara han de fer front a les demandes i necessitats dels fills i filles i, en la majoria de casos, privant-se de necessitats pròpies en favor de les de les seues famílies. I no parlem sols de necessitats econòmiques directes, sinó també indirectes, com la de fer de «canguros» gratuïts dels néts i nétes atès que els horaris de treball dels pares són generalment incompatibles no sols amb els escolars sinó també amb els extraescolars.

Per molts homenatges, reconeixements i augments de les pensions que es facen, mai estarà reconeguda suficientment la tasca que realitzen ELS NOSTRES MAJORS. Homes i dones que sent ben joves hagueren de posar-se a treballar perquè van viure una postguerra dura i difícil que no permetia viure folgadoament la majoria de famílies, que van comprendre la situació i de millor

o pitjor gana van assumir la seua tasca dins la societat que els havia tocat, que mai alçaven la veu als pares acatant amb respecte qualsevol ordre o norma els agradara més o menys i que van construir-se la vida amb molt d'esforç i molt de treball.

Homes i dones que ara, de majors, **tornen a passar per moments de dificultat** però tornen a comprendre la situació socioeconòmica i laboral de les seues famílies, tornen a assumir la seua responsabilitat com a pares i mares, i tornen a acceptar sense alçar la veu les ordres que els fills i filles els van donant per a complir amb els horaris i tasques que les activitats escolars, extraescolars i familiars imposen als néts i nétes, deixant en segon lloc la condició de iaies/iaies.

Sóc conscient que en aquest article no he dit res que no sapiga tota aquella persona que haja decidit llegir-lo, i moltíssimes que no el llegiran, però és un molt xicotet reconeixement per a tots ELS NOSTRES MAJORS que hui en dia i, sense merèixer-ho, estan AMB L'AIGUA AL COLL.

L'alcalde de Sagunt, Darío Moreno, i el delegat de Majors, Alejandro Sotoca, es van desplaçar el passat abril a l'Asil de Sagunt per a fer el lliurament dels obsequis commemoratius a Blasa Sánchez, Manuel Esteve, Esther Armañanzas i María Anunciación Crego, les quatre persones centenàries que, al 2022, han sigut homenatjades, en la cloenda de la 17a edició de la Setmana Cultural de les Persones Majors.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

CONXA CARDO I MONZÓ

Llicenciada en Història per
la Universitat de València

*“Un soneto me manda hacer Violante
y en mi vida me he visto en tal aprieto”.*
(Lope de Vega)

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Els majors i les noves TECNOLOGIES

INTRODUCCIÓ

Potser es pregunten per què comence un article d'aquesta manera. Senzillament la benvolguda “Falla Santa Anna” m'ha encarregat un escrit sobre les TIC (Tecnologies d'Informació i Comunicació) en relació a la gent major.

Per a mi, com diu el vers, és un compromís. En realitat solc ser un desastre en el tema. Em trobe antiquada i obsoleta. Tota la vida he estat analògica, sóc major i aixó digital és per a mi la màgia actual. Trobe que allà on estiga una bona conversa entre amics o una estreta de mans, una abraçada, o un mestre que sàpiga connectar amb els alumnes i els faça viure qualsevol tema, els marcarà de per vida. No té preu. Cap Power Point ho pot substituir, per més que siga l'última versió.

Una vegada feta aquesta declaració d'intencions, passe a esforçar-me en el tema encarregat. Vivim una època marcada pel trànsit d'allò analògic al **món digital** i a nosaltres, els majors, ens ha agafat al mig, tot i que, de vegades, la gent major, analògica de naixement, ha intentat aproximar-se a les TIC per alguna necessitat burocràtica. I saben què ha passat? S'ha trobat davant d'un mur infranquejable. O els ha entrat por. Aquesta circumstància ha augmentat les resistències dels majors a les TIC.

Total, que la situació entre aquests dos mons ens preocupa, ens genera moltes dificultats. És massa complicat, no entenem eixe llenguatge, tenim temor a cometre un error i esborrar la informació o, pitjor: desbaratar el mecanisme.

A més, és molt important la capacitat econòmica. Són preus elevats i el sistema ens obliga subtilment a canviar de mòbil o d'ordinador per allò de l'obsolescència programada.

UNA GENERACIÓ

Forme part de la generació de la postguerra, d'una educació que, vista des de la perspectiva del temps, era demencial, de la “*letra con sangre entra*”, de la por al mestre. Escola sense materials, sense calefacció. Sense res. Alguns poguérem tirar endavant. Molts es quedaren en el camí. Hi vam sofrir l'adoctrinament, els exercicis espirituals obligatoris. I a callar. En fi, no vull cansar-los. I ara hem d'aprendre de nou perquè ens hem convertit en analfabets digitals...

És per això que **ens mereixem un respecte**, sobretot dels funcionaris públics, o els treballadors de banca. El tractament que hi trobem és completament **despersonalitzat**, la comprensió davant del nostre atordiment es nul·la. Posem els cinc sentits atenent, i la majoria de les vegades no ho entenem i ens trobem amb la mirada insensible del funcionari que ens afona en la misèria.

Vull proclamar que la nostra generació, malgrat totes les deficiències que hem hagut de patir, ha aportat moltes coses bones al país, hem lluitat per la vinguda de la democràcia, millorar la qualitat de vida i ens hem hagut d'adaptar a tot. I ara ve un funcionari o funcionària o un empleat o empleada de banca i et diu descaradament analfabet, amb allò de “si és molt fàcil”. I ja t'apanyaràs.

Total, que ser “natis analògics” ens condiciona i ens margina, per tant caldria establir els mecanismes perquè els majors s'aproparen a les TIC. Cal ajuda i paciència. Estic molt d'acord amb la campanya encetada pel doctor Carlos San Juan “*Soy mayor, pero no idiota*”. Aquesta frase conté un significat molt profund que pot aclarir el que intente explicar.

L'ESCLETXA DIGITAL

El bot de la digitalització s'ha reflectit en diferents àmbits i sectors demogràfics, sobretot en els majors de 75 anys. El 40,5% de les persones majors afirmen que mai han entrat en Internet i més enllà dels 75 ja no existeixen. Hi estan amortitzats. És molt trist. Per tant perquè eixe grup de persones

Metge encarregat de la recollida de firmes per a l'atenció bancària.

puga accedir al sistema cal la formació, sobretot en els que viuen al món rural. No tindré accés a les TIC encara les aïlla més.

No poder accedir a Internet per realitzar les gestions quotidianes que abans feia l'empleat de banca o el funcionari, en un ordinador, o no poder comunicar-se per vídeo-conferència amb els familiars els causa molta frustració i **un 27,1% manifesta que no ho ha pogut aconseguir.**

COM INTRODUIR I APROPAR LA TECNOLOGIA EN UNA PERSONA MAJOR?

- Començar per tasques senzilles i agradables.
- Han de veure que és molt útil.
- Realitzar activitats que despertin el seu interès i els agraden.
- Tenir prop un familiar o amic que els ajude** i els lleve la por. Tot això potenciaria la seua autoestima perquè es veurien capaços d'accedir al sistema i podrien realitzar gestions quotidianes, a més que començarien a veure-hi els avantatges.

Cibervoluntarios.org porta 20 anys ajudant als majors amb les TIC.

AVANTATGES

- Accés ràpid a la informació.
 - Facilita l'aprenentatge.
 - Simplifica les tasques.
 - Ofereix entreteniment.
 - Augmenta l'esperança de vida.
- Facilita que els majors no estiguen aïllats.

DESavantatges

- Dependència de les tecnologies i per tant addicció.
- Deshumanització.
- Falta de seguretat en la xarxa i per tant perilla la privacitat.

Doncs bé. Tot aquest romanç que els he fet és el que significava el vers del principi.

No sóc enemiga de les TIC. Em costa molt i de vegades m'hi rebel·le. En realitat, crec que és un mecanisme de defensa davant d'una nova era perquè la meua s'acaba. Li pose interès quan la necessitat m'obliga, “quan l'aigua ja va per damunt de la taula”. Aleshores trobe la seua utilitat.

Però... continua semblant-me màgic que des de ma casa pugui entrar al Louvre o enviar unes fotografies a Canadà, i que arriben de seguida!

Tot i que, on estiga una bona reunió cara a cara, uns riures i la calor humana, res ho podrà substituir.

L'Ajuntament de Sagunt va presentar en 2021 l'estudi **Sagunt, ciutat amigable amb les persones majors**. Aquest programa té per objectiu millorar la qualitat de vida de les persones majors del municipi i el fa promovent la seua participació, tenint en compte les seues opinions, necessitats i propostes de millora. En el procés d'elaboració **han participat els nostres majors**, així com altres associacions del nostre poble amb la finalitat de poder veure quines necessitats i mancances hi ha realment i on hem de millorar

« El 40,5% de les persones majors afirmen que mai han entrat en Internet i més enllà dels 75 ja no existeixen. »

AMB
L'AIGUA
AL COLLI

Tots els rius arriben a Sagunt

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Els nostres rius, les nostres fonts, la nostra mar

Estem amb l'aigua al coll però,
d'on ve tanta i tanta aigua?

Ja hem analitzat en l'anterior bloc els problemes que ens estan ofegant, però és el moment d'estudiar l'aigua que estem engolint, d'una forma totalment contrària, en positiu (tot no seran drames, que ja en tenim bastant!).

Parlarem de l'**aigua del Camp de Morvedre**, especialment de les **fonts naturals**, un complet llistat d'aquelles més desconegudes o que estan en perill de desaparèixer, i posarem l'accent en la **Font de Ribera**, la qual recentment ha sigut recuperada gràcies a la intervenció municipal.

Eliminarem els falsos mites de l'aigua de l'aixeta, si és millor o pitjor que l'embotellada, amb una àmplia anàlisi des de la **Potabilitzadora de Sagunt**. Finalment, analitzarem un altre dels innombrables avantatges de la nostra mar, el qual ens està permetent ser una seu crucial per al **proveïment del país de gas**, ara que la guerra i Rússia estan posant-ho tot tan difícil.

L'aigua és lliure, l'aigua flueix i no se la pot controlar. Encara que a vegades ens sentim ofegats i ofegades, l'aigua sana, neteja i fa reviure les nostres esperances.

JOSEP XAVIER MARCO I RARO

Licenciat en química
i faller de la comissió

Com a curiositat, entre les innumbrables rutes del nostre entorn, destaca la Ruta de la **Font del Comte**, una ruta amb no molta dificultat, que transcorre per camins poc transitats i envoltats de naturalesa. En el següent QR es pot apreciar detalladament.

Les fonts al CAMP DE MORVEDRE

FONT: Lloc on l'aigua subterrània brolla o ix a la superfície de la terra.

Les fonts han sigut, i són, uns elements importants en l'assentament de les cultures i en el seu posterior desenvolupament com a poble, especialment en l'activitat agrícola. A la nostra comarca, un bon exemple d'açò seria la **font de Quart**, que rega una bona part de les terres de la Vall de Segó pel seu abundant cabal d'aigua.

Però també hi ha altres fonts, amb més o menys cabal i més o menys accessibles, que no han tingut tanta importància per al desenvolupament agrícola i social de la comarca, però que també són dignes de destacar. Malauradament, moltes d'elles presenten un cabal molt escàs i algunes, inclús, han desaparegut en assecar-se principalment per la sobreexplotació dels aquífers produïda pels pous de reg i també

per la minva de precipitacions, que són les encarregades de recarregar els corrents subterranis que alimenten els brolladors. En algunes ocasions, al voltant d'elles s'han creat en els últims anys llocs d'esbargiment per a la població, adequant els voltants de les fonts per a poder gaudir de l'entorn natural, com són els casos de la font de Quart, la font del Comte i d'altres. I també és important fer menció dels ullals, o surgències d'aigua que alimenten les marjals, com és el cas dels estanys d'Almenara i la marjal d'Almardà. En alguns d'eixos ullals fins i tot es pot omplir la botija.

A continuació, descriurem breument **totes les fonts de la nostra comarca** i algunes altres fora d'ella però situades quasi al límit de les seues fronteres de les quals tenim constància, unes encara aportant-nos la seua aigua i d'altres ja desaparegudes. Esperem no oblidar-ne cap.

Font de Quart.

1. Font del Comte: situada al terme d'Algímia, quasi en el límit amb Sogorb, en el barranc de la Xara, en un entorn natural magnífic, en plena serra Calderona, on es pot gaudir també d'una gran varietat de flora autòctona. En els seus voltants es troben les restes d'una vil·la romana, fet que dona idea de la seua importància històrica. Des d'esta font es duqué l'aigua per a la primera font pública d'Algímia, i actualment encara s'aprofita per a diversos usos.

2. Font de la Llorença o de la Sima: també al terme d'Algímia, situada al barranc de la Llorença, en la zona d'Àrguines. Com a curiositat, podem dir que històricament esta font subministrava aigua al poble d'Algar i inclús ambdós municipis tingueren

un litigi pel dret a la seua aigua durant el segle XIX, ja que Algímia considerava que hi tenia dret en estar al seu terme, però en canvi la font sempre havia aportat l'aigua a Algar. Finalment, Algar es va quedar amb els drets sobre l'aigua de la Llorença, i Algímia es va nodrir de la font de la Murta. Actualment, rega l'Horta Nova d'Algar, unes 108 hectàrees.

3. Font de la Murta (Algímia): és la font que històricament nodria d'aigua el poble d'Algímia. Situada al seu terme municipal, en la zona de les Murteres, al segle XIX duia l'aigua a un abeurador, hui desaparegut, de tres dolls i una aixeta per al consum humà situat a la zona del Ventorrillo, a la vora del Camí Reial que duia cap a Sogorb (hui en dia, al lloc on passa

l'autovia A-23 cap a Terol). Era el lloc on es feia la fira en eixa època, fins que es passà a l'interior del poble. Des d'esta font es va fer la conducció cap al nucli urbà. Les aigües s'arreglegaven en la Bassa Gran per a repartir-la per les cases. Es conta que la font no s'assecava mai, ni tan sols en època de gran sequera, però malauradament en l'actualitat està seca, segurament per l'explotació de la gran quantitat de pous de reg pròxims.

4. Font d'Alcalà: situada al barranc d'Alcalà, en el límit dels termes de Torres Torres, Estivella i Serra, prop de la carretera de l'Oronet. D'esta font es pot destacar que era una de les que antigament s'usava per a abeurar el ramat de la zona, junt a la font de la Llorença i la del Comte.

5. Font d'Àrguines: situada en terme municipal de Sogorb, és la font que abastix d'aigua potable el poble d'Alfara d'Algímia i rega unes 1.700 fanecades d'horta. Esta font, junt a la masia d'Àrguines, va ser comprada a Sogorb el 1929 i passà a ser propietat d'Alfara.

6. Font del Pedregal: situada al terme de Serra, però pràcticament al límit amb el terme de Torres Torres, al barranc de Banyet i prop de la zona de la Xara i la carretera que puja a l'Oronet.

7. Fonteta de Garcia: també a la zona de la Xara, al terme de Torres Torres, junt al barranc de la Sequera, el camí de la Xara i el corral del Mosquit, entre les muntanyes de la Sequera i la Gronsa.

8. Font de Banyet: també prop del terme de Serra i de la font del Pedregal.

9. Font de la Garriga: font en la mateixa zona que les del Pedregal, Banyet i Garcia.

10. Font d'Alboi: font de Torres Torres, junt al barranc i la urbanització del Totxar i la carretera de Serra. És una font que

únicament aporta aigua en èpoques molt plujoses.

11. Font de Ton Ferrer: al terme de Torres Torres, en la urbanització Mont Blau, al final de la coneguda pujada de la Llonganissa, a l'antiga N-234.

12. Font aljub de Torres Torres: està situada a l'entrada del poble, prop dels banys àrabs, en una replaceta davant l'església. Per a accedir a ella hem de baixar per una empinada i fosca escala, on trobarem un aljub d'origen àrab que arreplega les aigües de la font.

13. Font del Raboser: situada també al terme de Torres Torres, al peu de la muntanya del Raboser i junt al riu Palància. És una font que també està pràcticament seca tot l'any.

14. Font d'Escales: situada en la confluència dels termes de Sagunt, Soneixa i Algar, al barranc d'Escales. Es suposa que esta font es nodrix de l'aigua de la Bassa de la Dehesa, una llacuna endorreica que es troba just dalt de la muntanya on està la font i és paratge natural municipal de

Soneixa. Esta llacuna s'alimenta de la pluja i les aigües que n'ixen per la part superior baixen pel barranc de l'Escorredor fins arribar al barranc d'Escales, on es troba la font.

15. Font del Povitxol: podem trobar esta font al camí del Povitxol, un quilòmetre més amunt de la coneguda zona d'acampada de Sagunt, al costat dret de la carretera i a la vora del barranc, on podem apreciar un xicotet aljub que arreplegava l'aigua de la font. Malauradament, en l'actualitat es troba seca, i l'aigua que ocasionalment podem veure a l'aljub prové de l'escorrentia del barranc en època de pluges.

16. Font de Ribera: situada al barranc de Ribera, també en terme de Sagunt, en una zona de cultiu de tarongers, i just a la vessant contrària de la font del Povitxol, de la qual tan sols la separen uns 500 m. Al contrari que la font del Povitxol, la de Ribera pràcticament no es seca mai, i inclús en casos d'extrema sequera ha arribat a tindre un xicotet cabal d'aigua.

17. Font del Codoval: es troba també molt a prop de les fonts de Ribera i Povitxol, en este cas a la vora del barranc i el camí

del Codoval i ja en terme de Quart de les Valls. També és una font que es troba seca pràcticament tot l'any.

18. Font de Quart: segurament, la més coneguda i important del Camp de Morvedre, ja que és la més cabalosa i rega una gran part de l'horta de la Vall de Segó. Es tracta d'un conjunt de diverses llacunes connectades alimentades pels ullals que hi ha al seu fons. També és un important centre de reunió i esbargiment de la zona, condicionat amb bancs, taules i paellers i amb grans arbres que ens donen una agradable ombra els dies d'estiu.

19. Font d'Isabela: al terme de Sagunt, en el camí de Petrés, entre Petrés i els Quatre Camins, ara totalment seca. Tan sols en època de moltes pluges es pot apreciar en la zona on es trobava una major humitat i un poc de molsa.

20. Font de Barraix: és una altra de les fonts més conegudes de la comarca. Situada al terme d'Estivella, en l'alqueria de Barraix, molt a prop del Garbí i als peus de l'Alt del Pi, muntanyes que es divideixen pràcticament des de qualsevol punt de la comarca. És una font amb un cabal prou important que

Font del Compte.

quasi mai s'asseca, molt visitada per la gent que puja a eixe lloc per omplir les garrafes de la seua fresca aigua i també per gaudir d'un impressionant entorn natural.

21. Font de Beselga:

situada a la plaça de l'alqueria de Beselga, a 2 km del nucli d'Estivella, i a les faldes del Garbí. És la font amb més cabal d'Estivella juntament amb la de Barraix.

22. Font de la Llosa:

situada a l'esquena de Beselga, al barranc de Linares, que és el que baixa des de Barraix. Es suposa que esta font es nodrix del mateix aquífer que la de Barraix, però amb molta menor aportació d'aigua.

23. Font de l'Omet: també al terme d'Estivella, es troba situada al barranc de l'Omet o Pujol, al peu de l'Albarda

del Garbí, prop del camí del Garbí. El seu accés és difícil per l'orografia de la zona.

24. Font de la Murta:

situada al terme d'Albalat dels Tarongers, prop de Segart, al final del camí de la Murta, en la part posterior de la muntanya del Murtal. És una font amb poca aigua, però prou visitada, especialment pels amants del senderisme.

25. Font del Llavaner de

Segart: rehabilitada fa pocs anys, situada a la plaça de Segart, davall mateix de l'edifici de l'Ajuntament i que nodrix el llavador.

26. Font de Sant Josep:

es troba a l'eixida del poble de Segart en direcció al Garbí. A uns 50 metres de l'última casa i en una revolta a l'esquerra podem veure unes escaletes que pugen muntanya amunt, i en

pocs metres ens conduïxen a esta font. Es tracta d'una font que pràcticament no s'asseca mai, però amb un cabal molt escàs, tan sols un filet d'aigua. A la part de dalt podem veure una imatge de sant Josep, que dona nom a la font.

27. Font del Campanet:

també situada en terme de Segart, al final del camí del Campanet, camí que partix del poble en direcció a la Mola, davall de la qual es troba, en un frondós bosc de pins.

28. Font de Sant

Caralampi: situada en les faldes de la mola de Segart.

29. Font del Meliquet: prop de la de Sant Caralampi i quasi en el límit amb el terme de Nàquera, ja en la vessant sud de la serra Calderona.

30. Font del Salt: just al límit amb Nàquera, en una zona molt apreciada pels habitants d'esta localitat; té un pi monumental i una zona d'esbarjo.

31. Font del Barbut: a les faldes de la mola de Segart, prop de la font de Campanet.

32. Font de Jaume: també situada en esta mateixa zona.

33. Font del Beato Nicolás Factor: situada enfront del monestir de Sant Esperit, aporta un cabal escàs, únicament en època de pluges, encara que fa només uns 30 anys podíem gaudir de la seua aigua quasi tot l'any. Recentment restaurada i condicionada, hi trobarem dos plaques de ceràmica, una amb la imatge del beat i una altra en què podem llegir "Fuente del Beato Nicolás Factor, año 1354", fet que ens dona una idea de la importància que tenia en aquella època per al monestir.

34. Font de la Vidriera: podem trobar-la en el terme de Gilet, a la vora del camí de la Calderona, a la part de darrere de la muntanya de Sant Esperit. També es tracta d'una font amb no massa cabal, però que habitualment té aigua.

35. Font de Lauria: la trobarem també en terme de Gilet, prop de la font de la Vidriera i del camí de la Calderona, al costat d'un grup de cases.

36. Font de l'Aigua Amarga: es troba en terme de Sagunt, junt a la muntanya Panolla, el pic de l'Àguila i el barranc de l'Aigua Amarga.

37. Font del Pi: esta font la podem trobar al nucli urbà de Gilet. Actualment està reformat tot l'entorn perquè puga servir de lloc d'esplai per al veïnat.

38. Font del Senyor: situada al costat del mas de la Pilota, en terme de Gilet.

39. Font de la Senyora: situada en l'interior de la localitat de Gilet, molt a prop de la del Pi.

40. Font de la Maladitxa: molt a prop del nucli de Gilet, en el barranc del mateix nom.

41. Font del Palleràs: situada en terme de Sagunt, en la muntanya del Palleràs, prop del coll de la Calderona.

« Malauradament, moltes d'elles presenten un cabal molt escàs i algunes, inclús, han desaparegut en assecar-se principalment per la sobreexplotació dels aqüífers. »

42. Font Jordana: la podem trobar al terme de Sagunt, en la urbanització “Los Monasterios”, després de les últimes cases situades a la part més alta i a la vora d’uns dipòsits d’aigua.

43. Font de la Calderona: situada al camí de la Calderona, en terme de Sagunt i prop de “Los Monasterios”, en una zona actualment ocupada per tarongers al costat del corral de Manxo i el barranc de la Calderona.

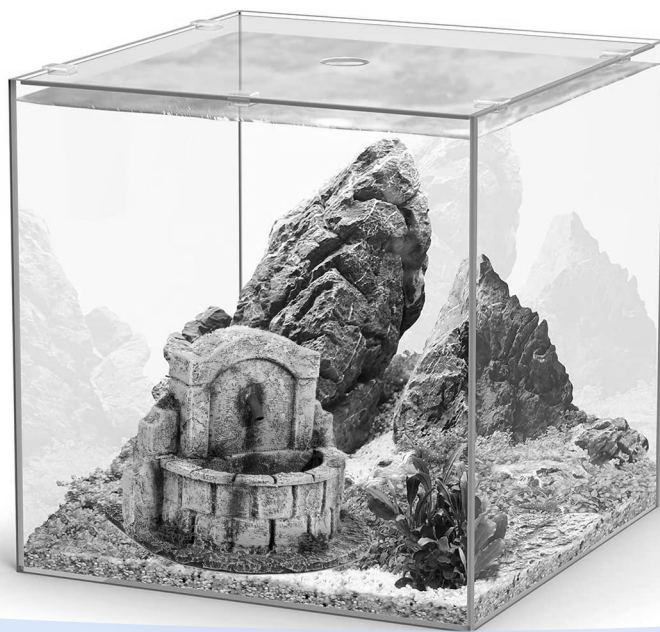
44. Font del Rabosero (Sagunt): antiga font que es trobava al peu de la muntanya del Rabosero, vora el camí de Lliria, en la partida de Gausa. Actualment ha desaparegut en haver-se assecat i trobar-se en una finca de tarongers.

AMIC DE SAGUNT (ANÒNIM)

El Consell Agrari finalitza les labors de recuperació de la **Font de Ribera**

Una brigada formada per nou peons i un capatàs han millorat el drenatge de la font i altres obres de millora de la zona. Aquestes obres formen part de diverses actuacions dutes a terme amb fons del SEPE i de l'Ajuntament amb els quals s'ha contractat **67 persones aturades**

Restauració de la FONT DE RIBERA

Estat abans de la restauració
de la Font de Ribera.

Primera una salutació per a totes les persones que llegireu aquestes línies. Un escrit que comence de manera fàcil perquè ho faig des del punt de vista d'un treballador i ciutadà d'aquesta meravellosa ciutat de Sagunt, nascut a les falques d'un meravellós castell tan bonic com mal protegit i abandonat. Quina llàstima!

Parlaré sobre la **FONT DE RIBERA**, de la qual guarde bons records des de ben jove. Recorde anar-hi a menjar la patata les vesprades de Pasqua amb la colla d'amics. Després, de més fadrins, també hi fèiem paelles en aquells anys en què es podia fer foc a la muntanya. Anys després anava fent esport, caminant o amb la bicicleta de muntanya per qualsevol de les diferents rutes marcades que hi ha pels voltants, i sempre fer la parada a la font

per tal d'omplir el bidó d'aigua. Com veureu sé ben bé de quin paratge estic parlant.

A l'estiu de l'any 2021 des de l'Ajuntament i el Consell Agrari es van programar uns treballs per a reparar molts dels camins rurals amb el desbrossament i neteja de margens entre d'altres feines. Una colla de treballadors vam tindre la sort de signar el contracte de treball i va ser l'inici de tot el procés.

Ens van enviar a la zona coneguda com els Quatre Camins, al Pla de l'Aljub, on es troba el camí de la FONT DE RIBERA. Vam començar la neteja i en passar uns dies els anava comentant als meus companys que acabaríem a la mateixa font. Però, quina mala sorpresa em vaig emportar en arribar-hi! Aquella no era la font que jo recordava.

Tasques de desbrossament per part del Consell Agrari als camins rurals.

Tasques de recuperació de la Font de Ribera.

Veritat és que feia molts anys que no hi anava, però mai haguera pensat trobar-me-la d'aquella manera. **La font havia desaparegut soterrada entre esbarzers, argelagues, males herbes...** de gran tamany, increïble!!!! Més de tres metres d'alçària sotterraven la font i els voltants.

En arribar un dels encarregats del Consell Agrari li vaig comentar que davall d'aquell herbassar intransitable hi havia una font. Es va sorprendre tant que fins i tot em va preguntar si estava prenent-li el pè!!!! Telèfon en mà va consultar amb altres tècnics del Consell Agrari que li verificaren la informació que jo li acabava de donar, el camí acabava a la FONT DE RIBERA. Entràrem en conversa i li vaig demanar dos dies per a fer una senderola que arribara fins la font per a poder ensenyar-li-la. En accedir a la petició començàrem la tasca i en dos dies vam aconseguir arribar fins al lloc

exacte, trobant-nos la grata sorpresa que de la font brollava aigua tal com sempre havia fet. No cal dir que de tota la colla el més sorprès vaig estar jo: **l'únic que la coneixia**, sabia on estava i tants records en tenia.

Més sorprès encara em vaig quedar quan en arribar els encarregats de veure-la em van demanar si ens fariem endavant a desbrossar tot aquell herbassar per tal d'alliberar la font i també tots els voltants.

Després d'uns dies de treball ben dur i intens ho vam aconseguir: la FONT DE RIBERA tornava a veure la llum no sols com jo la recordava, millor encara.

Els dies de treball junt amb els meus companys i l'encarregat van ser molt gratificants perquè, segons anàvem descobrint el paratge, anàvem veient com de bonic era. A més vam viure moments

Font de Ribera (Sagunt).

amb anècdotes molt boniques. Moltes persones del veïnat de les casetes de muntanya de la zona s'arribaven a donar-nos les gràcies per la tasca que estàvem fent i per animar-nos a continuar fins deixar tot el paratge en condicions òptimes. També ho van fer ciclistes i senderistes que coneixien el camí, però tampoc eren coneixedors de l'existència de la font.

Recorde en concret el dia en què vaig veure com li brollaven llàgrimes dels ulls a un home ja prou major que va arribar-hi i em va dir: "Pensava que mai més la tornaria a vore". Aquest home ens va fer veure que el nostre treball anava més enllà de netejar un lloc, ens va fer sentir la importància del que estàvem fent. Mentre van durar els treballs vingué en diferents ocasions a visitar-nos per veure com anàvem

avançant i mai va deixar de donar-nos ànims. Ens va demostrar que és una gran persona.

No vull deixar passar l'oportunitat de donar les gràcies al **Consell Agrari** i a l'**Ajuntament de Sagunt**, que des del moment en què es va prendre la decisió de portar endavant la neteja i la recuperació del paratge de la FONT DE RIBERA, ens van proporcionar tot tipus de ferrament i maquinària per tal de realitzar els treballs i aconseguir canviar un femer ple de males herbes per un paratge tan bonic com ha quedat i mereix aquest lloc.

Acabades les tasques d'aquesta primera intervenció es va procedir a analitzar l'aigua de la font i puc dir que l'aigua de la FONT DE RIBERA és molt bona i, per tant, ciclistes, senderistes i

« **Acabades les tasques d'aquesta primera intervenció es va procedir a analitzar l'aigua de la font i puc dir que l'aigua de la Font de Ribera és molt bona.** »

Consell Agrari de Sagunt.

tota persona que hi vaja per passar una bona estona pot omplir bidons i botelles, i beure aigua de la font sense cap por.

He parlat d'una primera intervenció perquè **el passat estiu de 2022 vam tornar a signar contracte de treball de nou amb el Consell Agrari i l'Ajuntament**, i des del primer moment em van comentar l'opció d'**ampliació de l'adequació del paratge** i així es va fer dins de les possibilitats, de tal manera que ara es pot gaudir de tota la zona, l'accés a la qual també ha millorat considerablement.

Acabades totes les tasques i, com no podia ser d'una altra manera, van visitar el paratge l'alcalde de Sagunt, Darío Moreno, amb la regidora i presidenta del Consell Agrari i els seus caps de servei, acompanyats per la premsa i la televisió. Uns per a felicitar-nos pel treball realitzat i altres per a deixar-ne constància.

Per últim sols em resta demanar i aconsellar que tinguem **RESPECTE** pel lloc quan hi anem, com per qualsevol altre paratge natural; que tinguem **CURA** de la **NETEJA** replegant i emportant-nos tot el fem que produïm si esmorzem, dinem o berenem; que protegim les **PLANTES** perquè elles ens donem vida; que procurem **CONSERVAR** el paratge perquè no torne a fer-se malbé i els nostres joves i menuts puguin gaudir el dia de demà de la **FONT DE RIBERA, un preciós paratge natural i saguntí.**

El Consell Agrari **ha senyalitzat 68 camins rurals** a l'entorn de Sagunt, col·locant cartells i nomenant els enclavaments, permetent el seu manteniment i gestió a la qual vegada que es redueix el risc i es faciliten i acceleren les labors d'accés per a l'extinció en cas de produir-se. La zona d'actuació està situada en els enclavaments de Bonilles, Ponera, Pere Gil, Tres Barrancs, Romeu i Font de Ribera. Es tracta d'un entorn de marcat caràcter agrícola i forestal i els camins donen accés tant a parcel·les en producció, com a habitatges.

Equip de senyalització del camins rurals de l'entorn de Sagunt.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

JOSÉ A. PALOMERO I GONZÁLEZ

Doctor en Economia de l'aigua
i Responsable d'Educació i Divulgació
en *Global Omnium*

L'aigua de l'aixeta evita 22.000 tones de plàstic al dia en els oceans, ja que cada minut, a escala mundial, es genera 1.000.000 de botelles de plàstic i tan sols el 50 % es reciclen. Això ajuda a reduir les emissions de CO2.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

De l'aixeta al got

L'aigua és un recurs natural limitat, a més d'un bé públic fonamental per a la vida, el medi ambient i la salut. A més, té un paper molt important a nivell social i històric. No obstant això, presenta problemes de distribució, tant espacial com temporal, els quals estan empitjorant a causa del **canvi climàtic**. Per aquesta raó, en 2010, l'Assemblea General de les Nacions Unides va reconèixer el dret a l'aigua i al sanejament com un dret humà en la categoria de dret econòmic, social i cultural. El dret a l'aigua potable i al sanejament són un dret humà essencial per al ple desenvolupament del dret a la vida i, en general, de tots els drets humans com la salut, l'alimentació, la higiene, etc.

El cicle urbà de l'aigua es defineix com el conjunt d'etapes en les quals l'ésser humà

capta l'aigua, la utilitza per a satisfer les seues necessitats (alimentàries, higièniques, productives, etc.) i el seu posterior retorn al medi ambient.

En aquest article ens centrarem en l'**abastiment** (que engloba la captació, potabilització i subministrament). L'accés a una aigua incideix en la qualitat de vida, entenent la qualitat de vida com un concepte important en la nostra societat i multidimensional, el qual pot referir-se tant als atributs específics que posseeixen les persones (com la salut i l'educació) com a les condicions de l'entorn amb el qual es relacionen, incloent-hi la provisió d'infraestructures de serveis públics.

La primera etapa de l'abastiment d'aigua és la captació. Es tracta d'un aspecte, clau

Riu Palancia (Sagunt)

ja que determinarà les següents fases i té una gran importància en la qualitat final de l'aigua que rep l'usuari. És per això que és de vital importància cuidar el medi ambient i les masses d'aigua, ja que no sols tenen influència per a la pròpia qualitat ambiental, sinó que té influència en la salut pública i en un servei públic clau com és l'abastiment.

En el cas de **Sagunt i el Camp de Morvedre**, l'aigua que rebem és del canal **Xúquer-Túria**. Aquest canal, que té l'origen en el pantà de Tous, es tracta de l'eix vertebrador de moltíssims abastiments (encara que no és l'única font de captació, ja que a vegades es realitza una mescla amb aigües subterrànies i amb aigua del Túria, segons del municipi) com: la comarca de la Ribera, València i la seua àrea metropolitana, i el Camp de Morvedre. Es tracta d'una aigua de molt bona qualitat, del tram alt del Xúquer, que ve per un canal que finalitza a Manises i des d'allí hi ha un sistema de bombament que porta l'aigua fins a la potabilitzadora del Camp de Morvedre. L'aigua, abans d'entrar en la potabilitzadora, està emmagatzemada en un dipòsit de 150.000 metres cúbics.

« **Podem afirmar que l'aigua de l'aixeta és el producte més controlat, analitzat i segur que podem prendre.** »

La següent etapa és la potabilització, la qual es defineix com el tractament de l'aigua per a fer-la apta per a consum humà. És molt important definir la importància que té l'aigua potable en la nostra vida, ja que no sols la utilitzem per a cuinar o beure, sinó que intervé en la nostra higiene diària, neteja, i fins i tot el vàter. Es tracta d'un servei essencial del qual només ens recordem quan no el tenim. Si fem un exercici d'imaginació, pensem en el fet d'estar tot un matí sense servei d'aigua i sense un avís previ (ja que 24 hores és massa) sense aigua: no poder cuinar, anar al bany, no llavar, etc. Amb sort, si hi ha avís, pots pal·liar-ne els efectes... però així i tot és una situació complicada i incòmoda.

Ara toca preguntar-nos com es tracta **l'aigua al Camp de Morvedre**, ja que es tracta d'un procés de tractament d'aigua superficial adaptat a les característiques de l'aigua bruta que rep. En primer lloc, atès que l'aigua ve d'aquest gran dipòsit, ve de sèrie amb una qualitat molt alta. Això facilita el tractament i ajuda al fet que l'aigua al final siga d'una qualitat excepcional. Prèviament, ja ha passat per

un sistema de desbastament, on mitjançant reixes han eliminat totes les substàncies que suren en l'aigua.

Quan arriba a planta, el primer és eliminar la matèria orgànica i els microorganismes. L'aigua, de manera natural, és un vector de malalties. Per això, a causa de les implicacions que té per a la salut pública, cal eliminar en l'entrada de la potabilitzadora aquests elements. D'aquesta manera, garanteixes que el tractament és segur, que no hi ha risc de contaminació microbiològica i que siga segura.

Posteriorment, cal eliminar les partícules en suspensió (partícules de llims i argiles, les quals es troben presents de manera natural en l'aigua). Aquestes partícules no tenen un pes suficient per si mateixes per a anar-se'n al fons, però no són prou lleugeres com per a surar. Per poder eliminar-les, cal afegir un coagulant (innocu per a la salut i que posteriorment es retira amb les partícules) per a agregar-les, de manera que s'ajunten en coàguls de terra (unió de diverses partícules en suspensió) i així, en ser una unitat gran i pesada, vaja al fons. En

aquest cas, per la qualitat de l'aigua, no és necessari afegir floculant (un altre producte per a millorar la grandària i estabilitat dels coàguls de terra).

Aquests coàguls de terra es formen i és necessari de primer mesclar-ho en un tanc molt ràpid perquè es barregen bé. Després, en un altre tanc posterior, ja es van formant els coàguls i es mesclen amb una agitació lenta perquè es formen coàguls de terra de major grandària. Finalment, en una cambra final es deixen que s'acaben de xocar (ja sense agitació) per aconseguir la grandària adequada.

Una vegada hem creat els coàguls en la fase anterior, en la decantació n'eliminem la majoria. Per tal d'aconseguir-ho, els forcem en l'aigua a ascendir per un decantador amb lamel·les (les quals són un suport) perquè els coàguls tinguin una superfície on depositar-se.

No obstant això, el decantador no elimina el 100 % dels coàguls de terra. Per tant, és necessària una última fase. Es tracta d'una filtració, l'última barrera física per a l'eliminació dels coàguls. A partir d'aquesta etapa, l'aigua ja va per una canonada tancada i sota pressió fins a arribar a cadascuna de les nostres cases.

Tot aquest procés està controlat i gestionat pels tècnics de control, que treballen sempre i tots els dies de l'any perquè ens arribe aigua de qualitat. Per a això, hi ha sensors per tota la potabilitzadora per a tindre informació en continu sobre quantitat i qualitat d'aigua. Els tècnics de control verifiquen la informació dels sensors contínuament, i un laboratori verifica els dos anteriors; i finalment, la Conselleria de Sanitat verifica tot el treball de tots els anteriors. Per tant, podem afirmar que l'aigua de l'aixeta

Aigües de Sagunt

Estació de Tractament d'Aigües Potables (Camp de Morvedre)

és el producte més controlat, analitzat i segur que podem prendre.

Tot aquest tractament té una duració de 3 a 5 hores. I quanta aigua és capaç de tractar la potabilitzadora? Ni més ni menys que **400 litres cada segon** per a donar servei als següents municipis: Sagunt, Almenara, Canet d'en Berenguer, Faura, Benavites, Benifairó de les Valls, Quart de les Valls, Quartell, Albalat dels Tarongers, Estivella, Gilet, Petrés, Algar de Palància, Torres Torres, Alfara de la Baronia i Algímia d'Alfara. I és necessari tractar tanta aigua? Tanta aigua utilitzem? Segons l'últim estudi de l'Associació Espanyola d'Abastiment d'Aigua i Sanejament, **el consum mitjà en la comunitat Valenciana és de 158 litres per persona i dia.**

Per què utilitzem tanta aigua? Per exemple, en una dutxa entre 5 i 10 minuts gastem com a mitjana uns 70 litres d'aigua. Per això

és molt important prendre consciència de la quantitat que utilitzem. Un altre exemple són els vàters, en què també n'utilitzem molta (no per descàrrega, sinó per la quantitat de vegades que ho fem). Per això, és important fer un ús responsable i no tirar el fem pel vàter, especialment les tovalletes humides.

I si heu llegit fins ací vos podeu preguntar... i per què comprem aigua embotellada? Quina diferència hi ha entre elles? La resposta ràpida és **el clor**. Però el clor, com s'ha comentat anteriorment, és una garantia sanitària per a la nostra seguretat en l'ús de l'aigua. Una cosa que no se sap és que el clor NO dona sabor a l'aigua, sinó olor.

El clor és un **desinfectant que garanteix l'absència de bacteris en l'aigua**. Per a això es dosifica la quantitat justa en les plantes de tractament, tal com exigeixen les autoritats sanitàries. El clor en l'aigua

Planta potabilitzadora de Sagunt.

és molt volàtil (s'evapora amb facilitat), per això es recomana disposar l'aigua de l'aixeta en un pitxer o en botella de vidre i ficar-la en la nevera abans de consumir-la.

una botella o per l'aixeta) no tindrà una concentració similar (encara que mai igual) a la resta d'aigües que vinguen d'un sòl de característiques semblants.

En beure, el clor que a pressió atmosfèrica és molt volàtil (s'evapora amb facilitat), pel canvi de pressió de canonada a l'atmosfèrica s'evapora. Això fa que el nostre nas detecte que s'evapora. I com que gust i olfacte estan relacionats (gràcies a això sobrevivim, ja que mai menjarem res que faça pudor i estiga en mal estat) genera aqueixa percepció de sabor, que no és real.

El sabor de l'aigua és degut a la concentració de sals minerals que porta. I això és pel fet que l'aigua, pel tipus de sòl per on circula, dissol les sals minerals que porta. Per això, **cada aigua té un sabor característic** i únic. Per tant... si l'aigua ve d'un sòl de tipus mediterrani (bé en

Però, què fem amb aqueixa percepció que dona el clor a l'aigua de l'aixeta? Doncs, dues coses molt senzilles i econòmiques, però sobretot una premissa: **no utilitzeu plàstic**. L'aigua de l'aixeta (i si pot ser totes les aigües) sempre en botella o pitxer de vidre. Si vos agrada l'aigua a temperatura ambient, botella o pitxer de vidre i al banc de la cuina. D'aquesta manera, amb paciència i bastants hores el clor per diferència de pressió s'evaporarà. Si ens agrada l'aigua freda, la deixarem en la nevera amb dos dits d'aire i ocorre el mateix, però més ràpidament perquè hi afegim el factor temperatura. D'aquesta manera, l'aigua de l'aixeta millora molt el seu sabor. I si no em creus... prova-ho.

**« Al cas de Sagunt
i el Camp de
Morvedre, es
tracta d'una
aigua de molt
bona qualitat,
del tram alt del
Xúquer, que ve
per un canal
que finalitza a
Manises. »**

En conclusió, l'abastiment d'aigua és un servei pel qual cada casa disposa d'aigua saludable sense necessitat de comprar botelles de plàstic. D'aquesta manera es redueix la quantitat de plàstic generada en les llars i es redueixen les emissions associades a la distribució d'aigua embotellada. A més, l'aigua de l'aixeta evita 22.000 tones de plàstic al dia en els oceans, ja que cada minut, a escala mundial, es genera 1.000.000 de botelles de plàstic i tan sols el 50 % es reciclen. Això ajuda a reduir les emissions de CO₂.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

SANTIAGO ÁLVAREZ I FERNÁNDEZ

Director General de Planta
de Regasificació de Sagunt, S.A.

El **Port Marítim de Sagunt** duplica la recepció de gas natural en 2022. L'Autoritat Portuària de València destaca l'augment en un 115% de l'arribada de gas natural a les instal·lacions portuàries saguntines.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Un robust sistema GASISTA

«Espanya disposa d'una cartera de proveïdors de gas natural molt àmplia. Molts països desitjarien comptar amb unes infraestructures gasistes com les nostres.»

El 2022 està sent un any extraordinàriament complex en el sector energètic. La **guerra d'Ucraïna** i les mesures sancionadores consegüents adoptades per la Unió Europea davant Rússia han tingut un especial reflex en el **gas natural**, un combustible que té un rol de vital importància en la nostra seguretat energètica.

Malgrat els **problemes de subministrament energètic** que aquesta guerra ha creat, i continuarà creant, el nostre país afronta la situació millor que uns altres per comptar amb un dels subministraments de gas natural més diversificats del món. Espanya, en no disposar a penes de jaciments de gas natural, es veu obligada a importar-ne d'altres països, bé a través de gasoductes, bé a través de vaixells metaners. Aquests últims necessiten plantes de regasificació,

perquè el gas natural es troba en les bodegues dels vaixells en fase líquida (GNL) i en eixe estat es descarrega en els tancs de les plantes per a la seua posterior regasificació i introducció en els gasoductes. Precisament, **gràcies a les sis plantes de regasificació amb què compta el nostre sistema gasista**, entre les quals es troba **Saggas**, el subministrament de gas natural no es preveu que es trobe compromés ja que Espanya disposa d'una cartera de proveïdors de gas natural molt àmplia: més de 18 països estan subministrant-nos gas natural en 2022. No és pretensions afirmar que, en aquest moment, molts països desitjarien comptar amb unes infraestructures gasistes com les nostres. Molts veuen el nostre país com una de les possibles solucions per a pal·liar, en part, el tall de subministrament de gas rus a Europa, ja que comptem amb més del 43% de l'emmagatzematge de GNL

« Saggas s'ha convertit en una infraestructura clau gràcies als avantatges estratègics que li atorga la seua ubicació, l'operativitat de la nostra terminal en el port de Sagunt. »

de la Unió Europea i més del 37 % de la regasificació. De fet, en l'actualitat, les plantes de regasificació recarreguen en vaixells, amb destinació a altres països europeus, part del GNL emmagatzemat en els tancs i els gasoductes que ens connecten amb França tenen un clar saldo exportador.

Una cosa ben diferent és el preu.

La incertesa en la seguretat de subministrament global de gas natural afecta tots els mercats energètics, del qual no és alié l'espanyol, ja que molts contractes de subministrament estan referenciats en índexs internacionals que reflecteixen eixe risc, amb una alta variabilitat. La Unió Europea, i **els diferents governs que la conformen, estan adoptant mesures perquè l'alt cost del gas no perjudique les economies nacionals i, en particular, les familiars.**

En aquest context de seguretat de subministrament, Saggas s'ha convertit en una infraestructura clau gràcies als avantatges estratègics que li atorga la seua ubicació, entre les quals destaquen: la seua posició privilegiada

Saggas, planta de regasificació a Port de Sagunt.

en l'Arc Mediterrani, les condicions meteorològiques favorables que caracteritzen la nostra zona, l'operativitat de la nostra terminal en el **port de Sagunt** i la nostra proximitat als principals països productors de gas natural.

Saggas, participada per importants empreses del sector energètic (Enagás Transport, Osaka Gas UK i Oman Oil Holdings Spain), és conscient de la responsabilitat que té dins del sistema gasista i posa a la disposició dels seus usuaris una capacitat d'emmagatzematge de 600.000 m³ de GNL i 1.000.000 m³/hora de regasificació. Aquesta capacitat de producció hauria permés atendre el 13 % de la demanda gasista nacional de 2021.

A data de final de novembre de 2022, en Saggas s'han descarregat **53 vaixells metaners** procedents d'Algèria, Camerun, Egipte, els Estats Units, Guinea Equatorial, Nigèria, Oman, Qatar, Rússia i Trinidad-Tobago. A més, s'han

Sagaas, planta de regasificació a Port de Sagunt.

recarregat 300.000 tones de GNL en més de 20 metaners. Totes aquestes dades mostren la importància estratègica de Saggas en un any en què tots hem sigut conscients de la necessitat de garantir la nostra **seguretat energètica** per poder afrontar les tasques habituals sense restriccions.

Des del nostre inici, els que formem part de Saggas treballem perquè tots els processos que es duen a terme en les nostres instal·lacions es realitzen sota les mesures més estrictes de seguretat, qualitat i respecte pel medi ambient. De fet, **en 2009 vam ser la primera planta de regasificació a Espanya** en adherir-nos voluntàriament al Sistema Comunitari de Gestió i Auditories Mediambientals de la Unió Europea (EMAS), i hem registrat les nostres petjades de carboni anuals corresponents al període 2013-2020 en l'Oficina Espanyola de Canvi

Climàtic, obtenint els segells Calcule i Reduisc. També, com una mostra més del nostre compromís per reduir la petjada de carboni, en 2020 vam ser una de les 62 primeres empreses a tot el món a adherir-nos de manera voluntària al programa OGMP 2.0, impulsat pel Programa de Nacions Unides per al Medi Ambient, per a la reducció de les emissions de metà. El nostre pla, distingit per Nacions Unides amb el **distintiu Gold Standard**, estableix com a objectiu disminuir les nostres emissions de metà un 45 % en 2025 enfront de les registrades en 2015.

Desitgem que s'acabe ja la guerra que pateix Ucraïna, però som conscients que no és fàcil. A part del terrible drama humà que s'està patint, i que seguirà quan acabe el conflicte, hi haurà altres efectes que perduraran molt de temps.

Molt probablement, un d'ells és acabar amb la dependència energètica russa i trobar fonts alternatives de subministrament energètic. Fins que arribe eixe moment, Saggas continuarà compromesa amb la societat prestant el servei que li siga requerit, atesos els principis de seguretat, qualitat i respecte pel medi ambient.

Ens sentim orgullosos de ser útils a l'hora d'afrontar els reptes que es presenten i, especialment, per situar **Sagunt com a enclavament estratègic en el mapa energètic mundial.**

Sagunt ciutat submergida

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Literalment, amb l'aigua al coll

La mare naturalesa sempre ha sigut molt més poderosa que tots nosaltres. Predir alguna catàstrofe natural és molt complicat, malgrat que hui dia hi ha grans avanços tecnològics.

No obstant això, el **canvi climàtic** ja és aquí, el portem notant molts anys, estius excessivament secs, aiguats que generen en poques hores inundacions, augment de les temperatures mitjanes, i un llarg etcètera.

Sabent el passat, la qual cosa ha ocorregut i el que està ocorrent, les persones hauríem de posar remei perquè les catàstrofes naturals es mitigaren.

Perquè, encara que la mare naturalesa a vegades siga destructora, **és la mà de l'home la que, en moltes ocasions, ha provocat que ocorreguen desgràcies.**

Repassem en aquesta secció els moments en els quals hem tingut, i de manera totalment literal, l'aigua al coll, és a dir, **les inundacions que ha viscut Sagunt** i el recordatori que es compleixen **quaranta anys de la "pantanà" de Tous.**

JOSÉ M. PALOMAR I ABASCAL

**Professor d'Història i escriptor. Llicenciat en Belles Arts
i Investigador d'Historia especialitzat en la Guerra Civil Espanyola.**

«Sabem que al segle XVIII la vora del riu no tenia cap mur de contenció, llevat d'alguna carxata per a anivellar un bancal o alguna paret que era la tanca d'algun hort important. Sols el Circ Romà feia de talús i contenció i la zona de vora riu que va des de l'assut de Pedres Blaves fins a l'eixida del camí de les Valls (actual carrer de Faura i antiga baixada al riu amb un pont medieval) era molt més baixa, de manera que, com va passar en la riuada aquesta del 1873, l'aigua entrà i arribà fins als horts de l'actual avinguda del Doctor Palos.»

AMB
L'AIGUA
AL COLL

El coll i l'aigua

Voldria tractar ací, sense cap intenció de fer un estudi, de les malifetes que de vegades ens cauen de dalt, sobretot en forma d'aigua. Sabem i està escrit que de vegades l'aigua no cau sola i porta altres coses, algunes tan dures com pilotes de gel, o de tan rares que, a vegades, no es poden ni identificar. I és que del cel et poden caure moltes coses i ja ho diu la cançó: «Si has nascut per a martell, ja saps d'on et cauen les tatxes»; i amb tot açò, abans d'entrar en matèria que tracta del nostre poble, referiré alguns esdeveniments que he buscat i que cauen prou bé per a posar-los dins d'aquesta menuda introducció.

I és que, com ja vos he dit, a banda d'aigua, del cel poden caure moltes coses. Un meteorit per exemple, com el que li tocà a una tal Anna Hodges, d'Alabama (EUA),

a qui li va caure al novembre de 1954 una pedra *extraterrestre* d'uns 3 kg i per poc que quasi la mata: li foradà el sostre i tot el que trobà de la seua casa. Que conste que tot açò de les coses rares i barbaritats que cauen de dalt està escrit des de molt antic i ja en la mateixa Bíblia apareixen aquests fets tan estranys; algunes per a bé, com quan va caure menjar, o de més dolentes, com aquella pluja de sang roja (la blava, no) que va veure Moisès. ¿I un cadàver? ¿Et pot caure un cadàver del cel? Sembla que sí i està escrit. Això mateix li va caure damunt a Mary Fuller en San Diego (1978), que anava conduint tranquil·lament amb el seu menut de huit mesos quan un cos humà s'empotrà al sostre del seu cotxe. Encara sort que era un model antic, d'aquells americans dels anys setanta, fet de ferro com Déu mana i sols li va fer algunes ferides

de poca importància. El cas és que es va poder comprovar que allò venia d'uns avions civils que havien xocat uns milers de metres més amunt. Del cel va caure també una pluja de granotes a Toulouse el 1804, totes d'un núvol negre que va cobrir bona part de la ciutat i segons he llegit no eren samarucs, que eren batracis ben grans i formats, i ben preparats van minvar un poc la fam. Molt més propera en el temps, i rara, va ser la nevada que caigué al mateix desert del Sàhara, en la zona d'Algèria, al febrer de 1979. Més de tres quarts d'hora estigué caient la neu, que quallà i tot.

Ann Hodges, amb un fragment del meteorit que li va caure

Aquestes són coses rares de veure, i jo volia contar ací alguns altres successos no tan estranys que també venen del cel i tenen com a protagonista l'aigua; fets que, prou

sovint, hem vist i patit en les tardors de les nostres terres. De tronades fortes n'hi ha hagut sempre, però de les d'aigua al coll, les de veritat, afortunadament són més difícils de veure. Estem, de moment, en terres eminentment agrícoles i d'això de les tronades els llauradors entenen molt. Encara que la ciència de la meteorologia siga relativament moderna, s'ha escrit i anotat molt d'aquest tema al llarg dels temps. Coneixem notícies de les riuades que va patir la ciutat de València des de ben antic, que per la proximitat i intensitat de les pluges és segur que també afectaren Sagunt. El Túria (Guadalaviar) portà massa aigua a València, per exemple, en data tan antiga com fou el 1321 i se'n va eixir de mare, entrà pels portals de les muralles i trencà passarel·les i arcs dels ponts al mateix riu. De València hi ha una bona documentació al voltant de les riuades del Túria i els seus efectes en la ciutat, recollida en articles, estudis i notícies més actuals. De Sagunt, en tenim menys, encara que, com he dit, suposem que quan els tocà als del cap i casal també patírem alguna cosa ací, a Sagunt. I per a continuar parlant de Sagunt, de colls i aigües, em permetran que recolze en una curiosa síntesi de dades i notícies que dona Josep M. Rondan en un dels pocs articles que toquen el tema de les riuades a Sagunt¹. D'aquest text he extret algunes coses que m'agradaria comentar. Escriu Josep que a Sagunt (Morvedre) hi ha notícia de riuades antigues els anys 1517, 1581, 1589, 1776, 1777, 1783, 1784

i 1787. Més a prop dels nostres dies ja hi ha més notícies, però la més destacada és sens dubte la **riuada del 1957**, amb moltes fotografies dels danys i destrosses que va fer, i fins i tot també hi ha filmacions. Era en la tardor de 1957, entre el 13 i 14 d'octubre, quan el riu Palància baixà ple; més que ple al seu pas per Sagunt i anà molta gent a vora riu a veure la gran quantitat d'aigua que passava. He sentit dir a mon pare, que en aquella època treballava d'obrer de vila, que en vindre les notícies del que havia passat a València van buscar voluntaris (i no tan voluntaris) ací a Sagunt per anar a ajudar a traure fang a la capital. Amb tot aquest comboi, van reunir els manobres en la placeta del Raval, els van pujar a un camió de caixa oberta i després de carregar uns sacs amb barres de pa que portaren dels forns de la zona, anaren a València a ajudar; i van vindre a la nit acovardits de tot el que allí van veure. Segons l'Observatori de València, va ploure sis vegades més del que era normal, i es registraren, segons els llocs ², entre 300 i 400 l/m². Fa igual el lloc: això és molta aigua, encara que els totals els supose aproximats.

Fotografia d'uns **xiquets a vora riu mirant l'aigua de la riuada de 1962**. Desconec l'autor d'aquesta imatge, que està treta d'Internet, de la pàgina de Facebook de **Roberto Mercader**.

1. **Josep Martínez Rondan (1991): «El riu de Morvedre i la riuada de 1783».** *Arse*, núm. 26.

2. Les dades són del *Calendario Meteorológico del Servicio Meteorológico Nacional*, del Ministeri de l'Aire (1959).

Vista del pont del ferrocarril en la riuada de 1987. He posat dues marques on es representa aproximadament la diferència de nivells entre aquesta crescuda i la de l'any 1957. La fletxa baixa és la de l'any de la foto, encara que a la nit el nivell va ser un poc superior, com es veu per les deixalles de la dreta.
Foto de J.M. Palomar.

El Palància arreplegà molta aigua, massa, ja que ploqué molt per la seua capçalera i, per exemple, a Viver van caure més de 230 l/m²; a Xèrica, un poc més avall, 250 l/m², i en Altura descarregà la barbaritat de 500 l/m². Tota aquesta aigua, juntament amb la dels vessants dels costats va fer cap al riu i encara que el seu llit és ample i que en alguns llocs el Palància s'eixampla molt, va portar a tongades més de 900 m³/seg, i amb tot açò el desastre estava garantit. Agreujà la descomunal riuada el fet que l'embassament del Regajo encara no estava fet i no es van laminar els colps d'aigua que baixaven, és a dir, tota avall sense cap control ni defensa. De vegades pensem, amb una part de raó, que els pantans serveixen per a guardar l'aigua i minimitzar les sequeres, però els tècnics saben que una altra funció seua, potser més important quan els rius i les pluges són tan irregulars com les de la conca del Palància, és la de laminar les seues avingudes, suavitzar el seu cabal i la velocitat. El cas és que en aquell any de 1957, el nostre riu Palància va fer

baixar més de 900 m³/seg; perquè puguem fer-nos una idea del que representa, diré que això és el triple del cabal que porta normalment l'Ebre al seu pas per Saragossa, quasi res. Si el nivell d'aigua, al seu punt màxim, va arribar quasi a tocar les vies del tren al pont del ferrocarril que travessa el riu, és fàcil comprendre que el corrent vorejà el camí de Canet i, per descomptat, va fer malbé tots els horts d'aquesta vora del riu, trencà els murs i arrossegà terra i arbres. Tampoc cal dir, o sí, com va quedar la zona on s'ajunta el riu amb la mar, amb l'aigua prop del far de Canet i a l'altra banda, al Port de Sagunt, els problemes a la part del barri «de los Metales» i tot el comboi i atenció que portà l'arribada d'un helicòpter americà que vingué a veure si podien rescatar una família que quedà atrapada a la teulada de sa casa³. He posat una fotografia on es veu el pont del ferrocarril amb unes marques per poder comparar els nivells. Mirant l'altura de la fletxa superior podem imaginar la barbaritat d'aigua que baixà el 1957.

He sentit comentar a diverses persones majors⁴ algunes dades d'aquesta riuada; per exemple, el que tots em comentaren és que l'aigua va estar a punt de tocar les vies del tren, i això que el pont aquest era refet de nou, que el primer, l'antic de quan inauguraren el ferrocarril, se l'emportà l'aigua en una forta riuada a finals del segle XIX (pot ser la de 1873) i molts anys després encara es podien veure enrunades parts dels seus ferros riu avall, cap a Canet.

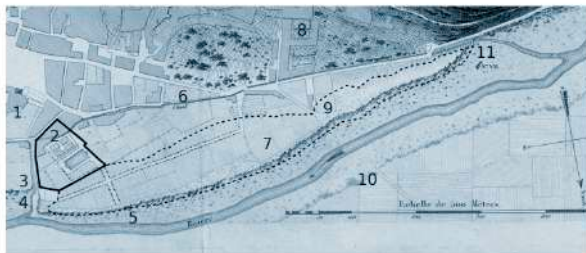
De banda a banda. **Fotografia de la riuada de 1990** on es veu el riu sencer. Era de matí i a la nit havia pujat un poc més el nivell, encara que molt normalitzat per l'embassament del Regajo, que per a bé de tots regulà prou el cabal.

3. Vingué un Sikorski americà a traure a la família Verdugo de dalt de la teulada, però segons he llegit ja els havien tret abans i van eixir bé tots.

4. En converses soltes que vaig apuntar, ja que les coses s'obliden amb el temps. Algunes de les més creïbles són de mon pare, José Palomar, que com ja he dit va estar al fang. També la meua sogra, Aurèlia Marco, em conta coses i sobretot alguns detalls que em va referir un conegut de la Falla amb molt bona memòria, Daniel Alepuz. D'algunes persones i familiars vaig sentir apreciacions desorbitades i exageracions que, per les circumstàncies, les supose unflades i que no paga la pena referir.

Anant cap arrere en el temps, he de fer referència també a una riuada que patí Morvedre el 1783 i de la qual parla Josep M. Rondan al seu article. Comenta que el riu se'n va eixir i entre altres desfetes pujà a l'hort tancat de Platet. Sabem que els nivells del Sagunt actual, en general, no són ni pareguts als antics, que han pujat molt amb tots els canvis d'urbanització dels anys 50-60 del segle passat. Vull dir amb això que, encara que alguns carrers han pujat sols 30-40 cm amb les repavimentacions, hi ha zones que van ser terraplenades amb més de 3 metres de runes i pedres, de manera que hem creat una mena de barrera en les zones properes al riu elevant molt els nivells antics. El tema de l'aigua (i quan va forta, més) sempre ha donat un poc de respecte, fins i tot por, sobretot antigament. I ací hem de comentar que ara, als nostres dies, saber nadar és considerat molt necessari i així ho fem veure als xiquets amb cursets i competicions esportives, però cal recordar que en èpoques passades això de la natació no era així. La gent que sabia nadar, almenys fer quatre braçades, era molt poca i no hi havia costum d'aquesta habilitat; fins i tot dins de la marineria era corrent trobar gent que quasi no es podia mantenir amb el coll fora de l'aigua una curta estona.

Sabem que al segle XVIII la vora del riu no tenia cap mur de contenció, llevat d'alguna carxata per a anivellar un bancal o alguna paret que era la tanca d'algun hort important. Sols el Circ Romà feia de talús i contenció i la zona de vora riu que va des de l'assut de Pedres Blaves fins a l'eixida del camí de les Valls (actual carrer de Faura i antiga baixada al riu amb un pont medieval) era molt més baixa, de manera que, com va passar en la riuada aquesta del 1873, l'aigua entrà i arribà fins als horts de l'actual avinguda del Doctor Palos. En el dibuix es veu la zona inundada, situada entre les dues baixades al riu que coincideixen amb els camins de les Valls i de l'antic camí de Terol, i ens dona idea de la gran crescuda que hi hagué. Com que sabem on tenia la casa Platet amb uns jardins i l'hort tancat de darrere, podem esbrinar aproximadament fins on arribà l'aigua i, com està escrit, sens dubte, degué ser impressionant la situació. És molt interessant la referència d'aquesta riuada perquè ens diu fins on podia pujar el riu abans del Circ Romà, que com ja he dit, pel la seua grandària i situació defensava de les riuades, encara que també feia tapó per a les caigudes d'aigua de la muntanya i sovint ajudava a fer que s'inundaren les cases i horts (més baixos) dels carrers de Romeu, Marco, Pare Pellicer i Bisbe Miedes.

He posat damunt d'un fragment del **plànol de Suchet (1811)** uns números que fan referència a la zona de la riuada del 1783.

1. Convent de Sant Francesc.
2. Casa, jardins i hort de Platet, actual carrer de Manuel Monzó.
3. Baixada del camí de les Valls, al lloc del carrer de Faura.
4. Braçal de desguàs de la séquia de la Vila.
5. Riu Palància.
6. Carrer de Sant Francesc i séquia de la Vila.
7. Zona d'inundació en la riuada de 1783 (- - -).
8. Convent de Santa Anna.
9. Baixada del camí Vell de Terol, hui carrer de Sant Cristòfol.
10. Barranc del Cano.
11. Assut de Pedres Blaves.

« Hi ha notícies de primeres riuades des de 1517, però la més destacada és sens dubte la riuada del 1957, amb moltes fotografies dels danys i destrosses que va fer. »

I tornant més enrere, encara comentaré breument la primera riuada coneguda a Sagunt, prou ben explicada per cert i que ha sigut anomenada en alguns estudis i articles variats. Les notícies les dona Chabret⁵, però jo he aprofitat la traducció i comentaris de l'article de J.M. Rondan i, amb tot, intentaré descriure aproximadament fins on arribà l'aigua. El cas és que dins d'un llibre de memòries del notari Pere Avinyó va trobar Chabret unes anotacions al voltant d'una riuada molt forta que passà per Morvedre el 1581. Tot i que Chabret ens en dona la data (28 de setembre de 1581), esbrina J.M. Rondan que va ser el 18, ateses les dades que dona el manuscrit, on s'anomenen nou dies de pluja seguits. La part que vull comentar és la que descriu els nivells passada ja la zona del Circ Romà, fins a l'altra eixida del poble, on travessa el riu el camí d'Almenara. Vegem aproximadament què representà aquest mur d'aigua que

5. **A. Chabret (1901):** *Nomenclátor de las calles y plazas de Sagunto*. València..

Part d'una fotografia on podem veure Sagunt des de l'altra banda del riu. He triat aquest fragment perquè es veu prou bé la zona de la capçalera del circ amb la Davalladeta del riu i els murs dels horts a la mateixa vora. Cal destacar el llit del riu, prou pla, i els aproximadament 5-6 metres d'altura que marquen un nivell alt en el mur de l'hort del Retor. La imatge pertany, crec, a una sèrie de fotografies que va fer el fotògraf alemany Otto Wunderlich cap als anys vint del segle passat.

1. Baixada de la Davalladeta.
2. Església del convent de la Trinitat.
3. Talús i mur exterior de l'hort del Retor.

portà el Palància (el riu de Morvedre) al seu pas pel qual que travessava el riu al lloc de l'actual carretera nacional. Com que el notari Avinyó ho descriu prou bé i dona dades del nivell de l'aigua, m'atrevisc a fer, amb les naturals reserves, unes explicacions de la força i volum d'aquesta riuada. He fet uns mesuraments senzills i els he posats damunt d'un plànol de la zona amb la situació dels nivells que hi anomena, comparant-los amb els nivells actuals, ja que no són els mateixos. Abans de res he de dir que el nivell del llit del riu ha canviat, com es pot veure en diverses fotografies fetes des de l'altra banda, a la part del caminet que anava a l'alqueria de l'Aigua Fresca (dels Armengols) i que comunicava, passant pel mig del riu amb la davalladeta

de la capçalera del circ i era una de les entrades a la vila. En les fotos es veu el llit del riu prou pla i regular amb els estreps del pont romà més enrunats que ara, ja que en els anys 50-60 es va deixar traure grava del riu per a les noves obres i es van posar graveres amb rastells en diferents punts⁶. Diu el notari: «Arribà l'aygua molt alt en la paret del hort del Retor...» i sabem que l'hort del Retor estava dins del Circ Romà i era el que afrontava amb el semicercle de la part que fa corba, prop de la Davalladeta al riu. Els murs de la capçalera encara hi eren al segle XVI i sembla que subsistiren fins als anys 60, quan es va urbanitzar l'indret. En la fotografia he posat una marca on aproximadament pogué arribar l'aigua i pense que dona idea de com va ser el cabal.

6. Al principi treballaven tot a mà i carregaven la grava en carro, a orri, sense sacs ni res. En acabar de treballar els hòmens, baixàvem els xiquets de la zona del «Tenis» i Romeu a jugar als muntons i clots de la gravera de Ferrusses

« Al 1957, segons l'Observatori de València, va ploure sis vegades més del que era normal, i es registraren, segons els llocs, entre 300 i 400 l/m2. »

Riu Palancia i Sagunt, 1911

Es pot fer també un càlcul senzill (i aproximat) del volum d'aigua que passà: prenent l'amplària del riu en aquest punt que era on bastiren el pont romà, ens dona 137 metres; si establim una altura mitjana de 5 metres per al citat mur de l'hort, dona un cabal d'uns 680-700 m³ per segon, i encara que no és un càlcul excessivament fiable sí que ens dona una idea de la barbaritat d'aigua que baixà aquell any. Comenta també el notari Avinyó que l'aigua arribà al pont d'Almudàfer davant de l'hort de l'Hostal d'en Gregori, és a dir, l'encreuament del carrer d'Almenara amb el dels Horts, i això, encara que el supose amb nivells més baixos, dona una amplària de riu d'uns 260 metres (quasi res). Com que es va eixamplar tant en aquest gual, que és on travessa la carretera ara, trencà pel camí de Montíber, en aquella època més baix de nivell, i entrà al mateix poble de Canet, on enderrocà part de la muralla i algunes cases. Plogué nou dies com si s'hagués obert el cel i, encara que va ser molt, em fa pensar que potser no va ser la riuada més grossa. Almenys aquesta la coneixem, però és segur que no va ser la més forta que ha patit Sagunt. Bé, si hem de resumir i no fer massa llargues aquestes línies, em ve al cap un comentari que em va fer un amic d'Algemesí⁷ després de la pantanada de Tous: «Xiquet, la millor manera de salvar una riuada és apartant-te'n», i jo li vaig dir que a Sagunt tenim també una coneguda dita referida a aquest tema de l'aigua al coll: «A vora riu no faces niu».

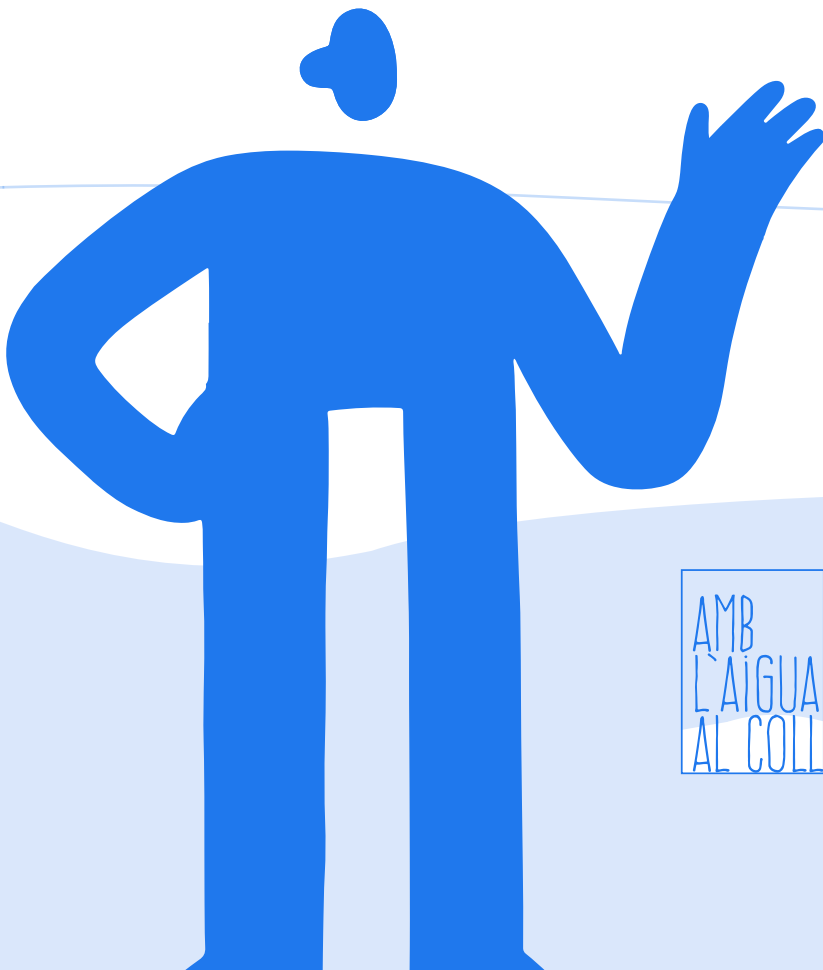
Vista de la zona que també es va inundar en la riuada de 1581, descrita pel notari Avinyó:

- A.** Encreuament dels carrers d'Almenara i dels Horts al lloc del pont d'Almudàfer.
- B.** Hostal d'en Gregori.
- C.** Carrer dels Horts, antigament anomenat com a camí.
- D.** Séquia i barranc d'Almudàfer.
- E.** Zona baixa on va entrar el riu.

**Crescudal del Palancia, anegat el
passeig de Port de Sagunt 2022**

7. L'anècdota ve de quan érem companys de la Facultat de Belles Arts, i en rebre la notícia de la *pantanà* i que li havia entrat l'aigua a l'estudi que tenia a Algemesí, decidírem uns companys agafar un cotxe i anar a ajudar-lo. A mitjan camí pegàrem mitja volta, ja què ens adonàrem que la idea era bona, però millor en un helicòpter.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

ROGER PONS I VIDAL

Mestre jubilat. Membre del Col·lectiu
de Mestres de la Ribera.

President de l'Associació Xúquer Viu.

Amb agraïment al poble de Navarrés per la seua germanor.

Als pocs mesos de la terrible desgràcia que sacsejà les nostres terres, em van demanar que contara el que havia passat a Sumacàrcer per a un periòdic local de Tarragona, i aleshores vaig escriure aquesta crònica que ara teniu a les mans.

Crònica de la pantadana A SUMACÀRCER

Riu amunt, a uns 5 km del poble, les dues serres que acompanyen el Xúquer a un i altre costat quasi es tanquen, i en aquest punt mateix es va construir la **presa de Tous**. A causa de la falla geològica del terreny, la presa es va fer d'argila compactada. En aquells moments tenia una capacitat d'uns 60 hm³, i una vegada finalitzada la construcció de la segona fase de les obres aquesta hauria augmentat fins a 450 hm³.

Com pertot arreu, la sequera d'aquells anys amenaçava els conreus per les escasses reserves dels pantans i, en conseqüència, el riu portava cada vegada menys quantitat d'aigua. Per això, quan a la nit del dia **19 d'octubre**, després de tants mesos en sec, començà a

ploure: era una bona notícia i amb ella ens va entrar el son.

A la matinada em vaig despertar i confesse que em sentia una mica poruc de tan fort com arribaven els esclafits, i a més a més amb una successió pràcticament ininterrompuda. Plovia molt fort i l'aigua colpejava les parets i les persianes amb fúria. Quan em vaig alçar a revisar si dins de casa hi havia alguna gotera, la llum no s'encengué; se n'havia anat el corrent elèctric com és costum per ací en aquests casos, però a través dels vidres a cada llamp em permetia veure com el carrer, a pesar del pendent, anava ple d'aigua de vora a vora i arrossegava algunes branques i pedres.

La barca i la pujà, 1950

Pantà de Tous, després del desbordament

Però, si abans ja plovia fort, cap a les 6 del matí va començar a fer-ho amb una gana desconeguda per a mi i ja no vaig poder restar tranquil al llit. A les 7, per baix de casa, se sentien uns forts sorolls i una tremolor desconeguda i inquietant; era quelcom que recordava una manada de milers de bous corrent en desbandada. Amb la poca llum que albirava vaig anar a indagar què produïa aquell inquietant brogiment. Només eixir al carrer ho vaig tindre clar... Era tan gran la barrancada que el canal subterrani que passa per davall de casa era insuficient per a engolir tot el cabal d'aigua i els troncs que arrossegava el corrent xocaven contra el pis de casa. L'aigua sobrant pujava i s'ajuntava amb la que portava el carrer de davant de casa, formant un riu d'un genoll d'aigua.

Al voltant de les 9, al barranc començà a minvar el nivell mentre que el riu Xúquer anava pujant prou de pressa. Antonio, que treballava al pantà de Tous, esperava des de les 8 que vingueren per ell, com

de costum, per marxar a treballar, però en vista que no acudien els companys de Gavarda decidí marxar pel seu compte i quan arribà a la presa s'esgarrià. Durant la nit, les avingudes del riu Xúquer i de l'Escalona havien fet pujar tant el nivell que les galeries on estava el grup electrogen eren ja plenes d'aigua i no podia engegar-se el motor per fer pujar les comportes de la presa i que s'anara buidant.

A les 9 vaig anar a l'escola a dir als xiquets que s'hagueren aventurat a assistir que no hi havia classe. En veure el pluviòmetre de l'estació meteorològica ens vam impressionar: s'havia desbordat, havien caigut 220 litres en una sola nit! Cal dir que la majoria d'ells caurien entre les 5 i les 7 del matí, però aquesta xifra encara es quedava curta comparada amb els 500 litres recollits a la Vall d'Aiora i els 1.000 al Caroig.

En aquestes primeres hores del dia la gent acudia presa de curiositat al pont per tal de veure com anava creixent el riu. Cap a les 11 ja

mullava les bigues, i a les cases que hi ha a la plaça adjacent al riu començaren a pujar mobles i aixovars al primer pis de la casa o bé a altres cases situades més amunt, amb l'ajut de gent que s'oferia voluntàriament. Apareixien les primeres llàgrimes i la desesperança anava guanyant terreny entre les famílies que residien a la Plaça Major a mesura que creixia el nivell del riu.

A cada hora jo, com tanta gent, engegava el transistor per escoltar les notícies, però es veu que en aquell moment no es tenien notícies de la Ribera i a totes les emissores tan sols parlaven de Múrcia i d'Alacant; del Xúquer, ni una paraula. Va ser pràcticament al migdia quan l'aigua començà a entrar a la plaça i a l'església. Allò feu sonar la veu d'alarma i la gent es va mobilitzar, amb la nostra típica desorganització organitzada, per tal de salvar l'arxiu parroquial i municipal formant una cadena humana, i fins que tinguérem aigua a mitjan cama no acabàrem de pujar llibres i documents a l'andana de la casa abadia i de l'ajuntament.

El nivell de l'aigua continuà pujant però més pausadament, i hi hagué gent posada a fer pronòstics que afirmaven que anava

ja a estabilitzar-se. Encara mancaven uns 2 metres perquè aplegara fins a la rajoleta que recordava **la màxima pujada històrica del Xúquer allà per l'any 1864**. Les imatges dels sants i del Crist hagueren de traure's en la barca d'Enric el forner perquè la plaça, el carrer i la mateixa església ja eren navegables.

A tot això, la gent es trobava malenconiosa, expectant, però no excessivament inquieta pel que poguera passar, ja que els vells ja havien conegut el riu anar a missa l'any 1923, i en la consciència ciutadana s'assumia que el riu que tanta vida donava, de tant en tant ens havia de gastar també alguna mala passada. També contribuïa a mantindre aquesta calma l'absència de cap notícia alarmant o simplement precautòria; ben al contrari, al butlletí radiofònic de les 3 del migdia anunciaren que malgrat les fortes pluges tot estava controlat, el que no deien era per qui, però no tardàrem molt a saber-ho.

Devien ser les 4 quan l'alcalde ordenà que anaren a recollir a Bienvenida i l'home, que es resistien a abandonar la seua casa, quan ja tenien vora un metre d'aigua a dins. I a la força els hagueren de traure en barca. No

Imatges de la pantanà.

hi hagué cap novetat al butlletí de les 5 i tot seguit vaig fer una escapada a veure com anava la riuada. Aleshores l'aigua inundava la plaça i besava les portes de l'ajuntament; el nivell devia ser d'uns 12 metres per sobre del seu curs normal, i el llit d'aigua tindria ja uns 600 metres. L'espectacle era tan impressionant que vaig acabar el rodet de fotos i, com que anava enfosquit-se, vaig tornar a casa.

De sobte, a les 6 de la vesprada, la ràdio vomità un missatge alarmant: **el governador ordenava l'evacuació de Sumacàrcer** i d'altres pobles de la comarca el més ràpidament possible perquè el pantà de Tous **podia rebentar** d'un moment a l'altre. Aquella notícia allibera de colp tota l'adrenalina continguda i just en aquell moment d'extrema excitació jo em trobava sol a casa amb els dos infants menuts de 2 anys i 9 mesos. En vaig agafar un a cada braç i, corrent, vaig marxar a casa de la meua sogra, situada en un dels punts més elevats de la població. De seguida vaig tornar avall per la xiqueta major que estava a casa dels meus pares.

Uns i altres havíem escoltat per la ràdio la notícia i la veu d'alarma va córrer de pressa com un tro. Als cinc minuts, tots els que tenien cotxe havien carregat tota la família i es decidien a abandonar la població guiats per l'**instint de supervivència**, que no per cap pla d'emergència (això no s'estilava encara en aquest país). De les dues eixides que té el poble, una estava inundada, i l'altra, l'avinguda de l'Oest, oferia serioses dificultats als vehicles com a conseqüència d'una reparació de les aigües potables efectuada dies enrere. Havien tallat l'asfalt cobrint les canonades amb terra, però les fortes pluges l'havien arrossegada i ara hi havia una xicoteta fossa creuant el carrer.

Recorde aquell moment com el més dramàtic que vaig presenciar. Tots volien eixir ràpidament, però no es podia i de tant en tant un cotxe patinava i no podia eixir del clot. Des de tots els vehicles, ja víctimes de la por, feien sonar el clàxon ignorant el motiu de l'aturada i, per complicar-ho més encara, es posà de nou a ploure fort, i per fer-ho encara més tenebrós començava a bufar fort el vent.

Però no tots tenien cotxe, o amb el nerviosisme que s'havia despertat de sobte no trobaven les claus, i tal com digué la ràdio, amb la roba posada, pa, unes mantes i amb la por a perdre la vida, fugiren cap a la muntanya quan pel mal temps, ja era pràcticament fosc. Buscant l'abric d'un garrofer, de l'ermita, d'alguna balma o bé simplement cobrint-se amb el paraigua, moltes famílies es dirigien a passar l'horrorosa nit.

La llarga caravana de cotxes pujava el port de Navarrés amb gran lentitud per les grans solides que s'hi havien produït i que dificultaven enormement el pas. En arribar a dalt del port hi ha un pla i tothom, sense saber què fer, va parar els cotxes i esperava instruccions, però, que irracional és la por!, ni tan sols allí ens sentíem salvats. Ens disposàvem a passar la nit allí i com que res podíem fer, escoltàvem la ràdio. A les 7 i quart anunciaren que la presa havia reventat i jo vaig sentir una certa tranquil·litat, però al moment una nota del Govern Civil desmentia la notícia i amb aquest dubte ens tingueren que sí, que no,

fins a l'endemà de vesprada. D'uns cotxes a altres ens passàrem la informació.

Al poc temps, els **veïns de Navarrés**, assabentats de la situació, vingueren per nosaltres i ens feren anar als locals de la Cooperativa. Aquest moment fou també molt singular i ple de sentiment. Una vegada concentrats allí dins l'enorme nau, amb una organització extremadament eficaç, anaren acollint-nos i conduint-nos a les seues cases. En qüestió d'una hora o tal vegada menys, tothom es trobava davall d'un sostre.

Amb la inseguretats en què ens deixava la ràdio, un bon nombre de cotxes i furgonetes s'arriscaven a baixar per les persones que quedaven pels voltants de Sumacàrcer o que venien a peu per la carretera. Malgrat l'hospitalitat amb què fórem albergats, teníem una gran preocupació perquè ignoràvem si tots havien pogut escapar a temps i a les fosques pels carrers de Navarrés, i sense saber on es trobava ningú s'inicià una anàrquica recerca preguntant casa per casa: heu vist els meus pares? I el meu germà? Sabeu on és ma tia? A poc a poc, ens anàrem localitzant i adquirint un poc de pau.

A les 10 de la nit havia pujat un jove que s'havia arriscat per veure si podia salvar el camió i ho havia aconseguit. Ens comunicà les últimes novetats.

—Tranquil·litzeu-vos, que l'aigua ja ha arribat al seu punt més alt, fins al portal del bar La Figuera, i ja va de baixada, a més a més prou de pressa.

Carrer de Sumacàrcer anegat

Però ningú estava tranquil. Tots ens preguntàvem que si l'aigua havia arribat allí, quanta aigua s'hauria clavat a la plaça? Passàrem aquella nit apegats al transistor i escoltàvem indignats les confuses informacions que igual indicaven que Sumacàrcer estava evacuat a Tous (a l'altra part del riu?) com afirmaven que estàvem a la Llosa, però en cap cas encertaven a dir el lloc correcte, amb la qual cosa tant el Govern Civil com la Protecció Civil feien gala d'un total desconeixement de la geografia. En conseqüència, una darrere de l'altra escoltàvem angunioses crides que feien els estudiants i altra gent que havia sorprès circumstancialment a la ciutat de València. Ningú els sabia aclarir la nostra localització; ara, caritativament els deien que no es preocuparen perquè estàvem tots bé.

Un grup de persones intentàrem posar-nos en contacte amb Protecció Civil per comunicar la nostra situació, però fou inútil: ni funcionava el telèfon ni l'emissora de ràdio de la Guàrdia Civil, perquè l'aigua d'una barrancada també havia inundat de matinada la caserna i l'havia inutilitzada. Impotència, indignació...!

En això, ben entrada la nit, arribava algú que venia de veure el panorama. Parlava amb veu baixa, quieta, com si volguera que no s'escampara la notícia i produïra noves inquietuds.

— Allò fa por! L'aigua ja ha baixat 7 o 8 metres, ja torna a estar al mateix lloc que de vespradeta... La casa de ton pare té la paret mitgera caient... Totes les portes del carrer estan rebentades... Però no li ho contes a ton pare.

A l'endemà de matí, pràcticament tots els vehicles iniciaren un retorn per descobrir què quedava del poble i, obeint a no sé quin tipus de mesures preventives o sentiments de protecció, no es deixava baixar a les dones, si no eren ben plantades i exigiren de totes totes el seu dret a baixar. En arribar al començament del port, a través del barranc d'Anton Rius, se'ns presentava una visió dantesca: el verd intens que sempre havia cobert tota la vall s'havia mudat per marró clar; els tarongerars per fang, la fèrtil horta per una rambla de grava...

En endinsar-se en la població i contemplar els carrers i les cases, a tothom li afloraven les llàgrimes irreprimibles. Brollaven les males dades: **eixa nit havien mort dos homes**, els havia abandonat la necessària força per resistir la violenta i cruel visió del nou dia. Després de tanta feina i suors, després que la plaga de la tristesa matara fulminantment els tarongers i ara s'estigueren recuperant, ara...

Tanmateix no tothom va viure igual la situació: enmig de tanta confusió, de tant d'horror, es produí també aquell fet anecdòtic que fa somriure. Al barri de Darrecases, en la part més elevada del nucli urbà, Sento el Tranquil que vivia tot sol i quasi sense contacte amb la gent, no canvià cap dels seus costums habituals. S'alçà i, com que ja no plovia, a les 8 del matí com cada dia agafà la bossa i marxà pel pa.

—Xe, Sento! Però què fas per ací? —li digueren tot sorpresos, els que havien tornat a veure el poble.

—Hm! Me'n vaig pel pa —contestà amb tota

la naturalitat. La innocent resposta feu brollar un lleu somris, i veieren que no s'havia assabentat de res.

— Au!, puix, ves al forn d'Enric i veuràs com està!

— Hui crec que no fan pa —li digué un altre amb ironia.

Sento continuà el seu trajecte, oscil·lant el cos a un costat i l'altre a cada pas que pegava fins que, en girar el cantó, s'adonà del desastre. Efectivament, amb aquesta anècdota quedava demostrat com havien encertat en posar-li el malnom.

Vaig anar fins a la plaça i l'espectacle era esborronador: els murs embrutits pel fang fins a dos pams de la teulada, 9 metres d'aigua dins les cases. Una barreja de fang i canyes, animals ofegats, teginat de bigues sencers s'acumulaven en una impressionant garbera davant la porta de l'església. La violència de les aigües havia destruït moltes cases i un considerable nombre d'elles estaven greument afectades; a dins, les portes obertes mostraven un espantós caos on els mobles i els llibres, la vaixel·la i el televisor estaven tombats entre el fang. El riu, que havia baixat molt i ara es mantenia a uns 9 metres sobre el seu

nivell, deixava ja al descobert algunes mostres de la seua destrucció en els camps.

Afligit com tots, vaig retornar a Navarrés. La gent s'havia concentrat a la plaça del poble veí i finalment es pogueren trobar totes les famílies. Pep el Flare, el nostre alcalde, es dirigí a la gent i manifestà el pla que se seguiria per a la neteja i recuperació de les condicions i serveis més urgents de Sumacàrcer.

A continuació, l'alcalde de Navarrés ens va demanar que ara per ara no pensàrem de tornar encara que l'aigua no haguera entrat a algunes cases, doncs allí no hi havia ni llum, ni aigua potable, ni pa... Que tranquil·lament estiguérem a les cases on estàvem residint els dies que calguera, perquè ja havíem vist com ens havien acollit, com a pròpia família. I era veritat, tothom reconeixia aquesta fraternitat i en escoltar aquestes paraules es veia ací i allà com s'intentava contindre les llàgrimes que lluitaven per eixir.

La majoria va fer cas d'aquesta recomanació i de dia baixàvem a netejar les cases i llançar les coses inservibles. Al cap de 2 o 3 setmanes baixà el gros de

Gent del poble, una vegada pogueren tornar a les seues cases

la població, que cohabitava a les cases on no havia entrat el riu. Sumacàrcer va anar lentament recuperant una certa normalitat.

De manera ràpida i generosa començà a arribar-nos ajuda des de nombrosos llocs d'Espanya. Els camions d'aliments i de roba per abastir la població arribaven quasi diàriament i a fi d'organitzar i distribuir-los millor es creà un organisme, com una mena d'economat, on es repartien els aliments unes quantes vegades a la setmana segons uns criteris i amb un estricte control. La roba i el calcer també funcionava de manera semblant. Aquesta resposta solidària de tanta gent, aquest fet de germanor que tant agraiem els que estàvem allí, mostra com davall la màscara rutinària de la nostra vida cada vegada més deshumanitzada, hi ha un cor que espera manifestar-se a la més mínima crida.

Seria molt pesat fer-ne una relació total dels danys, així que em limitaré a exposar una valoració aproximada. Pràcticament la meitat dels terrenys de cultiu van estar inundats i en un 40 % d'ells no es reconeix ni la delimitació dels camps, bé perquè han estat recoberts per una capa de grava de fins a 3 metres de grossària o, al contrari, perquè la força del corrent es va emportar la capa de sòl. A determinats indrets, els clots

« Pel que fa a les vivendes, 170 van estar inundades, de les quals 40 van quedar en estat de ruïna, 98 tenien danys en l'estructura i unes 20 danys menors. »

formats tenen 4 metres de profunditat, en altres han quedat transformats en xicotetes badies que el riu ha fet del seu domini, i en altres ha quedat la roca viva al descobert en desaparèixer la terra.

Les dues séquies que regaven les terres del terme van estar destruïdes per nombrosos llocs, i de les petites preses on naixien no en queda ni rastre. També va quedar destruït el pont, la línia telefònica i l'elèctrica, el servei d'aigua potable i nombrosos camins del terme.

Pel que fa a les vivendes, 170 van estar inundades, de les quals 40 van quedar en estat de ruïna, 98 tenien danys en l'estructura i unes 20 danys menors. S'estima en uns 142 milions el valor d'aquests danys en les cases. En l'agricultura, la xifra passa de 1.095 milions, sense comptar les collites que es perdran fins que els camps tornen a estar com estaven, si és que això és possible.

Però de tot el balanç, el fet més lamentable foren les dues víctimes que va produir aquell dramàtic fet: **el tio Nicasio i el tio Morico**. Durant un llarg temps, el comentari de la catàstrofe i els seus detalls eren pràcticament el tema únic de diàleg, i per infondre'ns ànim els uns als altres afegíem: “però hem salvat la vida!” Quina paradoxa!: damunt de la desinformació a la qual ens tingueren sotmesos els nostres dirigents i de l'abandó que sofrírem, damunt de la imprevisió i de la **manca de garanties en el funcionament de la presa**, damunt de tanta cosa dolenta que no vull esmentar, damunt..., encara havíem de donar gràcies per haver salvat la pell.

D'això fa ja 40 anys I ARA QUÈ?

El 20 d'octubre es van complir **40 anys de la Pantanada**, el fet més dramàtic, després de la guerra, que afectà Sumacàrcer i gran part de la Ribera del Xúquer. Molts dels temors i amenaces que ens inundaven els mesos següents a la catàstrofe s'han anat diluint amb el pas del temps, i el viatger que visite el poble no trobarà cap rastre d'aquell trist episodi; no obstant això, ara hi ha altres fantasmes en l'horitzó.

Si faig un repàs als problemes i dèficits organitzatius que es posaren en evidència durant aquell desastre, el primer que se m'acut és la molt **deficient actuació de la Protecció Civil**, que en 1982 no tenia ni idea de la nostra geografia i no estava gens organitzada; ara ha millorat molt, s'han professionalitzat, i solen anunciar amb antelació quan es pot produir una emergència.

La relació de germanor de Sumacàrcer amb els veïns del poble de Navarrés, que ens van acollir aleshores, es manté, s'ha creat quasi

com un vincle familiar i de tant en tant es recorda aquella solidaritat. Personalment, d'aquell esdeveniment, recordar la germanor i l'acollida és allò que més em remou les emocions.

La por que teníem que per la destrucció de gran part dels horts, camins, carreteres, séquies i canals ens obligara a marxar d'allí, s'esfumà, i no va haver-hi necessitat d'emigrar ja que l'Estat es va fer càrrec de la reconstrucció de les infraestructures i la gent a poc a poc va tornar a muntar els comerços i els serveis locals, i a refer els horts de tarongers, que han sigut el sosteniment econòmic del poble.

Tot i que no té impacte directe sobre l'economia local, la sobreexplotació del riu Xúquer és un fet que provoca una gran pèrdua en l'imaginari col·lectiu. A partir de la dècada dels 70 del segle passat, el riu Xúquer ve sofrint unes extraccions bestials que els diversos plans hidrològics no han aconseguit mitigar. A Sumacàrcer,

fins a 1960, no hi havia pont, teníem una barca gran per creuar el riu i aleshores el riu portava una mitjana anual de 50 m³/s. Ara, l'estiu que du més aigua en porta 20 o 30, i de novembre a abril sol estar entre 2 i 5, tan poca aigua que el llit del riu queda a l'aire en alguns llocs. La barca ara no es mouria. Ara hi ha una nova amenaça filla de la globalització. Esta subcomarca de la Ribera, on la gran majoria d'ingressos venen dels camps i on a penes hi ha indústria, l'agricultura té un futur molt negre. En estos moments en què la taronja i els altres productes hortícoles es paguen a l'agricultor a preus inferiors al seu cost de producció, significa la ruïna del camp. És per això que són majoritàriament els jubilats els que encara mantenen els horts en funcionament, i quan ells ja no poden dedicar-se físicament s'abandona el camp ací. Aleshores passa com quan es mor un animal en la muntanya: els voltors no tarden a acudir i es fan amb ell. Els fons voltor estan acaparant totes les terres que es venen, a preus irrisoris, i en pocs anys serà tot de 3 o 4 grups de capital, sense cap connexió amb el territori.

La Pantanada va destruir gran part de l'horta i de les cases, però finalment el poble va poder resistir-ho i va reeixir; ara l'impacte destructiu és més greu. Estes dades ho exemplifiquen: en 1982 a l'escola del poble hi havia 160 alumnes; ara n'hi ha només 40, i com cada any naixen només 2 o 3 xiquets,

« La relació de germanor de Sumacàrcer amb els veïns del poble de Navarrés és com un vincle familiar i, de tant en tant, es recorda aquella solidaritat. »

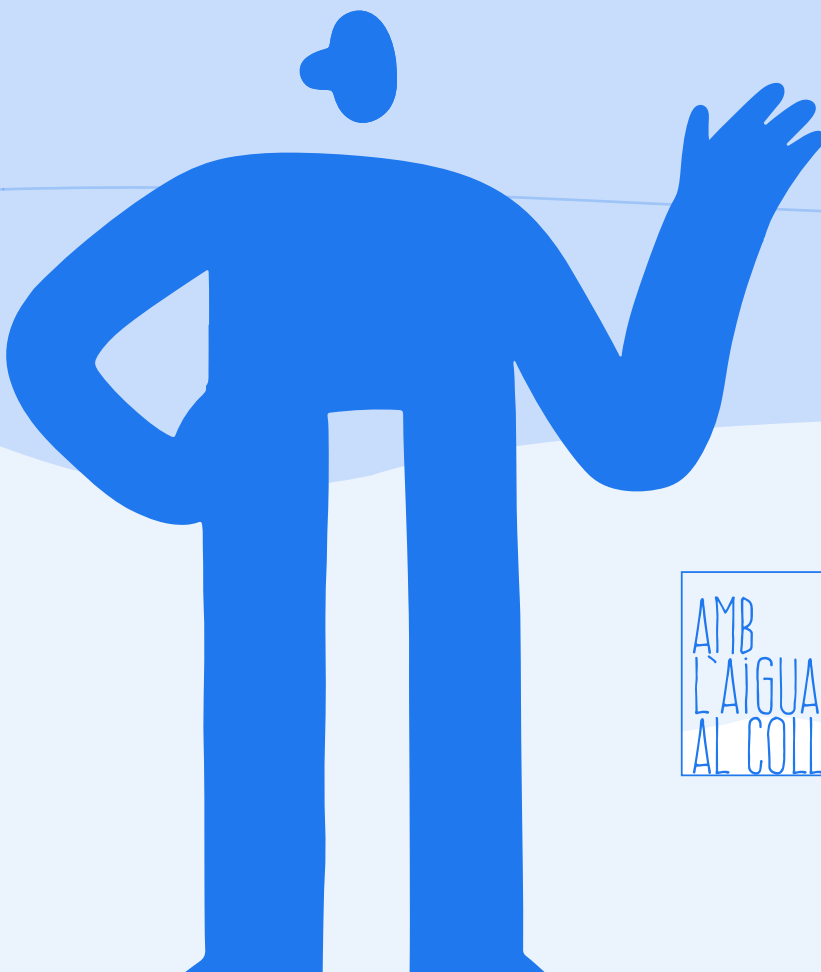
i la xifra va baixant. Per què? Perquè els matrimonis joves marxen a viure a altres llocs ja que ací no troben un futur esperançador, la terra ja no dona per a viure i busquen fora uns treballs amb condicions laborals acceptables.

Tanmateix, això no hauria de passar ací perquè esta zona no està gens mal situada: a 11 km de l'autovia A-7, amb bones carreteres i uns polígons industrials extensos i buits al costat de l'autovia que podrien tornar a revitalitzar esta terra si les empreses anaren instal·lant-se en ells. Esperem que la Generalitat, en esta mort lenta, silenciosa i sense imatges impactants en la tele, com va passar en el 82, s'adone d'esta greu amenaça i hi pose remei per evitar el despoblament de Sumacàrcer i dels huit pobles de la Vall de Càrcer.

Roger Pons Vidal
Desembre de 2022

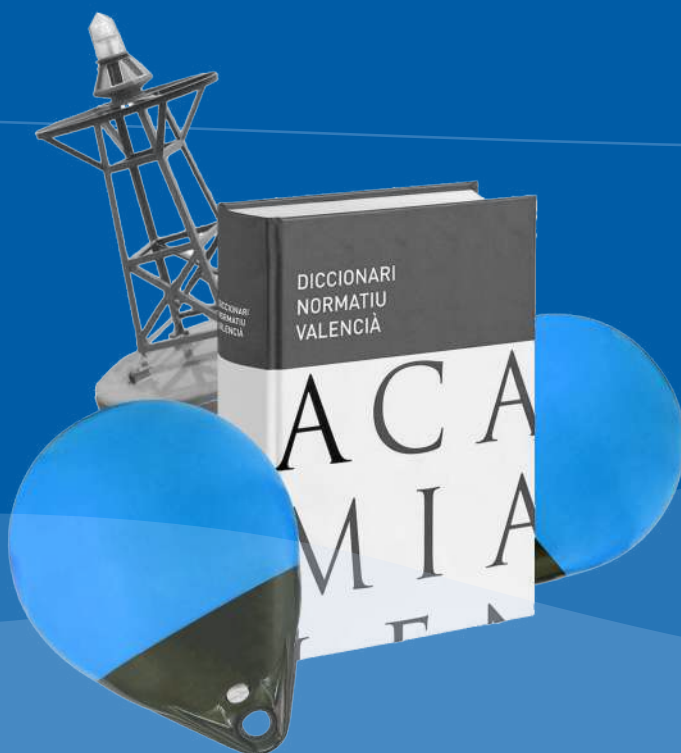

Sumacàrcer (actualitat).

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Reflotant la llengua valenciana

IDIOMA D'AIGUA

A vegades ens oblidem de **la nostra llengua**, eixa que dona nom als pobles, rius i fonts. Eixa que té expressions i refranys que van passant, de generació en generació, però sense perdre la seua raó.

El **llibret** és un instrument fonamental per a continuar donant valor al nostre idioma. És un objecte de cultura i identitat, arxius que anem col·leccionant en les nostres prestatgeries per a llegir-los i tornar a estudiar-nos.

Continuem reflatant la llengua, així que veurem des d'**expressions d'aigua** que continuem utilitzant hui dia, la **nomenclatura** de tota la nostra comarca que prevé dels rius i de l'aigua i, com hem dit anteriorment, el perquè fer bons i interessants **llibrets** de falles, però sense passar-se, perquè algunes vegades fins ens ofeguen.

CELIA PANIAGUA I ZORNOZA

Catedràtica d'Ensenyament Secundari
de Llengua i Literatura.
Llicenciada en Pedagogia

El refranyer valencià té un ampli repertori de dites, fidel reflex de la saviesa popular i que ha passat de generació en generació, transmesos molts d'ells en ambients rurals de manera oral i que resumeixen l'experiència i la forma de vida de milers d'homes i dones

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Una mica de paremiologia

Un ball en l'horta,
València (1906)

No. No es tracta d'una malaltia, ni d'un terme per a designar els misteris d'unes certes ciències ocultes. Simplement, és la part de la lingüística que s'ocupa d'estudiar tot allò relatiu als **refranys i frases fetes**, aquelles expressions que usem vosté i jo i els veïns d'enfront. Amb elles, tractem de sintetitzar metafòricament un estat de coses, una actitud, un consell, una filosofia, etc. Amb elles, volem comunicar una teòrica saviesa ancestral per a analitzar una realitat i fixar conductes.

Estar amb l'aigua al coll és un bon exemple de frase feta per a expressar hiperbòlicament una situació apurada, d'ofec, davant de problemes de molts tipus: econòmics, de treball, de temps en la resolució dels problemes, etc. En el refranyer popular podem trobar altres frases

fetes que pretenen expressar situacions semblants. Així: *estar sota l'espasa de Dàmocles*, anar de capa caiguda o estar entre l'espasa i la paret. No obstant això, cada una d'elles té matisos significatius diferents que permeten ser aplicats en contextos més ajustats. Això és, no són iguals exactament ni serveixen sempre per a les mateixes situacions. A vegades, la semblança té millor equivalència, com ocorre amb la frase castellana *estar hundido hasta las cejas*.

La creativitat dels parlants no té límits, ni en el temps ni en l'espai. Si pensem en la quantitat d'expressions procedents del llatí que encara perduren, veurem que la llista és prou extensa. Per exemple: *curriculum vitae* (carrera de la vida), *honoris causa* (per causa d'honor), *persona non grata*

(persona no grata), *alea jacta est* (la sort està tirada), etc. Això no és tan estrany, perquè, en realitat, parlem un llatí vulgar evolucionat durant quasi vint segles. Però pensar que a un parlant se li ocorreguera expressar un coneixement mitjançant una sentència, que aquesta sentència tinguera ressò en els oïdors i haja perdurat al llarg dels segles, és meravellós.

Els refranys s'originen en un temps ancestral, quan no hi ha coneixements científics que expliquen els fenòmens de la naturalesa, de la vida o de la psicologia humana. Se suposa que sorgeixen en **àmbits rurals** on l'ésser humà sobreviu a força d'experimentar i observar la realitat del seu entorn, i on comprova que la repetició de fenòmens té unes conseqüències, per això ens trobem amb tants refranys relatius al temps i a la climatologia, com: *A l'abril pluges mil; a l'abril cada gota val per mil; març, marçot mata la vella a la vora del foc i la jove si pot; quan la Candelaria plora, l'hivern és fora, quan la Candelaria riu, l'hivern és viu, tant si plora com si riu, l'hivern és*

viu; per Santa Llúcia, un pas de puça, per Nadal, un pas de pardal, per Sant Esteve, un pas de llebre. La conducta humana o les situacions socials també es recullen, així: *Qui no te cap ha de tenir cames; s'atrapa abans un mentider que un coix; qui no té feina, el gat pentina; qui no vulga pols que no vaja a l'era; qui vol lluir ha de patir; tota pedra fa paret.*

Els refranys i frases fetes constitueixen xicotets **continguts literaris** i les persones han posat en ells la seua millor intenció expressiva. Utilitzen recursos retòrics que ajuden a marcar la seua veritat, per això tants refranys tenen dues parts que rimen formant un apariat; són més graciosos, es fixen millor en les ments dels receptors que, al seu torn, els memoritzen millor. Quan el refrany té més de dues frases, tendeix a començar-les anafòricament, repetint la seua primera o primeres paraules (vegen-se alguns exemples en el paràgraf anterior). Els refranys també reforcen la seua intenció amb hipèrboles, és a dir, exageracions, i, per descomptat, comparacions i metàfores.

—Ho tinc observat: som a la lluna nova de maig —que és la lluna creixent—, i aquests dies no sol ploure. Aquesta és la nostra primavera. El clima ajuda a la fecundació de les coses plantades a la terra. La collita es presenta molt bé, com feia anys que no s’havia vist.

—Però llavors, per què se sol dir que, pel maig, cada dia un raig?

—Se sol dir perquè, a la gent, li agrada i recorda les paraules ritmades. Els refranys són, però, obra dels poetes, que són els qui fan ritmar les paraules. Pel maig, cada dia un raig... Pot ser més ben ritmat? Ara: creure que l’agricultura funciona a base de refranys és una pura absurditat.

Aquest text de **Josep Pla** és una delícia i l’explica claríssimament clar. Aqueixa naturalesa dels refranys els ha fets sorgir en cultures molt diverses. Si aquest escrit tinguera com a objecte un treball de paremiologia comparada observariem que els refranys i frases fetes apareixen en moltes llengües a l’ample del món. En els exemples següents es pot observar que en diferents llengües persisteixen les mateixes

idees; en uns casos semblen traducció els uns dels altres, però en altres casos els parlants has construït una altra expressió.

*Fer Pasqua abans de Rams (valencià).
Poner el carro delante de los bueyes (castellà).*

Colocar a carroça na frente dos bois (portugués).

*Ploure a bots i barrals (valencià).
Llover a cántaros (castellà).*

Chover a cântaros (portugués).

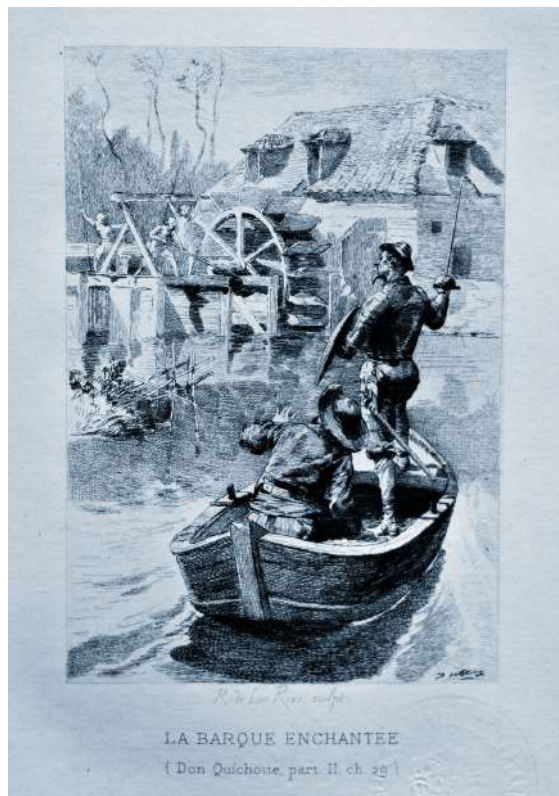
Plevoir des cordes (francés).

It’s raining cats and dogs (anglés).

No tinc cap mena de dubte que en altres llengües i societats més allunyades i diverses existeixen expressions per a representar aqueixes idees com a condensació d’una visió del món i de la vida.

En l’actualitat es recomana que l’ús paremiològic siga moderat. Un parlant que abusa de refranys i frases fetes reflecteix, a més d’un estil una mica ranci, la falta de competència lingüística, perquè indica les seues mancances per a utilitzar els

**« Un parlant que
abusa de refranys
i frases fetes
reflecteix, a més
d'un estil una
mica ranci, la falta
de competència
lingüística, perquè
demostra les seues
manecades en la
comunicació. »**

termes adequats en la comunicació dels seus missatges. Ja en **El Quixot**, don Quixot s'afarta d'escoltar Sancho amb els seus reguitzells de refranys. Hi ha diversos moments en què el critica, però en el capítol XLIII de la segona part, ja no pot més. Don Quixot està aconsellant Sancho sobre bones maneres perquè serà governador de l'ínsula de Baratària. Sancho se sent incapaç de recordar tots els consells i respon al seu senyor com el pot solucionar ell. I així acaba la seua intervenció:

(...) *Y siendo yo gobernador, que es más que ser alcalde, ¡llegaos, que la dejan ver!*¹ *No, sino popen y calóñenme*², *que vendrán por lana y volverán trasquilados, y a quien Dios quiere bien, la casa le sabe*³, *y las necedades del rico por sentencias pasan en el mundo, y siéndolo yo, siendo gobernador y juntamente liberal, como lo pienso ser, no habrá falta que se me parezca*⁴. *No, sino haceos miel, y paparos han moscas, tanto vales cuanto tienes, decía una mi abuela, y del hombre arraigado no te verás vengado.*

**Grabats de Don Quixot i Sanxo
al riu, Biblioteca Cervantes**

—¡Oh, maldito seas de Dios, Sancho! —dijo a esta sazón don Quijote—. ¡Sesenta mil satanases te lleven a ti y a tus refranes! Una hora ha que los estás ensartando y dándome con cada uno tragos de tormento. Yo te aseguro que estos refranes te han de llevar un día a la horca, por ellos te han de quitar el gobierno tus vasallos o ha de haber entre ellos comunidades⁵. Dime, ¿dónde los hallas, ignorante, o cómo los aplicas, mentecato? Que para decir yo uno y aplicarle bien, sudo y trabajo como si cavase.

—Por Dios, señor nuestro amo —replicó Sancho—, que vuesa merced se queja de bien pocas cosas. ¿A qué diablos se pudre de que yo me sirva de mi hacienda, que ninguna otra tengo, ni otro caudal alguno, sino refranes y más refranes? Y ahora se me ofrecen cuatro que venían aquí pintiparados, o como peras en tabaque, pero no los diré, porque al buen callar llaman Sancho.

—Ese Sancho no eres tú —dijo don Quijote—, porque no solo no eres buen callar, sino mal hablar y mal porfiar, y con todo eso, quería saber qué cuatro refranes te ocurrían ahora a la memoria... (...)

—¿Qué mejores —dijo Sancho— que “entre dos muelas cordales nunca pongas tus pulgares”, y “a idos de mi casa y qué queréis con mi mujer, no hay responder”, y “si da el cántaro en la piedra o la piedra en el cántaro, mal para el cántaro”, todos los cuales vienen a pelo? Que nadie se tome con su gobernador ni con el que le manda, porque saldrá lastimado... (...) Así que es menester que el que ve la mota en el ojo ajeno vea la viga en el suyo, porque no se diga por él: “espantose la muerta de la degollada”; y vuestra merced sabe bien que más sabe el necio en su casa que el cuerdo en la ajena.

Sant Sancho, patró de la paremiologia.

No obstant això, els temps canvien, la realitat científica, social i econòmica evoluciona, de manera que molts refranys han perdut el seu sentit i les frases fetes es renoven amb els nous girs del llenguatge; podem constatar que expressions que es posen de moda, al poc de temps són substituïdes per unes altres que deixen antiquades les primeres.

L'escriptor i pedagog **Gianni Rodari** té un llibre deliciós dirigit als xiquets que també indueix a pensar als adults. Es titula **El llibre dels perquès**. En ell va desgranant explicacions imaginatives a qüestions diverses i té una dimensió desmitificadora i divertida de molts assumptes, entre ells, els refranys que anomena proverbis. Així, conta una història que posa en evidència que alguns refranys contradiuen uns altres. Vegem:

(...) No cal fer cas als proverbis. I a propòsit de proverbis. Escolta:

Una vegada vaig assistir a una baralla entre dos proverbis. Jo era l'àrbitre. El primer va atacar ràpidament:

—Qui amassa per a si, només seu és el pastís!

El segon va vacil·lar un instant després del colp, però es va afanyar a rebatre:

—Quatre ulls veuen més que dos!

I va conquerir el primer lloc. Però el primer proverbí no es va donar per vençut i va tornar a l'ofensiva cridant:

—És millor estar sol que mal acompanyat!

El segon el va encaixar, va reunir totes les seues forces i es va llançar a l'atac:

—La unió fa la força!

I va vèncer per dos a zero entre els aplaudiments de la multitud.

(...) Potser seria millor reformar els refranys i les frases fetes. Començaré jo i si algú vol continuar, avant.

Fonts

PAMIES V. i PALOU J. *Els 100 refranys més populars.*

Cossetània Edicions

MALDONADO, F. *Refranero clásico español.* Taurus

PLA, J. *Notes del capvestrol.* Editorial Destino

CERVANTES, M. *El ingenioso caballero D. Quijote de la Mancha.* Alianza Editorial

RODARI, G. *El libro de los por qué.* La galera

INTERNET

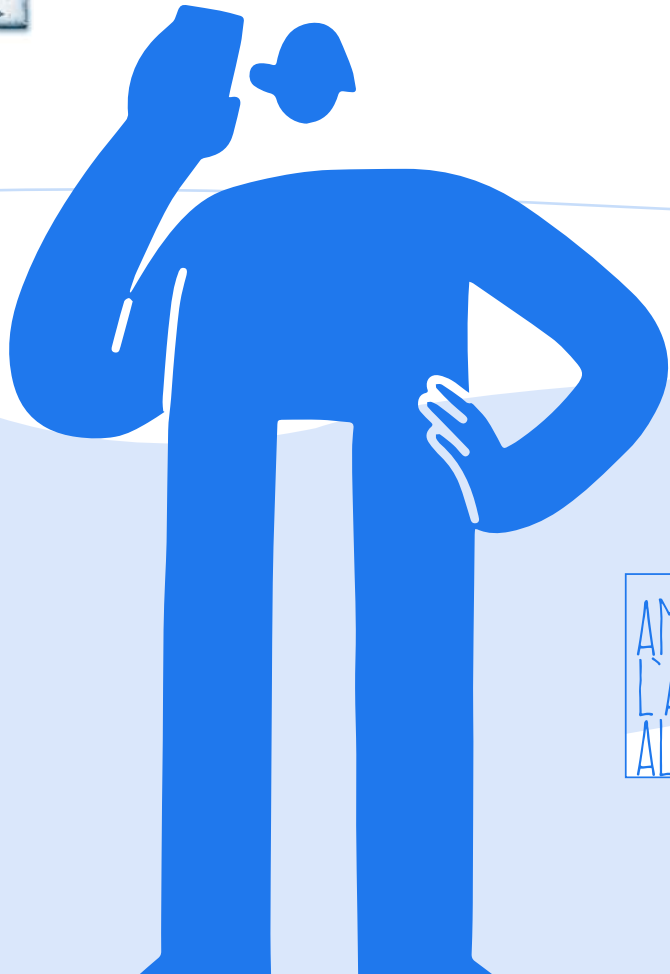
Rajola catalana, amb refrany

Nous refranys

Si a espai vas mai arribaràs.
 Gos lladrador alegra el carrer.
 Qui pega primer és un busca-raons.
 Més val anar acompanyat que sol.
 Mal de molts, desconsol de tots.
 Riu millor qui té totes les dents.
 A falta de pa, fam segura.
 A mal temps, prepara el paraigua.
 El pitjor sord és el qui fingeix sentir.

No està malament de creativitat,
 veritat? Jo m'animaré amb un:

**Si estàs amb l'aigua al coll,
 comença a nadar.**

AMB
L'AIGUA
AL COLL

LLUIS MESA I REIG

Associació d'Estudis Fallers (Adef)

De senzills pamflets engrapats amb l'esbós de la falla i la seua explicació en vers, a toms enciclopèdics de més de tres-centes pàgines on potser, tot el que es parla, no té res a veure amb la falla plantada. Ha evolucionat el **llibret de falla**? No ens sentim, en part pel llibret, amb l'aigua al coll cada any?

El llibret

El temps passa excessivament de pressa. En l'actualitat, molt més que abans. Ho fa tan acceleradament que, de seguida, oblidem com érem i el que féiem fa un temps. El hui ens sembla que ha sigut sempre així. La festa fallera tampoc no s'escapa a eixa percepció del que tenim i gaudim. Resulta complicat tindre en compte com es festejava tan sols fa vint anys. Els canvis venen per a esborrar l'ahir i instal·lar-se. La realitat és la que és. Per eixe motiu, paga la pena recordar-ne com alguns aspectes passats per a considerar com estàvem i fins on hem arribat. És l'únic mitjà que ens ajuda a entendre els camins que podem continuar en un futur. Pareix que tot açò s'allunya una miqueta de títol de l'article dedicat als llibrets, però no és així.

Algú o alguna pot pensar que la capçalera del text fa referència a eixe sentiment faller d'estrés que sorgix en el món faller quan les persones que s'han compromés a fer un article per al llibret no l'envien. Aleshores les coordinadores i els coordinadors es troben ofegats perquè les impremtes han de tancar i posar en marxa les màquines. Eixe tema donaria per a molt. Però, encara que com s'ha dit no és l'eix central de la reflexió, podem apuntar que l'estrés ve perquè es vol comptar amb massa gent. **Els llibrets fallers desitgen arribar lluny en col·laboracions i en el nombre de pàgines.** La creativitat i la qualitat, també en la literatura, ja es mesura per la grandària. Els fallers i les falleres, si volen evolucionar, ho han d'acceptar. Ens troben immersos en un context que no han creat, però al qual no poden dir que no, si volen ser reconeguts.

Este últim pensament ens fa entrar en la idea del que vol expressar este articulista: **el nivell al qual ha arribat la festa ofega fallers i falleres**. No ens conformem a organitzar les activitats falleres a mida del nostre barri. No es busca sols que la sàtira, l'estètica i les lletres ens ajuden a passar uns dies especials. La creativitat fallera està subjecta, doncs, a la idea que tot ha de ser sempre més gran.

Fa ja alguns anys, vaig llançar la proposta de la “microfalla”. Es tractaria d’una modalitat de cadafal faller limitada per la grandària i on el que es premiaria seria la creativitat i no l’extensió ni el pressupost. El mateix caldria aplicar per al llibret. Venim d’unes dècades en les quals este era un objecte publicitari. Es feia perquè els anuncis allí publicats suposaven una font d’ingressos. Però, en els últims anys, en la nostra comarca i a imitació d’unes altres poblacions, es comencen a transformar els llibrets en enciclopèdies ben maquetades i farcides d’articles interessants que poden parlar de falles o de qualsevol tema. Així s’ha aconseguit que siga una

Llibrets de Falles, ara (damunt) i abans (baix, llibrets de Burriana)

digna publicació per a guardar en una prestatgeria. Però no sé si ens divertix tant com en els seus orígens.

La veritat és que resulta admirable l'esforç de les comissions falleres per transformar els llibrets. La idea de convertir-los en alguna cosa més fou bona. Era la manera d'actualitzar-se. Però el problema de qualsevol actualització és el de **perdre les arrels**. Tanmateix, com deia el cantant, qui perd els orígens perd la identitat. Un, potser perquè ja ratlla la veterania procedent més del nombre d'anys que de la saviesa, entén que tot està eixint-se una miqueta de mare. És clar que no deixa de ser una sensació personalíssima, però també crec que almenys expressar-la ajuda perquè els fallers i les falleres prenguen part i pensem com som i volem ser.

El llibret ja no és aquell full que explicava la falla i s'enganxava a la paret. Tampoc és l'objecte que ens acompanyava la setmana fallera i llegim en qualsevol moment que trobàvem. Ara, la seua extensió i pes fan que no es passege mentrimentres rodem falles.

L'arraconem en les nostres biblioteques per quan acabe la festa. Ha deixat de ser un company d'eixos dies de març i el mitjà per a entendre un cadafal. La realitat és que, mirant una falla, **busquem la desmesurada riquesa estètica i la grandària**. No hi ha quasi lloc per a la creació senzilla, provocadora i reivindicativa. No busquem el llibret que ens il·lustre o complete el que estem mirant. La falla i el llibret van per camins diferents. Ens oblidem de l'element literari aquell que omplia de contingut el que es plantava carrers i places. A principi del segle xx, els ninots i els remats eren quasi muts. Sols prenen veu escoltant els versos i explicacions dels llibrets. Ara no passa res. Podem asseure a casa per a llegir un llibret sense pensar massa el que ha plantat una comissió.

Paga la pena? No ho sé. La realitat és que les comissions cada volta van més amb l'aigua al coll. Han de buscar un nombre superior de pàgines i una cartera més grans de col·laboradors. S'ha de tindre en compte els dissenyadors més actuals. Però tot açò suposa un intens esforç per a persones que

tenen en l'activitat fallera un lloc de diversió i un lloc de treball voluntari no remunerat. Tal vegada, en este instant estressant, en el qual es troben per a mantindre en els primers llocs, **caldria retrocedir i mirar on estàvem i d'on partim**. Què ha quedat arrere en la nova era de llibrets? Doncs s'ha tingut en compte que no siga un exclusiu mitjà publicitari, la qual cosa està bé. Tanmateix a canvi poc queda de la sàtira i de la vinculació amb la falla. On es troben aquells poetes que buscaven vincular al missatge dels cadafals? Sens dubte, el missatge i la seua forma lírica no resulta actual. Però, de segur que una versió actual dels texts lírics encara ens faria somriure.

En definitiva, tot açò dona per a molt. No hi ha una fórmula perfecta que faça reconduir la situació. Tampoc no sabem si les falles volen fer-ho o preferixen continuar estressant-se amb la confecció d'un llibret. Però el ben cert és que arribarà un moment que les comissions mitjanes no podran fer créixer els llibrets més. I tot a canvi de què?

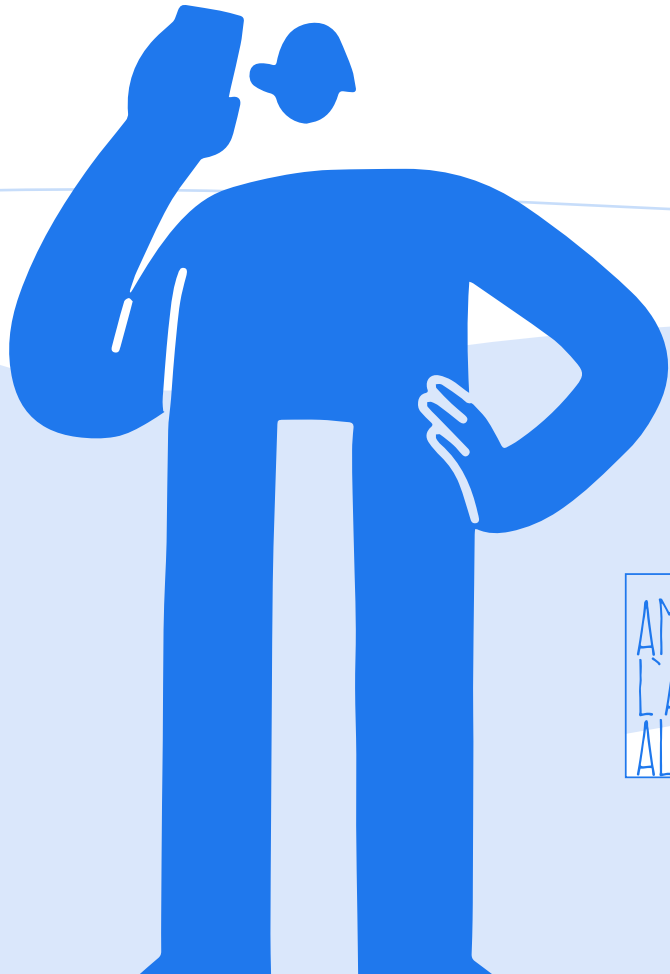
« **El llibret ha deixat de ser un company d'eixos dies de març i el mitjà per a entendre un cadafal. Busquem la desmesurada riquesa estètica i la grandària.** »

De majors aplaudiments del públic o de premis majors de les institucions? Són molts els interrogants que queden. Quedem-nos amb la idea que **en la justa mesura es troba la virtut**. Tal volta en el tema dels desmesurats llibrets caldria retrocedir i remirar la mida justa perquè la sàtira i la crítica no desaparega i torne a sorprendre'ns amb senzilla i determinació des del llenguatge i els valors propis del segle XXI. Pensem-ho per un minut. **No deixem que l'aigua ens arribe al coll** i acabem per ofegar-nos sense necessitat. La festa ens necessita.

La ciutat de Sagunt es va convertir en el passat lliurament dels premis de llibrets de Falles per la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports, a l'ús i promoció del valencià, en l'absoluta protagonista. Un total de **dotze comissions** de la Federació Junta Fallera de Sagunt (FJFS) han sigut guardonades en l'edició d'enguany, sent **Sagunt la ciutat amb més falles premiades**. El nostre llibret Meravelles va aconseguir el lloc 17é, a més de convertir-se en **el llibret més nominat de Lletres Falleres 2022**, aconseguint de les seues nominacions (inclosa la de millor llibret en conjunt), el **Premi Soler i Godes al millor article de la Comunitat Valenciana de reflexió entorn de la festa**, titulat **La Maltractada**, obra del nostre col·laborador **José Tena Tejado**.

Llibrets de Sagunt, premiats a Conselleria 2022

AMB
L'AIGUA
AL COLL

MANUEL CIVERA I GÓMEZ

Professor de Magisteri, investigador i escriptor.

Mestre del Centre d'Estudis del Camp de Morvedre

L'aigua a la conca del DEL PALÀNCIA

Vas de la presa de Xèrica

L'aigua i la llengua

Els humans són el resultat d'una llarga evolució de les espècies, la qual comença quan els homínids feren ús del llenguatge, és a dir, parlem d'humans i no d'animals només quan els homínids foren capaços d'articular els sons i amb les frases dotaren de sentit figurat (metafòric) les paraules i construïren pensaments complexos i sentiments. Sense dubte el llenguatge ens fa humans i la **nostra llengua** ens confereix una concepció del món específica del poble valencià.

Per apropar-nos a la visió del món dels valencians, i en conseqüència dels **saguntins**, podem elegir per exemple el substantiu aigua i observar quins adjectius i modificadors apliquem que abasten tot els

àmbits del coneixement. Els adjectius i els complements del nom amb llurs significats matisen, pinten i reflecteixen com entenem i sentim el món en referència a l'aigua. Adonem-nos de l'eloqüència dels adjectius amb significat metafòric que impliciten gustos, formes de ploure, olors, tradicions: aigua blana (sense minerals i sals), aigua dura (amb sals com la calç abundant a la comarca), aigua dolça, aigua salada (l'aigua de la mar o la salada amb finalitat útil), aigua-sal, aigua amarga, aigua rodada (que transcorre), aigua termal (la que brolla amb minerals beneficiosos o simplement calenta), aigua fina (ploure molt suau), aigües brutes, aigües mortes (que no transcorren), aigües vives (que transcorren amb força), aigües superficials (o de pluja), aigües subterrànies, aigua cavallera (la que transcorre sense cap impuls pels

Assut Pedres Blaves

campes quan es rega), aigua marina, aigua oxigenada, aigües jurisdiccionals (sotmeses a sobirania), aigua de roses, aigua de colònia... Podríem continuar amb les paraules derivades d'aigua: aiguat, aiguada, aigüera, desguassar, aigualir, aiguós... i encara afegir les paraules compostes: aiguamoll (marjal), aiguamel, aiguamans, aiguardent, aiguatinta...

A més dels sintagmes nominals exposats, una llengua compta amb locucions adverbials lexicalitzades que són les construccions que adquireixen un sentit figurat i propi. A manera d'exemple, expose alguns sintagmes adverbials, molt properes als sintagmes nominals en sentit figurat, si bé són construccions que comencen o impliciten els verbs copulatius:

- Ser o no ser aigua neta. Es diu de persona que no és de fiar.
- Ser com picar aigua en un morter. Volem expressar que es perd el temps.
- Ser aigua beneïda. És a dir, molt bona una persona o una cosa.
- Ser més clar que l'aigua. Ho diem quan la comprensió d'un fet és evident.

Les frases fetes tenen més entitat que els sintagmes nominals i els adverbials perquè comencen per verb predicatiu:

–Fer aigua. S'originà quan les barques tenien una via d'aigua i perillava la navegabilitat. Ara l'apliquem quan un negoci o relació comença a anar malament.

–Treure (o no treure) l'aigua clara. L'apliquem quan hi ha un assumpte tèrbol i és difícil avançar en el coneixement d'alguna cosa.

–Nedar entre dues aigües. Es diu quan una persona o col·lectiu manté una relació ambivalent.

–Trencar aigües. Significa que el període de gestació de les dones s'ha acabat i s'inicia el procés de parir.

–Portar l'aigua al seu molí. Volem expressar que una persona actua per beneficiar-se o apropar algú al seu argument.

–**Estar (tindre o anar) amb l'aigua al coll.** Volem significar que el subjecte al qual ens referim està a punt de sucumbir, talment com si el nivell de l'aigua anara cobrint-lo i estiguera a punt de submergir les vies respiratòries. Les frases fetes, però solen passar del significat denotatiu al significat

Presa d'Algar

Salta de nóvia de Navaixes

connotatiu, és a dir, al sentit figurat del llenguatge, de manera que amb la frase feta volem explicitar que una persona o societat està passant per un mal moment, està a punt de sucumbir econòmicament, mèdicament, políticament... És el lema que ha elegit l'**AC Santa Anna** perquè els col·laboradors se centren a l'hora de construir la falla i escriure els articles del llibret. La paraula aigua es complementa en la frase feta del nostre lema amb un segon substantiu, coll, també molt important; però que en les frases connota una **fragilitat** perquè el coll és un punt dèbil del cos humà i així s'emptra en altres frases: "Agafar a algú del coll, hem arribat a un coll d'ampolla, el condemnaren a morir penjat del coll"... Ara bé, la paraula coll s'utilitza també en sentit positiu com "hem de passar pel coll de l'Oronet", tindre molt de coll (capacitat de faena)... Ben entès, i ho dic una vegada més, la frase feta "Tindre l'aigua al coll", **s'origina per l'aspecte destructiu de l'aigua**; però no té res a veure amb l'aigua; de fet **Sagunt ha tingut moltes voltes l'aigua al coll precisament per la manca d'aigua**, per la sequera, per la manca de pluges adequades que permeteren el magatzematge i el reg, i per moltes altres circumstàncies.

Completaré la importància de la llengua amb composicions populars, per exemple exposaré algunes sentències o refranys que sintetitzen un coneixement ancestral sobre l'aigua i el món: “L'aigua fa la vista clara; L'aigua i el salut no es neguen a ningú; L'aigua per on passa banya; Cel a borreguets, aigua a canterets; Qui dorm no rega; Si el Garbí porta capell, torna a casa i fes cordell”... Els embarbussaments que impliciten l'aigua: Plou poc, però per al poc que plou, plou prou per omplir el pou; endevinalles: Tinc mare i no tinc pare, tinc llit i no tinc coixí. No tinc peus, ni tampoc rodes i no obstant faig molt de camí. Què és?; cançons infantils com: Ja plou, ja plou, gotetes amb ou... o la cançó de Raimon: *Al meu poble la pluja no sap ploure*; i narracions on l'aigua és capital com el conte popular “El Patufet” o el mite bíblic “El diluvi universal”...

L'aigua és fonamental, imprescindible: el setanta per cent de la superfície del planeta Terra és aigua, si bé la immensa majoria és salada; la vida al planeta Terra començà en l'aigua, entre el cinquanta-cinc per cent i el setanta-cinc per cent del cos humà és aigua, les grans civilitzacions s'han desenvolupat a la vora de rius i llacs que aporten aigua dolça, l'aliment fonamental dels éssers vius.

Aqueducte romà de les Jovades

Arcs d'Estivella

« **Sagunt ha tingut moltes voltes l'aigua al coll precisament per la manca d'aigua, per la sequera, per la manca de pluges adequades que permeteren el magatzematge i el reg.** »

L'aigua en la història de Sagunt

El **Palància** és la font principal de l'aigua de la nostra ciutat, Sagunt. El Palància naix a la serra de Toro a Begís, a 1.600 m d'alçada

i desemboca a la mar Mediterrània entre Canet i Sagunt després de recórrer 85 km, 65 a través de la comarca de l'Alt Palància i 20 km per la del Camp de Morvedre. El territori de les dues comarques, l'Alt Palància (900 km²) i el Camp de Morvedre (270 km²), amb la serralada de Javalambre al nord-oest conforma la conca del riu Palància, al nord del riu es troba la serra d'Espadà, la qual

connecta amb la Plana Alta, i al sud l'ocupa la serra Calderona, que connecta amb l'Horta Nord i el Camp del Túria. El riu és l'eix de les dues comarques, de manera que des de Begís a Navaixes es considera el curs alt del riu, des de Navaixes a Sot de Ferrer el curs mitjà, i des de Sot a Canet el curs baix. La pluviometria de la conca del Palància oscil·la entre els 350 i 500 lm². El riu té un fort descens i això, unit que les danes es produeixen en la tardor i primavera, **el curs del riu és irregular**, i són històriques les riuades que han arramblat els ponts, les preses dels assuts, els ponts del riu i encara parts de les vil·les.

En tot el territori viuen en l'actualitat unes 120.000 persones (90.000 al Camp de Morvedre i 25.000 a l'Alt Palància). Al llarg del seu recorregut per la dreta rep les aigües: Polo, Musa, Resinero, Canales, del Arco, de Julve, de Medilla,

Torrecilla, Àrguines, Somat, Barraix, del Pla, Segart i Toliu. Per l'esquerra les més significatives són: Maricas, Agualobos (Orduña), Serratilla, del Hurón, del Franco, del Regajo, rambla de Gabriel, Peña Roya, Río Chico, rambla d'Assuébar, Càrcer i Bonilles. En la conca alta del Palància hi ha dues fonts important: los Cloticos, de molt bona qualitat i que comercialitza l'empresa homònima de Begís, i la font de l'Esperança, que abasteix el reg de la conca des de temps reculats. En el curs mitjà, al terme de Xèrica, es va construir en els anys cinquanta l'embassament del Regajo i a principi de la centúria actual l'embassament d'Algar en la confluència del Palància i la rambla d'Assuébar. Aquests dos pantans són molt importants per evitar les grans avingudes del Palància i el d'Algar té la virtut d'alimentar els engolidors del riu que alimenten els pous de reg i la font de Sant Josep de la Vall d'Uixó, els Estanys d'Almenara i la Font de Quart.

L'Alt Palància té vint-i-set nuclis de població i la capital és Sogorb, i el Camp de Morvedre té setze nuclis de població i la capital és Sagunt. Les dues capitals estan molt ben comunicades per l'autovia de Terol i el ferrocarril d'Aragó. Aquest accés des de la mar a l'altiplà segueix el riu i és antiquíssim, com a mínim des d'època ibèrica, certament millorat al segle XVIII (carreteres) i al XIX (ferrocarril). El subministrament d'aigua de

boca i de reg a Sagunt és una part important de la història de la ciutat. Ara expose alguns dels fets més rellevants només del període ibèric:

Als segles VI-VII aC el territori ibèric que capitalitzava la polis de Saiganda [Saganta] (Sagunt) era molt major que la comarca actual del Camp de Morvedre perquè s'estenia per la mar des del Túria al Millars, de manera que comprenia les comarques actuals: Horta Nord, el Camp de Morvedre, l'Alt Palància, la Plana Baixa i Alcalatén. De manera que els rius que subministraven aigua a la polis eren: l'Iduba, el Palància, el Xocainet i el Túria.

Segle III aC. Respecte de la toponímia major cal dir que alguns historiadors prenen al peu de la lletra el que diu Plini el Jove del segle I quan descriu la costa i diu que després de Sagunt es troba el riu Udiba. Els que diuen això, no tenen en compte que la polis Sagandea s'estenia des del Túria a l'Udiba (ara Millars). Aquest fet el defensen els professors de la UJI de Castelló (*Sagunt i la Plana*, 2016) i jo mateix. Al meu entendre el nom Udiba o Iduba el trobem en la serralada Idubeda, nom que està format pel substantius ibèrics *idu* "bou" i *beda* "camí". De manera que Idubeda significa "camí de bou", fet que s'adiu amb la transhumància que encara avui realitzen els bous pujant a la serra en primavera i baixant

Aqüeducte romà per Figueras

a la tardor. El nom *Iduba* està format pel substantiu ibèric *idu* “bou” i el verb ibèric copulatiu en passat *ba* “era”, de manera que significa “era bou”. Ben possiblement *Iduba* era el nom de la divinitat fluvial que els grecs deien Aqueloo. El bou com a divinitat fluvial ha estat molt representat en la iconografia de Sagunt: escultura, monedes, exvots, mètopes funeràries, mosaics... Certament el riu *Udiba* o *Iduba* no banyava la ciutat de Sagunt, però era el límit nord del seu territori. Cal dir que Arse al segle IV aC encunyà l’hemidracma amb Aqueloo i la victòria coronant-lo i en la primera meitat del segle III aC encunyà

dracmes de plata en les quals pel dret es representa la ciutat (Atenea) i pel revés el bou (*Iduba*) antropomorf mirant a la dreta i amb la llegenda Arseetar (etar d’Arse). Per què Arse representà la divinitat fluvial a les hemidracmes i dracmes del segle IV i III aC? Jo entenc que el bou amb el cap de persona (antropomorf) representa el riu humanitzat (les barbes representen l’aigua), en les primeres potser calia recollir diners per construir els aqüeductes i en la segona calia celebrar que el riu havia estat domesticat, és a dir, que les seues aigües havien estat canalitzades per ser utilitzades en benefici per les persones (aliment i reg).

L'any 219 aC la ciutat ibèrica de Saganta va poder resistir el setge dels exèrcits cartaginesos d'Anníbal perquè l'aigua del riu entrava a la ciutat per un canal subterrani que, aprofitant el tomb del riu per esquivar la muntanya, naixia al Clot dels Moros i vorejant el penya-segat de les altures d'Anníbal creuava el lloc del Convent de Santa Anna, seguia pel carrer del Bon Succés i entrava a la ciutat creuant les muralles per l'inici del carrer de Na

Marzena (molt prop del Casal de Santa Anna), creuava la plaça de l'Hospital (ara Llar dels Jubilats) i anava pels carrers Abril i Major fins a la placeta de Sant Miquel (o porta Nova). En el seu transcurs hi havia els nimfeus i cisternes per proveir d'aigua i la sobrant l'abocaven a la necròpolis ibèrica.

En la segona meitat del segle I aC Sagunt adquirí l'estatut de colònia romana, això implicava que les elits ibèriques, aleshores enriquides en el comerç, realitzaren ajudats pels romans la reforma agrària (centuriacions) i les terres foren adquirides per colons d'Ardea, ciutat a 30 km de Roma. En aquest període es realitzaren els aqüeductes de Gausa, Vila, Major i Montíber per regar les vil·les que s'escampaven en el transcurs dels aqüeductes (séquies) com evidencien encara les alqueries de Figuerols, Gausa, Ponera, Sant Cristòfol, Sonàmbula, Montíber... La primera construcció de l'assut d'Algar és romà com evidencien les pedres encoixinades de l'interior, també són romanes les pedres de gran mida marginades a l'esquerra del riu, com ho són part de les pedres de

Riu Palància entre Ponera
i les Altures d'Anníbal

Riu Palància des de Ponera

la comporta i per dins del riu es conserva l'arranc del pòdium de l'aqüeducte romà, com el de la muntanyeta de Pesta i el tram del sud de la séquia de Gausa. Saganta s'abastia d'aigua per dos aqüeductes: el que entrava a la ciutat per l'oest apegat a les Altures d'Anníbal procedent de la séquia de Gausa (on podem veure una resta del pòdium del canal esmentat) i la que entrava pel sud seguint l'actual séquia del Cementeri procedent de la séquia de Gausa. També es construïren aqüeductes per repartir les aigües de la Font de Quart, com demostra el fet que l'aigua de la séquia de Dalt de Faura arribara a la vil·la romana del Cabeçolet i la séquia de Baix que arribava al Terror on es recuperà el **bou ibèric**.

L'aigua del Palància

Plini el Jove (Nat. Hist) al segle I afirma que el riu de Morvedre era l'Udiba i Ptolomeu, que calculà les coordenades que situaven la ciutat de Saguntum a quatre minuts de la desembocadura del riu, de manera que les mides actuals se'n van només en un grau, diu que el riu que banya Saguntum és el Pallantia. Que el riu Pallantia banye

el casc urbà de la ciutat de Saguntum (com diu Plini el Vell al segle i, ca 23-79 dC a Història Natural) no es contradiu amb l'afirmació que l'Udiba és el riu de Saguntum situat al límit nord del territori (com diu Claudi Ptolomeu, ca 85-165 dC). Una altra font és el text Tit Livi, que descriu el setge i situa el riu, la ciutat i la ciutadella. És incomprendible que els historiadors dissentisquen d'un fet tan clar. De fet, el llibre publicat per professors de la UJI de Castelló (*La Plana i Sagunt*, 2016) deixa ben clar que la Plana, la Baixa com a mínim, formava part del territori de Saganta.

L'etimologia del nom del riu, Palància, està també afectada per la literatura clàssica. Si l'etimologia del nom la cerquem en la mitologia, Palància podria tindre relació amb al tità Palas, que combaté junt a Eneas contra els rútuls; bé podria referir-se al primer nom de Pal·las Atenea, i aleshores *pal·las* faria referència a brandar (les armes amb les quals sol anar equipada); bé podria referir-se a Palante, fill d'Hèrcules i Dina, el qual va morir jove i va donar nom al Palatí; bé podria ser una referència mítica perduda

en la qual Pallante seria un personatge de la mitologia d'Hèrcules, Deianira i Aqueloo, de manera que el tità podria ser fill d'Aqueloo, la divinitat fluvial dels grecs, de manera que Udiba/Iduba, que significa en iber “Era bou”, seria Aqueloo i Pallante seria un possible fill d'Aqueloo, és a dir, una divinitat fluvial menor.

Certament aquesta etimologia que he adequat a la interpretació mítica seria molt antiga i els topònims Udiba o Iduba i Palante han estat veus que han travessat diverses cultures i conseqüentment adaptacions fonètiques. La veu *pal* es considera indoeuropeu, en sànscrit *pal* significa “anar”, en iber *bala/pala* eren veus intercanviables. En llatí la paraula palanca vindria a significar “pont de fusta”. És molt interessant que en àrab *pala* es pronunciava [bala] i el substantiu *balat* signifiqui “camí”, de manera que el poble Albalat significa “el camí”, de fet està en el camí vell d'Aragó i al costat del riu. En valencià la veu *bala/pala* és abundant per denominar pas o camí: a València el pont de fusta per agafar els trens de rodalies del Camp del Túria es deia Palanca, a Estivella hi ha un lloc per creuar el riu Palància que es diu la Palanca, el camí d'Aragó segueix el riu Palància i pel Ragudo puja a l'altiplà i al pla de Barraques es troba la rambla del Palancar.

La nostra conca, sobretot la del curs alt, és gran i, quan els aiguats són abundants sobretot en la tardor l'aigua del riu baixa formant grans riuades, les quals pel gran pendent arrambla en totes les restes antròpiques que troba al seu pas i a les vores: preses, aqüeductes, ponts i construccions. Les eixides de mare del riu Palància, certament, posà l'aigua al coll als nostres avantpassats, textual; però també ens les posaren agres les sequeres. Relacione els moments més apurats dels habitants de la comarca relacionats amb l'aigua:

–Sabem que per una inscripció recuperada per Facundo Roca al llit del riu al pas per Càrcer i les Jovades (enfrent de Torres Torres), que Josep Corell restitueix: *Imperator Caesar Vespasianus Augustus pontem clade adflictum refecit*, “L'emperador Cèsar Vespasià August refeu el pont destrossat per la catàstrofe”, esdevinguda entre els anys 69-79 del seu regnat, potser no era un pont com suposa Corell i es refereix a l'aqüeducte d'Estivella o al de les Jovades.

–Sabem que l'emperador Vespasià va reconstruir l'aqüeducte, de manera que posteriorment (no sabem ben bé quan) una segona gran riuada tornà a destruir-lo, com demostra la inscripció recuperada i

fragmentada. Com a mera hipòtesi crec que podria tractar-se la riuada o catàstrofe que va inundar el circ romà i que hagué d'aturar i forçar l'abandó de la urbanització imperial de Saguntum. Potser, la catàstrofe de la destrucció dels aqüeductes, també el que entrava l'aigua a la ciutat per l'oest, i potser comportà una falla costanera, la que va produir l'enfonsament del moll nord del grau i de la necròpolis. En cas de ser així, la riuada hagué de produir-se al segle VI durant el període visigòtic i comportà la utilització de l'aqüeducte ibèric (sequiola del pous) i la construcció de les cisternes de l'Hospital i la de Sant Miquel dins de la ciutat. Hagueren de ser dues grans riuades que ens posaren l'aigua al coll, no sols per les inundacions, que també, sinó perquè s'emportaren les séquies i no podien regar.

—L'any 1248 el rei Jaume I va concedir a la universitat de Morvedre tota l'aigua que passa per riu de Sogorb i per la séquia de Torres Torres. El document atorgava el cobrament de la peita i obligava a la gestió, la vigilància, la neteja i la reparació de séquies i assuts. Això provocà nombrosos problemes durant els segles XIII i XVIII entre els jurats de Morvedre i la noblesa que havia adquirit els drets jurisdiccionals de les baronies. El lector trobarà una relació dels conflictes coneguts pel dret de l'aigua a Terra, aigua i llengua. Comunitat de

Regants de Sagunt (2021), però esmentaré el conflicte (una verdadera guerra) entre els agermanats i la noblesa que s'emparava en el rei Carles I i emperador.

En setembre de 1581 es va produir una espantosa tempesta que el dia 16 va provocar una gran riuada que va arrambar arbres, plantacions, molins i canals de reg. A l'assut d'Algar i els Arcs d'Estivella va causar grans desperfectes, tant que l'obrer Joan Salvador i Joan d'Asó, a qui encarregaren la reparació, determinaren fer l'obra nova i, de fet, donaren quatre pams d'ample més al canal. Les aigües desbravades s'eixamplaren en la desembocadura i tombaren les muralles de Canet i inundaren la vila.

—A l'últim quart del segle XVIII es van produir una gran sequera i dues grans inundacions (el 22-10-1776 i la tardor de 1783), que portaren els camperols a la guerra civil. El conflicte se solucionà

en l'Auto del Gran Govern que aprovà l'Audiència de València el 6-7-1796 i el Consell de Castella el 17-7-1798, on s'aprovà el repartiment de l'aigua entre els pobles de la Baronia. En realitat el conflicte començà a solucionar-se a partir de la creació de la Séquia Major en 1857.

—A la tardor de 1957 s'esdevingué un gran aiguat que provocà unes riuades impressionants al Túria i al Palància. A Sagunt tancaren les escoles per por al desbordament del riu i la capital va ser inundada. Una verdadera calamitat. Als aiguats i les riuades, per grans i destructores que siguen, no podem aplicar la frase feta de tindre l'aigua al coll, perquè el significant d'estar inundats no és metafòric. Al contrari, a les sequeres, les plagues, les pestes, el còlera i el coronavirus sí que podem aplicar-los la frase feta en frases com: la societat saguntina es va veure amb l'aigua al coll. Les sequeres, posem per exemple, enfrontaren els camperols de la Baronia amb els de Morvedre pel control

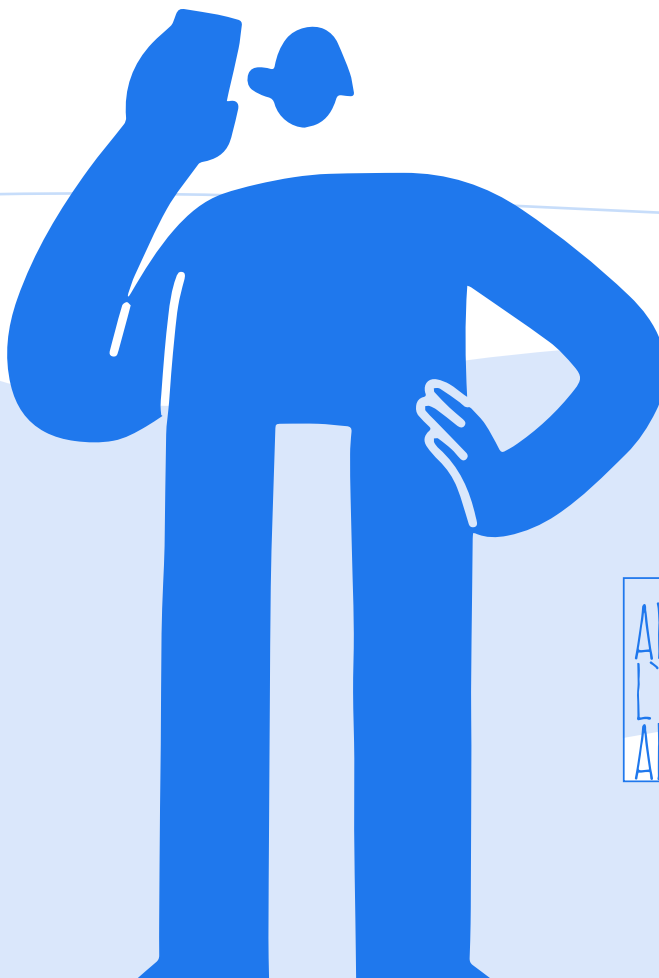
de l'aigua. La mateixa escassetat enfrontà també els camperols de la Vall de Segó amb els de Morvedre perquè aquests tapaven els engolidors anteriors a l'assut d'Algar del riu Palància per on s'alimentava la Font de Quart.

La importància de l'aigua, certament, generà la creació de la frase feta “Anar amb l'aigua al coll”; si bé la sequera és la que de veres ens ha fet anar amb l'aigua al coll. L'escassetat d'aigua s'ha resolt amb obres colossals: pensem en la construcció durant el segle XX del canal de Soneixa, que subministrà aigua de boca des dels anys cinquanta fins a la concessió del metre cúbic a final de segle. El canal anava des de la font Rovira de Soneixa a Sagunt, uns 30 km. Quan arribava a la muntanya de Ponera, passava soterrat el riu Palància amb un descomunal sífó i ascendia uns cent metres a les Altures d'Anníbal on es dipositava i es distribuïa a tot el municipi. La manca o possible manca d'aigua per a la indústria provocà la construcció de la dessalinitzadora.

Cisterna Casa Cap. Pallarés

En l'actualitat moltes altres circumstàncies de la vida ens fa tindre l'aigua al coll, em referisc a les guerres del gihadisme, la invasió d'Ucraïna per Rússia..., i fenòmens socials com les grans migracions a Europa procedents d'Àsia, Àfrica i Amèrica, i l'economia que desboca el preu dels gas i de l'electricitat, i amb això l'augment dels costos del transport de matèries i mercaderies, el qual eleva al seu torn els costos de producció des dels productes de l'agricultura, als productes manufacturats i els fabricats. Certament totes aquestes circumstàncies que s'acosten a ser d'àmbit mundial, excusa el lema de la falla: **tindre l'aigua al coll.**

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Sota la mar, sota la mar...

AMB
L'AIGUA
AL COLL

SAGUNT ÉS AIGUA

Per a acabar la nostra temàtica d'enguany, parlarem d'altres relacions, de les múltiples que hi ha, de **Sagunt amb l'aigua**.

Veurem els **equips i esports** que es practiquen en el nostre Centre Aquàtic Morvedre, on parlarem a més de com Sagunt s'ha convertit en epicentre de la Comunitat Valenciana en esports d'aigua i com la inclusió i la diversitat està a l'ordre del dia.

També parlarem de Sagunt com a **ciutat turística** i ben situada, i els esforços de la Regidoria de Turisme per atraure el visitant a la seua localitat - i això que encara no tenim, desgraciadament, el Corredor Mediterrani -.

Repasarem els treballs de **vigilància i conservació de les nostres platges**, on a més, i de manera pionera a Espanya, es va començar a utilitzar drons salvavides.

Finalment, Asun Moll donarà pas al final de la temàtica 2023 donant-nos ànims per a, **malgrat tindre l'aigua al coll, continuar lluitant per la nostra festa i per tot allò que estimem**.

FRANCISCO JAVIER LÓPEZ I ESPÉS

Membre de la Directiva de
Natació Artística Club Acuàtic Morvedre

La Federació de Natació de la CV i el Club Natació Aquàtic Morvedre Sagunt, amb la col·laboració de la regidoria d'Activitat Física, Salut i Esports de l'Ajuntament de Sagunt, van organitzar aquest febrer passat 2022 la **III edició del Campionat autonòmic de natació artística**. Un total de 165 participants de 12 clubs van assistir a tal esdeveniment. Sagunt es converteix en epicentre de l'esport aquàtic de la Comunitat Valenciana

Esports d'aigua a SAGUNT

Club natació Aquàtic Morvedre

”**L**aigua (del llatí *aqua*) és una substància la molècula de la qual està composta per dos àtoms d'hidrogen i un d'oxigen (H_2O) units per un enllaç covalent. El terme aigua, generalment, es refereix a la substància en el seu estat líquid, encara que aquesta pot trobar-se en la seua forma sòlida, anomenada gel, i en la seua forma gasosa, denominada vapor. És una substància prou comuna a la Terra i al sistema solar, on es troba principalment en forma de vapor o de gel. És indispensable per a l'origen i manteniment de la vida”

Aquesta és la primera entrada que trobem sobre el terme aigua en la Wikipedia, però també podríem parlar de l'aigua com a condició indispensable per a la vida, com a aglutinadora i creadora de civilitzacions, com a base de la nostra alimentació en

l'agricultura i la pesca, com a element fonamental en el desenvolupament de la indústria i el transport, del cicle de l'aigua, clau per a regular el nostre clima ...

Però no..., no parlarem de res d'això, parlarem del **vessant lúdic de l'aigua**, de com ens permet fugir de l'esclavitud de la gravetat, ens permet surar, lliscar-nos sobre ella, desplaçar-nos aprofitant la força del vent, de les ones, dels corrents o dels nostres braços i cames, i ens permeten explorar mons fins fa poc desconeguts i ocults sota la mar.

Així, podríem parlar del surf i de la vela en totes les seues modalitats, del rem, del caiac, del busseig, de l'esquí, del surf de neu...

El que ens ocuparà en aquest article són tres **esports olímpics integrats en la Federació de Natació de la Comunitat Valenciana** amb un fort arrelament **al nostre poble: La Natació, el Waterpolo i la Natació Artística** (abans coneguda com Sincronitzada), tots ells englobats en el **Club Aquàtic Morvedre**, un club que, encara que com a tal és de recent creació, engloba tres seccions (abans clubs independents) amb gran arrelament i llarga història a la nostra població i que en total compta amb més de 250 esportistes i 35 anys d'història.

Començarem per la secció amb més solera, la secció de **Natació**.

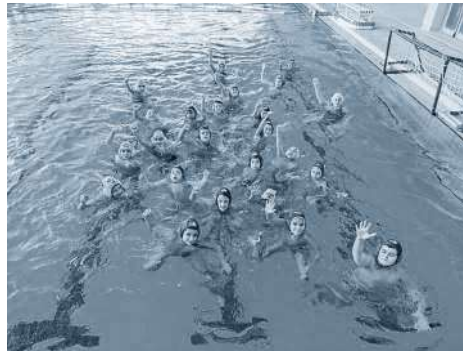
Rondava l'any 1986 quan els xics que havien estat aprenent a nadar en els cursets municipals des que es va construir la piscina (sobre 1983/84) van mostrar la necessitat d'anar més enllà. Així que, juntament amb el suport dels seus pares, monitors, i d'algunes persones molt compromeses en el projecte, van decidir posar-se a la feina per a crear un club de natació, el **Club de Natació Camp de Morvedre**. A sota una foto dels primers inicis del Club en la seua arrancada oficial en 1987.

Hui dia la secció de Natació compta amb uns **80 nadadors**, un 46% en categoria femenina i un 54% en Masculina, distribuïts entre les diferents categories des d'Aleví fins a Sènior, els quals participen en competicions esportives tant de nivell autonòmic com nacional, així com en tornejos internacionals, amb diversos campionats i trofeus en el seu haver.

Natació Camp de Morvedre

« En 2018, l'Aquàtic Morvedre va recollir i entregar a l'Ajuntament 3.000 signaures per a la construcció d'una piscina olímpica que milloraria el ràtio d'hores per a entrenament.»

Seguim amb la secció de **Waterpolo**.

El **Club Waterpolo Morvedre** naix en 1988 a causa de les inquietuds d'un grup d'esportistes que volien provar un esport que, en aqueixos moments, estava naixent a la província. Amb humilitat, esforç i il·lusió, el club es va anar consolidant dins de la nostra Comunitat.

Waterpolo Camp de Morvedre

A partir de 2010 i gràcies a l'estabilitat aconseguida durant els anys anteriors, el club es reestructura, aposta pel treball de planter i comença a créixer. En menys de cinc anys, la qual cosa va començar sent un equip absolut masculí i un femení, es converteix en un club que **alberga més de 80 esportistes**, i que participa en totes les lligues de categories territorials, des de benjamí fins a sènior.

Actualment el club disposa d'una estructura consolidada, amb uns **110 esportistes** tant en categories masculina (74%) i femenina (26%) des de categories benjamins fins a sènior. És un Club respectat a nivell autonòmic i nacional, amb jugadors presents habitualment en campionats d'Espanya, i Selecció Autonòmica tant per clubs com per federacions, aconseguint importants èxits en les diferents lligues en les quals participa.

Finalment anem amb la secció de **Natació Artística (Sincro)**

Al gener de 2015 comença la marxa d'aquest esport al Camp de Morvedre, de la mà de **Cristóbal Pecino**, un llicenciat en Activitat Física i Esport que juntament amb el seu germà aconseguen que aquesta disciplina molt popular pels èxits de la selecció espanyola en mundials i olimpíades s'acoste a les joves de la comarca (en aquell moment era un esport femení) i els done l'oportunitat de practicar aquest bonic esport, mescla de natació, ballet i gimnàstica, amb un ingredient que el fa molt especial, la música. Música, coreografia, coordinació, elasticitat, força, resistència, tot això combinat dona com a resultat tres minuts en els quals les nadadores flueixen i evolucionen al ritme de la música fent que el que és summament difícil i complicat sembla fàcil i natural. Des de 2015 fins hui la direcció de la secció ha anat canviant i s'ha anat consolidant a pesar que la Covid, com en la majoria d'esports de base, ha tallat el flux natural de xiquets que es van incorporant al club. Tot i així comptem amb més de **65 nadadores**. L'esport també ha anat evolucionant cap a una activitat mixta i ja tenim **els nostres primers xics començant a despuntar**.

Durant aquest any 2022 hem participat en campionats autonòmics i nacionals, amb bons resultats i trofeus importants. Com naix el Club Aquàtic Morvedre:

Finalment, en 2018 a iniciativa de la corporació municipal i després d'un parell d'anys de negociacions i “tires i afluixes” comença la seua marxa **el gran club d'esports aquàtics del Camp de Morvedre** que, amb més de 250 esportistes, naix per a ser una referència dins de l'esport aquàtic de la Comunitat. No va ser fàcil, ja que és difícil posar-se d'acord i cedir cadascun en el seu terreny perquè el club funcione i tire avant. Un dels principals problemes que té el club és la falta d'hores de piscina per als entrenaments. En 2018, l'Aquàtic Morvedre va recollir i entregar a l'Ajuntament 3.000 signatures per a la construcció d'una piscina olímpica que milloraria el ràtio d'hores per a entrenament i permetria la celebració d'importants esdeveniments a la ciutat. L'objectiu del Club és ajudar els nostres joves primer en el seu desenvolupament com a persones i esportistes i que arriben al més alt que la seua capacitat els permeta. Molts dels nostres esportistes, amb el temps, són també un planter d'entrenadors que permet que pugui continuar l'activitat. És molt important també als pares, que són els vertaders artífexs de tot això, són juntament amb les entitats que ens donen suport els vertaders accionistes d'aquesta empresa, a més constitueixen una font constant de voluntaris sense els quals tot aquest entramat esportiu no funcionaria, fins que un no s'introdueix en aquesta activitat, no és conscient de la quantitat de treball i esforç que hi ha darrere, i aquest tipus d'esports de base i

Natació artística Camp de Morvedre

més si són minoritaris, solament tira avant per l'aportació de persones voluntàries que fan treballs administratius, directius, de gestió i en molts casos de resolució de conflictes.

Molt important també el suport de les institucions com l'Ajuntament de Sagunt, la Generalitat, la Diputació i especialment la Fundació Trinidad Alfonso, que des de fa deu anys impulsa la cultura de l'esforç i vol fer de la Comunitat Valenciana la comunitat del l'esport.

Mostra del suport del consistori municipal són les recepcions que han tingut destacats esportistes del Club.

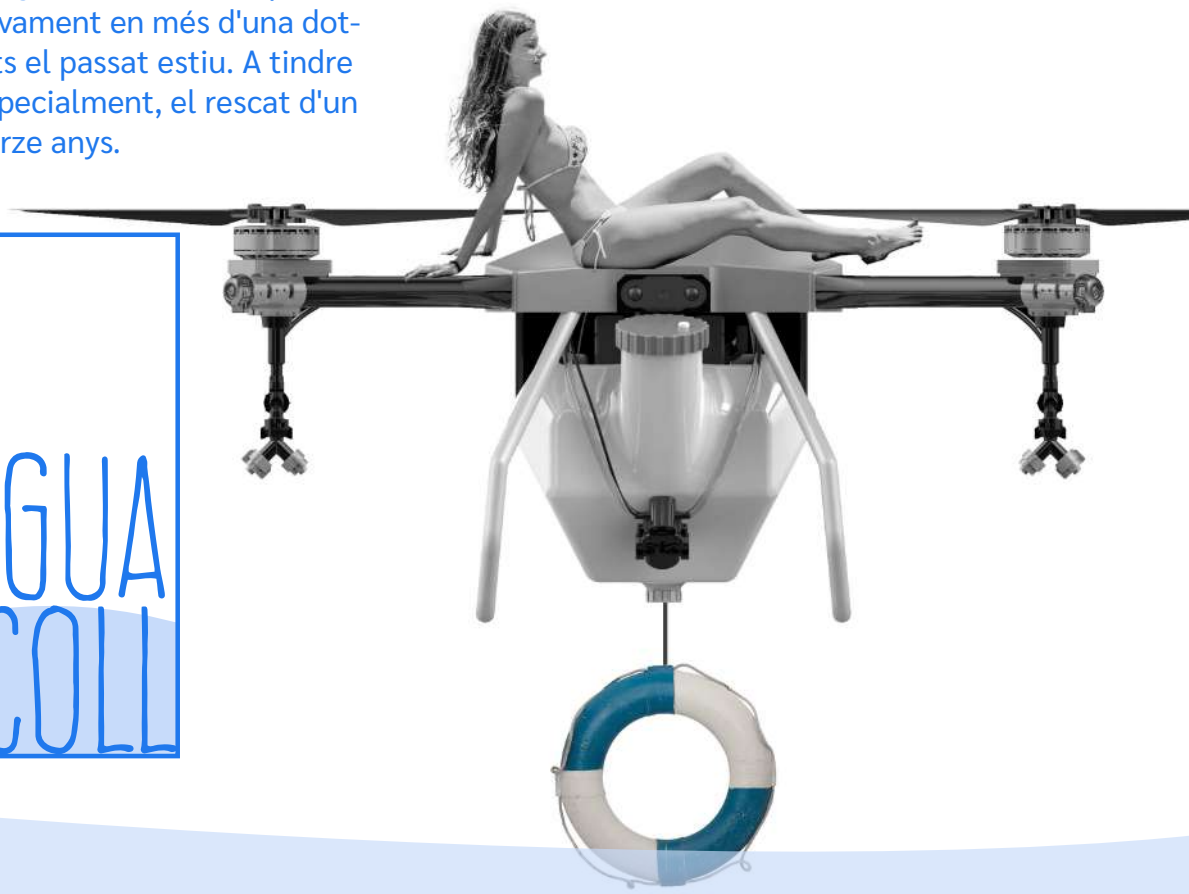
AMB
L'AIGUA
AL COLL

ROBERTO ROVIRA I PUENTE

Segon Tinent d' Alcalde
i Tinent d' Alcalde de Baladre
Regidor delegat d' Arxiu
i Biblioteques, SAG i Platges

Una empresa establida a Sagunt ha desenvolupat una xicoteta **aeronau** que vigila vint-i-dues platges valencianes i que ja ha participat activament en més d'una dotzena de rescats el passat estiu. A tindre en compte, especialment, el rescat d'un xiquet de catorze anys.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Vigilant les costes

Vam obtenir el títol de
Platja més segura d'Espanya

Sagunt compta amb més de **5 km de platges vigilades** entre el Port de Sagunt, Almardà, Corint i Malva-rosa. Això sense comptar tota la costa del Grau Vell des del Port de Sagunt fins al terme municipal de Puçol. Parlar de les nostres platges significa parlar de seguretat, serveis, qualitat i gestió ambiental. I no és per a menys quan l'Ajuntament de Sagunt, només a través del Departament de Platges, hi destina més d'1,6 milions d'euros del pressupost municipal. Això sense comptar el que costa el dispositiu de Policia Local, les instal·lacions esportives, els actes esportius, els festius, les despeses de turisme, etc.

Les nostres platges disposen de quasi una vintena de distincions com la Bandera Blava, Qualitur, Q de Qualitat, les ISO 9001, 14001

i 170001, a més de la Certificació Ambiental EMAS. Tot això gràcies a l'enorme esforç de totes les professionals que treballen tot l'any per mantindre en òptimes condicions els nostres espais costaners.

Un dels atractius més importants de les nostres platges és l'**entorn natural protegit** que tenim. Des de les platges naturals d'especial protecció d'Almardà, Corint i Malva-rosa fins a la platja urbana del Port de Sagunt. Totes elles amb un ecosistema molt ric i alhora molt fràgil que necessitem protegir entre totes i tots. A més, amb la sort de tindre espècies protegides com el corriol camanegre que nia en les nostres dunes, un ocell que requereix que cuidem el nostre comportament a les platges.

Les aigües de bany en totes les platges són excepcionals, i per a garantir-ho es fan analítiques periòdiques per part de la Generalitat Valenciana. La qualitat de l'aigua és una de les condicions que complim per a tindre els distintius de qualitat.

El gran esforç de **Voluntariat Ambiental** que durant anys ha dut a terme **Acció Ecologista Agró** ha sigut vital no sols per a conservar sinó per a ampliar i millorar els nostres ecosistemes dunars. Milers de persones adultes, adolescents i també les més menudes han col·laborat amb Agró en infinitat d'activitats relacionades amb les platges, fent plantacions o eliminant espècies invasores, entre altres.

Una peça fonamental també ha sigut l'Empresa Pública Municipal, la **SAG**, que des de fa anys ha anat modificant la seua operativa de neteja i manteniment de les platges. Hem aconseguit que el respecte al medi natural siga compatible amb la neteja i el gaudi de les nostres platges. Per a això, la col·laboració i el consell permanent d'Agró ha sigut també molt important.

Seguint els criteris que també marca ADEAC per a l'obtenció de les banderes blaves, fa molts anys que no es retiren els sediments de les platges, fonamentalment compostos per les acumulacions de posidònia oceànica. Aquests sediments no són fem, sinó que ajuden a evitar l'erosió de la costa i serveixen d'aliment a multitud d'espècies de l'ecosistema costaner. A l'estiu, si la seua acumulació és excessiva, es traslladen a la riba de la duna o s'enterren al costat d'elles, un adob natural per a aquests entorns protegits.

Aquests últims anys també hem aconseguit que més col·lectius, associacions i institucions se sumen a la conservació i regeneració de les nostres platges. És el cas de SEU BirdLife, SANAMARES i la Diputació de València. Sens dubte, un dels aspectes més importants de les nostres platges a escala nacional i internacional és la seguretat.

Girant la vista arrere, cal recordar que en la passada legislatura l'Ajuntament de Sagunt va decidir recuperar la gestió pública del servei de **Salvament i Socorrisme**.

« Un dels atractius més importants de les nostres platges és l'entorn natural protegit, platges com l'Almardà, Corint i Málva-rosa fins a la platja urbana del Port de Sagunt. Totes elles amb un ecosistema molt ric i alhora molt fràgil. »

Certificat de Turisme Sostenible

Polícia Local de Platges i servei de salvament

El personal compost per socorristes, patrons/es d'embarcació i coordinadors/es passaven a ser contractats directament per l'Ajuntament com a servei públic essencial durant la temporada estival. Això va suposar, en primer lloc, una millora molt important en les condicions de treball de tota la plantilla que venia patint dificultats serioses amb l'empresa privada. Tindre una plantilla pròpia, amb bones condicions laborals, formada i amb mitjans materials suficients és essencial per a prestar un bon servei. Sens dubte, l'estreta col·laboració amb ADEAC i Bandera Blava ha sigut fonamental per a tindre un dels millors serveis de salvament de tot Espanya. L'equip humà de **més de 40 persones** entre socorristes, patrons/es i coordinadors/es és la pedra angular dels serveis a les nostres platges, responsables de salvar la vida a desenes de persones cada estiu. Un equip present diàriament, durant quatre mesos a l'any en totes les nostres platges per a cobrir tres postes de salvament i nou torres de vigilància.

Dron de vigilància costera

Però això no és tot; també és fonamental el treball que durant 20 anys ve desenvolupant la **Policia Local de Platges** a la nostra ciutat. La seua labor de vigilància, coordinació i resposta davant les emergències és també primordial per a la seguretat de la costa en temporada estival.

Igualment, tenim la gran labor del servei sanitari, que compta amb dos ambulàncies perfectament equipades amb conductor/a i metge/essa per a cadascuna i que donen servei en les tres postes sanitàries de les nostres platges.

A tot això sumem fa anys la **tecnologia capdavantera** dels drons de vigilància i

salvament, pioners en l'àmbit nacional i internacional. Si bé el més important és l'equip humà que és irremplaçable, la tecnologia és una gran ajuda que incrementa l'èxit en seguretat i redueix els temps de resposta de manera molt significativa. Això ens va merèixer ser guardonats com **la platja més segura d'Espanya** i ha posat la nostra ciutat com a referent a tots els nivells.

Comptem també amb dos punts accessibles per a persones amb **mobilitat reduïda** i amb diferents serveis perquè puguem gaudir de la platja amb ajuda de monitors contractats per l'Ajuntament, una manera que totes i tots puguem gaudir de la costa dins de la nostra diversitat.

L'empresa valenciana establida a Sagunt **General Drons** ha desenvolupat un dron capaç de col·laborar amb èxit en rescats a la platja, tal com avala la seua experiència, que ha sigut ja recollida per mitjans internacionals com el Washington Post o la CNN. Actualment, 22 drons de salvament i socorrisme operen en altres tantes platges valencianes en virtut d'un contracte amb la Conselleria de Justícia i administracions públiques, que l'any passat va implementar aquest servei de forma pilot en 10 localitats i, vistos els resultats obtinguts, aquest estiu ha decidit duplicar els punts de costa en els quals estan operatives aquestes xicotetes aeronaus no tripulades.

GD
GeneralDrones

En definitiva, parlar de les nostres platges és parlar de seguretat, de tecnologia, de cura del medi natural, de qualitat i, com no, el més important, d'equip humà al servei de totes i tots. Però la seguretat i la qualitat de les platges és responsabilitat de totes i tots, si col·laborem i som respectuosos amb el medi en el qual estem continuarem gaudint d'un dels millors entorns de la nostra ciutat.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

NATALIA ANTONINO I SORIA
Regidora de Policia Local,
Protecció Civil i Turisme de
l'Ajuntament de Sagunt

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Sagunt i el turisme

Comunitat Valenciana a FITUR 2022

Des que estic al capdavant de la **Delegació de Turisme**, allà a la fi de 2017, i amb la tenacitat i l'afany d'incrementar el turisme d'una manera sostenible i no massificada i donar a conèixer els atractius de la ciutat, hem treballat tot tipus de vies que ens obliguen portes a nous mercats, adhesió a rutes comunitàries, nacionals i internacionals que ens facen ser un producte diferenciat i atraient a la Comunitat Valenciana. Tal com el nostre pla estratègic i altres plans innovadors ens marquen, hem intentat acudir a noves fires, iniciatives de l'estil de Workshop, Farmtrip, etc., que ens obliguen línies de treball diferents i mercats que fins al moment no s'havien tocat i que es realitzen accions que milloren el nostre patrimoni i la nostra sensibilització per ell.

Tot aquest treball porta un temps donant els seus fruits.

FITUR 2022

S'han estudiat les procedències, les demandes, les infraestructures, vies de comunicació. Per què? Quants de vostés coneixen per exemple que hi ha tren directe de Sagunt a Valladolid? Des de la humilitat, fins fa uns anys jo tampoc ho coneixia. Doncs sí, sí, en quatre hores pots viatjar amb un tren directe des del centre de la ciutat fins a Sagunt, o a Gijón, Segòvia, etc. Són moltes les destinacions i els mercats a estudiar i a potenciar per a poder captar nous turistes.

Per a acudir a qualsevol tipus d'esdeveniment o fira, durant tot aquest temps hem anat elaborant un treball previ amb el sector privat on oferim experiències al sector turístic per a la seua

comercialització, quasi sempre de la mà amb **Turisme Comunitat Valenciana** i la Diputació de València amb el seu patronat de turisme.

Ho fem des del convenciment que el turista al qual ens dirigim pense "Sagunt serà la meua nova destinació". Si cal els donem a tastar la nostra gastronomia.

Crec que aquesta és la línia en la qual hem de treballar, accions dinàmiques que ens representen i identifiquen com a ciutat, accions en les quals puguem donar a conèixer el nostre patrimoni cultural, industrial i natural, la nostra gastronomia, les nostres festivitats, perquè en aquelles ciutats on anem captem nous mercats i,

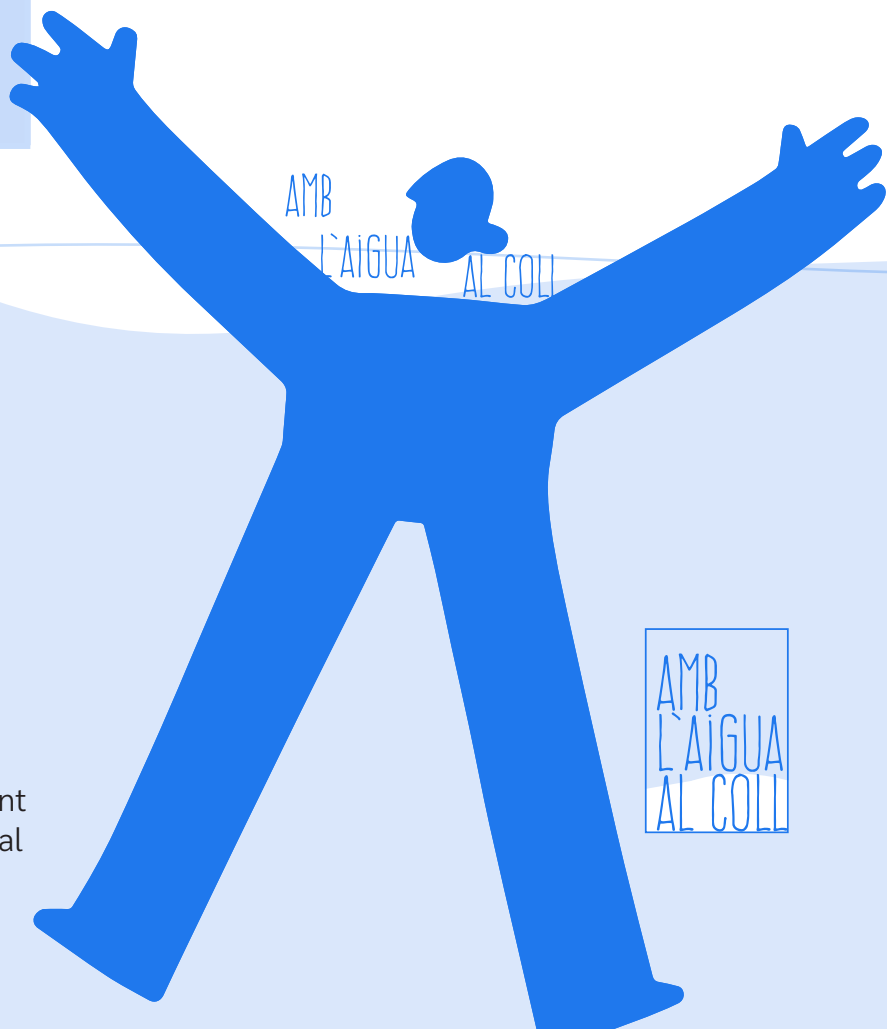
**« Cada acció
la fem des del
convenciment
que el turista
al qual ens
dirigim pense
“Sagunt serà
la meua nova
destinació.»**

Autoritats de Sagunt a FITUR 2022

per tant, contribuïm a millorar aquesta part de l'economia del municipi.

Ara bé, això que escric tan resumidament no reflecteix la realitat respecte a la gran labor que realitza el Departament, si en alguna cosa hem de millorar és en infraestructura, ja que el creixement ha d'anar a l'uníson amb el personal perquè al final sempre ens veiem amb l'aigua al coll.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Epíleg

Aigua al coll i mans al treball

ASUN MOLL I CASTELLÓ

Regidora de Cultura, Festes i Cultura Popular

(Verb). Estar amb l'aigua al coll

1. Estar en una situació complicada
2. Ser faller o fallera
3. Viure
4. Fer llibret

«**Amb l'aigua al coll**», però **en clau positiva**.

Així em demanàreu este article i jo he de confessar que, gràcies a este exercici, he pogut fer una autoavaluació personal. Com molts de vosaltres sabeu, recentment m'he vist sotmesa a una intervenció quirúrgica i encara n'arrossege les conseqüències en el meu dia a dia. Precisament per això, he d'agradir que hàgeu volgut posar-me davant d'este encàrrec, amb «l'aigua al coll», dins d'un jacuzzi, calentet i tranquil; en la mar, mirant l'horitzó... Com m'agradaria trobar-me amb eixa aigua al coll amb l'eixida de la Lluna davant!

Supose que moltes de les persones que llegiu ara este article compartireu amb mi este desig idíl·lic d'una aigua al coll a 27 °C en esta època de l'any, amb una sensació plena de pau i relax. Eixes són les sensacions que a una li agradaria poder viure a diari, però per a les quals la realitat ens regala moments més concrets i menys habituals.

I és que en la vida no tot són bones experiències. Per això, crec que el que toca és posar-me davant de les vegades que m'he vist amb altres tipus d'aigües al coll: adolescència familiar, estudis, malalties de familiars o pròpies... situacions complicades; treballs durs... Etapes difícils que ens fan resistir per seguir endavant.

La veritat és que tu que llegeixes este article i jo que l'he escrit, hauríem de saber transformar este refrany i recordar el de «**Déu escanya però no ofega**». Perquè tot i els revessos de la vida, continuem ací: uns dies amb millor humor i d'altres amb ganes de soterrar el cap a terra. Però, què és la vida si no?

La meua etapa política m'ha dut moltes situacions en què m'he vist amb l'aigua al coll. Hom pot entendre com de complicat resulta gestionar una àrea amb tanta activitat com és la de Festes i Cultura Popular. He viscut moltes experiències increïbles però, malauradament, no han estat exemptes de moments de pressió.

De fet, només pensar en este lema, em va vindre al cap la imatge d'unes Falles en què tots ens veiérem amb l'aigua al coll i que **vam ser capaços de superar gràcies a la ferma voluntat i el treball de les comissions de la nostra ciutat**. Un exemple encoratjador que ens va deixar imatges per al record i un aprenentatge de valor incalculable per al futur.

El 10 de març de 2020 varen arribar notícies gens positives: un virus ens posava en escac. Els informatius i la premsa deixaven veure com avançava la situació fins que vam saber que les nostres Falles no es podrien celebrar. De fet, passàrem de preparar la festa i el carrer a tancar-nos en casa sense possibilitat d'escapatòria.

falla santa anna 2023

A corre-cuita vam haver de guardar monuments sense data de reposició; a amagar les indumentàries amb els ulls plens de llàgrimes, i fer-nos a la idea que el 2020 seria un any complicat.

Al setembre de 2021 ens llevàrem l'aigua del coll i, amb la pluja pels genolls, lluitàrem per traure endavant la Festa, **perquè la força de les nostres comissions va fer realitat allò de «ressorgir de les cendres»**, en este cas, de les llàgrimes i la covid.

Sou un exemple i no puc sinó donar-vos les gràcies per haver-me donat l'oportunitat d'estar amb vosaltres, amb l'aigua al coll. D'haver viscut i compartit totes estes Falles en què he après el valor més íntim de la nostra festa. Gràcies per ensenyar-me què és tindre l'aigua al coll i saber ressorgir, braç a braç. Amb l'aigua al coll i les mans al treball, no hi ha millor espai on compartir les alegries i repartir les llàgrimes que al costat de les nostres comissions. I en eixe lloc estaré, molt a prop de vosaltres, les meues últimes Falles.

Apartat faller

fallasanta anna 2023

AMB
L'AIGUA
AL COLL

És un plaer per a mi escriure aquestes paraules al nostre llibret. **Libret** què ens ha donat tantes alegries durant tants d'anys i encara ens continua donant.

En primer lloc, vull presentar-me. Sóc Rafa, membre d'aquesta comissió des del 2008. Vaig arribar de la mà dels meus pares i del meu germà. Vam començar a ser membres d'aquesta família per l'amistat que tenim amb alguns fallers de **Santa Anna**. Eixe mateix any, el meu germà Quico, va ser President Infantil de la comissió, entrant per la porta gran. Anys després, al 2011, la meua tia Leo va representar la falla com a Fallera Major. La meua mare, Loli, també la va representar al 2012, sent la Fallera Major d'eixe any. Així es pot entendre la passió que tinc per aquesta festa, ja que açò ve de família.

Sóc faller de bressol, vaig passar per dues comissions abans d'acomodar-me com a santanner. Criant-me ací des de xicotet he après molt del món faller, tant de menuts com de majors, i em quedaria curt sols en paraules per agrair tant. Perquè una vegada formes part d'aquesta comissió, mai deixes de sentir les falles com es viuen en Santa Anna.

Aquest any, em toca viure d'una forma diferent aquest món, amb responsabilitat i amb molt de treball, cosa que m'ompli d'orgull per la tasca tant important que estic realitzant. Com no, no podia tindre millors companys de viatge: **Laura, Issey i Loara**, gràcies per compartir amb mi cada moment d'aquesta etapa. Tampoc puc oblidar-me de cada faller i fallera d'aquesta comissió, perquè cadascú d'ells és una peça fonamental en aquesta família. Delegats i delegades, vicepresidents, infinites gràcies per tota l'ajuda i per tanta feina, que de vegades no es veu, però que és tan important. No deixes de costat al veïnat, gràcies per la paciència que

teniu i demanar disculpes per les molèsties que podem ocasionar per desenvolupar els actes fallers al carrer o al casal.

Ara volia dedicar unes paraules als més menuts: apreneu, gaudiu, no tingueu pressa per créixer. Sou el futur d'aquesta comissió i en uns anys segur que tenim una xaranga a Santa Anna formada pels seus propis fallers. No es féu mai majors.

I no volia oblidar-me d'un membre d'aquesta comissió que ens va deixar però mai s'oblidarem d'ell, **Ramuncho**. Vaig aprendre tant d'ell que no podia permetre'm no dedicar-li unes poquetes paraules. Valia per a tot i de tot feia, des de netejar el casal a jugar al bolot, fer cremaets, i un llarg etcètera de tasques que no acabaria mai d'escriure. tot el que es mereix és poc. Gràcies, gràcies i gràcies per tant Ramunchet. Et trobem molt a faltar.

Tot i així, parlem del tema principal d'aquest llibret, l'**Aigua**. Element del nostre planeta gràcies al qual podem viure i que dóna vida a tot organisme d'aquest món en el què es presenta en els seus tres estats: líquid, sòlid i gasós.

Malgrat que dóna vida, també la pot llevar, ja que no hem d'oblidar que l'aigua ofega. Per això el lema de la nostra falla gran "Amb l'aigua al coll". Crítica a la societat de com cada vegada vivim en una situació d'ofegament per diversos motius. Ja pot ser pel canvi climàtic, per l'encariment de la vida o per la situació tant econòmica com cultural que vivim al nostre país.

Per finalitzar, vull desitjar a tots que gaudiu d'un esdeveniment ple d'il·lusió i d'alegria.
Que visquen LES FALLES, que visquen les del 2023 i que visca la falla Santa Anna.

Rafael Gonzàlez i Berzosa

PRESIDENT 2023

Saluda Fallera Major

fallasanta anna 2023

Benvolguts fallers i falleres, amics i amigues, veïns i veïnes;

No sé per on començar, estar escrivint aquestes paraules és per mi una gran il·lusió, és el somni d'una xiqueta santanera que per fi s'ha fet realitat, pel fet que ho faig com a **fallera major** d'aquesta comissió.

Crec que quan de xicoteta em ficava cabuda perquè volia ser fallera, no sabia ni una quarta part del que aquesta paraula significava, va ser per fi, amb l'arribada a aquesta comissió, que amb el pas del temps, vaig anar aprenent el que allò de veres significava. Vaig saber que les falles són molt més que una festa, són una part molt important del **patrimoni cultural valencià**, que ens defineix com a poble, que fomenta l'ús de la nostra llengua, que dona continuïtat a tradicions ancestrals, a més d'un esperit de germanor, de família... En concret vull parlar-vos de la meua família, aquesta amb domicili al carrer Na Marcena núm. 3, perquè aquesta falla la fan gran les coses menudes, els moments quotidians, els seus fallers i falleres, què són els que treballen, els qui lluiten dia a dia, els que l'estimen, els que obrin la barraqueta cada divendres, els que fan que la llum del blau cel del nostre estendard mai s'apague. I per això puc dir ben orgullosa que he après molt bé d'aquesta gran comissió el que significa la nostra festa. Gràcies, **Santa Anna** és especial! I tant els meus companys de regnat com jo ben bé ho sabem, tots santaners de cor o de naixement, per això representar enguany a Santa Anna al costat de Loara, Issey i Rafa, és per mi un honor. Guardaré per sempre tots els moments viscuts junt amb vosaltres, vos estime de tot cor.

També vull emprar aquestes línies per a donar les gràcies a persones que han sigut indispensables perquè jo acomplira aquest somni. La meua família, a la qual ells saben que estaré eternament agraïda, per haver-me deixat ser part d'aquesta comissió i en aquest any representar-la, i sobretot per sempre estar amb mi, donar-me suport i haver-me fet convertir-me en la persona que sóc, vos estime infinitament. Com també a les meues amigues i amics, que sempre estan quan han d'estar, els vinga de gust o no, i a cada moment al meu costat, fan de mi una millor persona. A tots i a tu, company, per estar dia a dia malgrat que no t'agrade massa aquest món, vos estime; i gràcies amb **MAJÚSCULES**.

En acabant vull desitjar a tot el món unes grandíssimes **falles 2023**, fallers o no fallers vingueu a Santa Anna a gaudir de la millor festa del món, viviu amb intensitat cada acte, cada cercavila, cada ball, cada estona al nostre casal, gaudiu del nostre monument al carrer, espremeu-les al màxim perquè les falles 2023 no tornaran.

Laura Palomar i Lloris

FALLERA MAJOR 2023

Comissió Executiva

President ~ ~ ~ ~ ~ Rafael González i Berzosa

Secretari ~ ~ ~ ~ ~ Josep Xavier Marco i Raro

Vicesecretària ~ ~ ~ ~ ~ Lourdes Crisol i Barrachina

Vicepresident 1er. (Economia) ~ ~ ~ ~ ~ Julio Gil i Alcamí

Tresorera ~ ~ ~ ~ ~ Marta Gil i Sola

Comptadora ~ ~ ~ ~ ~ Cristina Forte i Aleixandre

Vice-comptadora ~ ~ ~ ~ ~ Xelo Pérez i Castillo

Delegat de Comptabilitat ~ ~ ~ ~ ~ Miguel V. Bono i Romero

Delegada de Loteries ~ ~ ~ ~ ~ Conxa Meno i Calza

Vice-delegat de Loteries ~ ~ ~ ~ ~ Eduardo Diaz i Peris

Vicepresident 2on (Casal) ~ ~ ~ ~ ~ Genís Ruiz i Lara

Delegat de Casal ~ ~ ~ ~ ~ Isaac Rubio i Torres

Vice-delegats de Casal ~ ~ ~ ~ ~ Adalberto Báguena i Tamarit

Abdón Antonino i Pérez

Juanvi Iranzo i Alós

Borja Beltrán i Català

Ana Rueda i Mena

Israel Verdejo i Pérez

Vicepresident 3er (Cultura) ~ ~ ~ ~ ~ Mª Teresa Francés i Lacalle

Delegada de Cultura ~ ~ ~ ~ ~ Noelia Marchan i Comeche

Delegada de Llibret ~ ~ ~ ~ ~ Lourdes Crisol i Barrachina

Delegada de Setmana Cultural ~ ~ ~ ~ ~ Olaya Marco i Micó

Vicepresident 4t (Actes i protocol) ~ ~ ~ ~ ~ Ricardo Antonino i Pérez

Delegada d'Infantils ~ ~ ~ ~ ~ Virginia Mascarell i Gimeno

Vice-delegada d'Infantils ~ ~ ~ ~ ~ M^o José Moreno i Perona

Delegada de xarxes socials, actes i protocol ~ ~ ~ ~ ~ Eva Marín i Mas

Delegada de Flors ~ ~ ~ ~ ~ Gema Miragall i Gálvez

Vice-delegada de Flors ~ ~ ~ ~ ~ Eva Marín i Mas

Delegat de Pólvora ~ ~ ~ ~ ~ Josep Campos i Matoses

Vice-delegats de Pólvora ~ ~ ~ ~ ~ Abdón Antonino i Pérez

J. Antonio Grimaldos i Martínez

Delegada d'Incidències ~ ~ ~ ~ ~ Mª Carmen Tamarit i Carles

Fallera Major~ ~ ~ ~ ~ Laura Palomar i Lloris**Vocals**

Mª Josep Lacalle i Huerta
 Conxa Aleixandre i Aleixandre
 Mª Sacramento García i García
 Mª Josep Sola i López
 Carolina Díaz i Mena
 Maria Bono i Romero
 Ana Belén Mañas i García
 Inmaculada García i Aleixandre
 Eva Mª Marco i Raro
 Imma Báguena i Tamarit
 Josep Gil i Pallarés
 Casto Camacho i Ruiz
 Lydia Camacho i Forte
 Carlos Arbona i Muros
 Irene Marco i Micó
 Manolo Hernández i Cano
 Nuria Sanchis i Aznar
 Yolanda Pérez i Gómez
 Héctor Pi i Francés
 Juan D. de Haro i Guillén

Verónica Andrés i García
 José M.ª González i Alfonso
 Jairo Caballero i Gómez
 Alberto J. Galarza i Ortiz
 Alba Fides i Borbotó
 Ainhoa Moros i Marqués
 José Miguel Rozalén i Martínez
 Elena Caplliure i Gil
 Coral Fraga i Agües
 Maria Viñals i Andrés
 Fátima Sancho i González
 Júlia Caplliure i Gil
 Noelia Partal i Lara
 Elena Carreres i Segura
 Juanjo Monleón i Noverques
 Kike Peris i Fortea
 Marcos Beltrán i Catalá
 Marta Carreres i Segura
 Noelia Benet i Izquierdo
 Paula Soriano i Segura

Mireia Redondo i Gómez
 Adrià Belmonte i Marco
 Ariadna Hernández i Díaz
 Alejandro Bono i Segura
 Teresa Redondo i Gómez
 Vicente Llorens i Grau
 Paula Sancho i González
 Ulises Antonino i Nieto
 Sergio León i Cárdenas
 Carlos Sabio i Mezquita
 M.ª José Moreno i Perona
 Miguel Angel Notario i Hens
 Ada Ferregud i García
 Vanessa E. Delgado i Gallippoli
 Laura Comeche i Martínez
 Francisco J. Bono i Romero
 Ana José Segura i Rubio
 Pablo Hernández i Hernández
 Gemma García i Meliá
 Javier Megías i García

Vicepresident 5é ~ ~ (Activitats diverses i monument) ~ ~ ~ Miguel Arenas i Chica

Delegada de Cavalcada ~ ~ ~ ~ ~ Mª Dolores Berzosa i Muñoz

Vice-delegades de Cavalcada ~ ~ ~ ~ ~ Mª Jose Catalá i Alpuente

M.ª Teresa Peris i Soriano

Delegat d'Ornamentació ~ ~ ~ ~ ~ Pablo Sanz i Espejo

Delegat de publicitat ~ ~ ~ ~ ~ Hector Pi i Francés

Delegada de Play-backs ~ ~ ~ ~ ~ Laura Palomar i Lloris

Vice-delegada de play-backs ~ ~ ~ ~ ~ Alejandra López i Francés

Delegat de Monuments ~ ~ ~ ~ ~ Francesc Marco i Tortajada

Vicepresident 6é ~ ~ (Viu les falles i Esports) ~ ~ ~ ~ ~ Julio Gil i Sola

Delegat de «Viu les falles» ~ ~ ~ ~ ~ Borja Beltrán i Catalá

Delegat d'Esports ~ ~ ~ ~ ~ Israel Verdejo i Pérez

Exaltació

Fallera Major

Laura, quantes vegades t'havies imaginat aquest moment?
Sempre has tingut molt clar que seríem nosaltres
les que pujaríem avui a l'escenari per a exaltar-te.
Doncs bé, no anàvem a deixar passar l'oportunitat,
de viure aquest somni al teu costat.
Fa anys que ens férem una promesa,
i un tres romà portem a la pell amb fermesa.

Ja de menudeta vas mostrar la passió per aquesta festa,
junt a la teua germana lluïes amb orgull la banda de Santa Anna.
Per circumstàncies, durant uns anys vas deixar el món faller de costat.
Però això no et va impedir tornar a la teua estimada falla,
tan gran va ser aquest amor,
que donava el mateix que la teua germana fora fallera en altre casal.

El que de més segur tenies era que anaves a ser la capitana de la teua volguda comissió.
Has vist regnar a moltes de les teues amigues,
i encara que pareixia que el moment mai arribaria,
amb paciència i valentia, estem tots formant part d'aquesta fantasia.
A la teua comissió de l'ànima, on des dels més grans fins als més menuts has fet ballar,
i la teua alegria li'ls has contagiada.

Tots sabíem que història anaves a estudiar,
tant que de xicoteta ja t'anomenaven Indiana Palomar.
Viatges en cotxe, setmanes fora de casa, lluny de la teua gent...
però tot esforç té la seua merescuda recompensa.
T'has convertit en una dona guerrera i lluitadora,
no has deixat de treballar per tal de complir els teus somnis,
per això estarem al teu costat per gaudir de tot allò que et proposis.

No podíem faltar en aquest dia el teu equip, el nostre equip,
un Imperi que totes juntes hem format.
Has aconseguit que deu cors bategen al mateix ritme,
per poder gaudir de la teua bellesa i el teu somriure.
Tots els teus amics estem avui ací, Sagunt i el Port units,
mirant cap a l'escenari, per veure't regnar amb molta il·lusió.

Amiga, el teu any no té res a l'atzar, tot ho tenies ben organitzat,
has portat boig a Rafa per a que siga el teu acompanyant,
i a la fi ací esteu els dos, fent el vostre somni realitat.
Mira si has sigut cabuda i insistent, que fins Sergio s'ha fet un santaner més,
i com sempre estarà al teu costat tot el temps.
A tots ens has contagiats el teu amor per eixe color verd que tan dins portes,
una germanor que mai oblidarem.

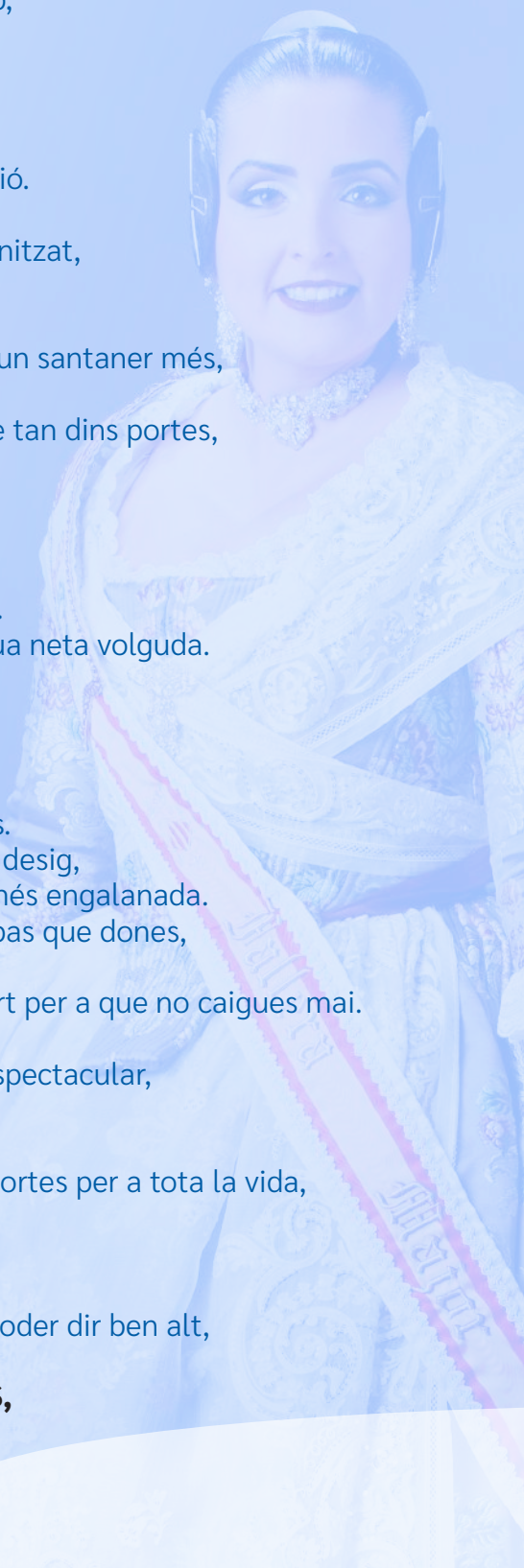
És el torn de parlar de la teua família.
Als teus iaïos, Fina i Manolo,
no li'ls cap més orgull de veure com estàs brillant ací d'alt.
Si fora possible te baixarien la Lluna, tota plena per a la seua neta volguda.
Segur que avui, fins el teu pare, està molt emocionat.
Això sí, qui tinc clar que avui brilla més que mai,
són les dues estrelles que t'observen des de lo més alt.

No creguis que m'oblidava dels teus dos pilars fonamentals.
Ta mare, Yolanda, qui ho deixa tot per poder complir el teu desig,
que fa que cada vegada que isques de casa ho faces de lo més engalanada.
I la teua germana, Cristina, que està al teu costat en cada pas que dones,
que sempre està amb tu per a que mai te falte res.
Són les mans que sempre et sostindran i que faran de suport per a que no caigues mai.

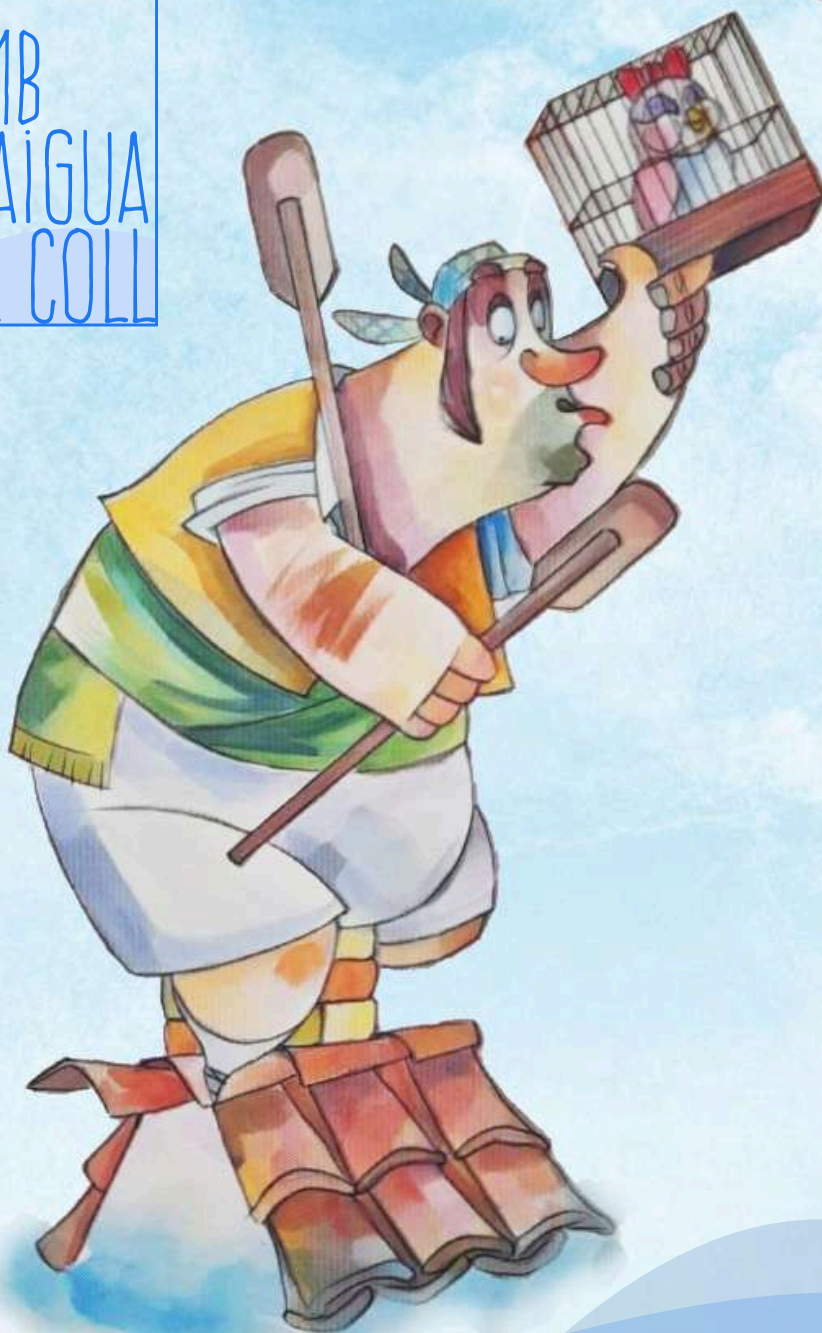
Per últim, junt a Rafa, Issey i Loara, heveu creat un equip espectacular,
no podries tindre més sort de viure amb ells el teu regnat,
un record inoblidable que tindreu els 4 per a l'eternitat.
Has conegut en aquest 2023, persones que saps que t'emportes per a tota la vida,
gaudeix de tots els moments amb totes elles,
perquè ara sí el conte d'aquesta princesa ja ha començat.

És el moment, estem molt orgullosos de poder dir ben alt,
que per al 2023,

LAURA PALOMAR I LLORIS,
és de Santa Anna,
la seua fallera major.

AMB
L'AIGUA
AL COLL

ΔVERDUGO 22

Falla Gran

Lema: Amb l'aigua al coll
Artesà: Antonio Verdugo

Versador: MANUEL CIVERA I CÓMEZ

I. EL COS CENTRAL: L'AIGUA AL COLL

A Sagunt sabem que el riu Palància
és de la nostra vida la font,
que ens ha proporcionat l'aigua
que regàrem a manta els horts
i amb el treball del camp incansable
bèsties i gent de sol a sol
van fer possible l'agricultura
que ha omplert en segles el rebost.
L'excedent de blat, vi, oli i figues
crearen el comerç pel vell port.
La fertilitat i el dinamisme
mogué l'enveja per tant d'esforç
i els estratègies de dos imperis
convertiren la sort en dissort.

En temps dels ibers el riu Udiba
 (Millar) era el déu Aquelloo,
 quan ses aigües eixien de mare,
 desbastaven, inunden camps, clots,
 alqueries, fàbriques i pobles.
 La gent marxa del perill com pot
 i molt sovint queda atrapada
 i, quan l'aigua li arriba al coll,
 s'enfila amunt fins la teulada,
 el fumeral... per salvar el cos
 i l'ànima que l'instint anima.
 La tromba arrambla tan i tan fort
 que només la mar immensa atura
 i ho diposita tot al fons.

El llaurador que viu de la terra
 la converteix en jardí de flors
 i passa el dies mirant l'oratge
 quan el fruit pren color i pinyol.
 Tot depén dels núvols, que la dana
 intensa porte aigua a l'engròs
 o que la natura es comporte.
 Viu mirant al cel el camperol
 pregant sempre als Sants de la Pedra
 perquè l'anyada acabe en or,
 vol dir ajustat a l'humil vida,
 o, si se'n va en orris, en plor.
 Tant si l'oratge riu com si plora,
 l'hortolà viu com un caragol.

La conca del Palància és petita
on l'aigua és la vida i la mort,
però sobretot sentim de veres
i ens esgarrafa de tanta por
l'amenaça de la guillotina
que dia i nit sentim al tos:
tant si és qüestió de butxaca,
com si són qüestions del cor,
com és sobre feina mal pagada,
com són les pujades del gasoil,
com és l'amenaça de la guerra,
com és claudicar a l'espanyol...
És com una infernal tortura
sobreviure amb l'aigua al coll.

La vida és un camí de lluita,
filla d'interessos a l'engròs
on l'humil als cordons entropessa
i debades busca consol.
Cal tindre l'ànima molt forta
per viure amb l'aigua fins al coll.
Cal pregonar principis més justos
que ens permeten arribar a moll
on puguem embarcar el passatge
que no podia tragar el mos
per l'angoixa que suposa viure
a una passa abans de la mort.
De moment, puja a la teulada
i salva't com fa el camperol!

2. L'AIGUA AL COIL DE LES AC FAILERES

Conversa amb la Sibil·la

Cabòries de carrer:

En un món sacsejat
eclosió total,
desastres naturals
és evident que el món
Sense estabilitat
la governació
Els diferents països
inversions, retalls,
costos amortitzats,
Ausculen el futur
La falla igualment:
monument, el llibret,
ornamentació,

per epidèmies, guerres,
idees autàrquiques,
d'escala planetària,
té l'aigua fins la testa.
l'estructura perilla,
no sap com abastar-ho.
lluiten pels interessos:
manteniment, despesa,
prioritats promeses...
amb la fi d'encertar-ho.
de casal: llum, neteja,
disfresses, i la música,
paperetes i el que penja...

El president a la Junta:

Qui ens pot ajudar?
Miracles no se'n fan.
Invoke tots els sants

Arreu tenim problemes!
Qui veja remeis, que ho diga.
perquè facen prodigis.

La Sibil·la amb veu d'ultratomba:

Què vos passa fallers?
Tot açò té remei
en misteris profunds

Crec que exagereu massa.
Soc Sibil·la, gran experta
com és l'apocalipsi.

El president:

Tan fotut veus açò,
Ja veiem l'horitzó
Tu, que saps el passat
dona'ns llum al futur
del Sagunt immortal...

Sibil·la poderosa?
com el carbó de negre.
i predius què vindrà,
de la falla més digna

Sibil·la:

Certament, pinta mal,
per als afers populars
Perquè el món s'ha enredrat.
una llum que es fa gran
és la clau del futur
Porteu-los al casal
i aprenguen lliurement

no és bon panorama
basat en art i festa.
Està mal, però albire
el jovent que ara s'alça
que desfà els misteris.
i deixeu-los que facen
al seu gust i al seu ritme.

President davant la Junta:

Sibil·la ha parlat,
treballem de bon grat
generacional
que estimen el país

ens dona confiança
per produir el canvi
amb xics i xiques joves
i la festa fallera.

2. L'ENERGIA ÉS FONAMENTAL

La llar i el braser

El major invent de les persones fou encendre i dominar el foc perquè substituïa el sol que amb la llum pintava les ombres.

El foc escalfava de debò i al seu voltant es feia gresca i arran d'això va nàixer la festa on gaudeix i riu tothom.

Als habitatges la llar encesa era a les nits d'hivern el millor lloc per sopar i fer la xerradeta.

Als brasers posaven a estones brases i molinà i amb la son, cosint cosint parlaven pels colzes.

L'energia tèrmica del carbó

El carbó es fa a carboneres o es crea amb mil·lennis al subsòl que s'extrau de mines amb esforç amb pic i pala i vagonetes.

El carbó és un fòssil de la terra, i efectiu per la combustió de fet mogué els primers motors de la revolució primera.

El carbó i la flama escalfava
l'aigua del calderí a pressió
i l'èmbol manxant l'elevava.

L'aigua regava i transcorria
a manta taules avall de l'hort
de l'agricultura productiva.

L'energia tèrmica produïda per l'aigua

L'aigua de pluja cau a les conques
fluvials i va per gravetat
de la muntanya a l'immens mar
regant i sedegant les persones.

Per les séquies els salts de l'aigua
s'aprofiten per moure molins,
per moldre el gra i altres fins
com el cànem, el drap o la canya.

L'autarquia fomentà la tèrmica
junt als grans embassaments
per fer electricitat hidràulica.

A molts dels NODO de l'autarquia,
Franco, per Déu senyor i cabdill,
feia una pressa cada dia.

L'energia nuclear

La fissió nuclear de l'àtom
suposà un poderós recurs
i es tingué com força del futur,
energia elèctrica de saldo.

El record destructor de les bombes
d'Hiroshima i Nagasaki fou
i l'eslògan «Nuclears d'entrada no»
acabà sent sí, malgrat les tombes.

Pa postres caigué a Palomares
un avió amb bombes farcit
que irradiaren Iribarne.

L'urani enriquit es conserva
per les pregàries dels creients
fins una eterna primavera.

L'energia solar

La solar és una energia
neta, barata i abundant
perquè en tenim per damunt del cap
i la guardem a la bateria.

S'arreplega en plaques que es fixa
sobre la teulada o al terrat
i s'aprofita a casa, al camp
o al cotxe mòbil que s'utilitza.

El problema està en la placa,
que ocupa un lloc important
en perjudici del que desplaça.

El material també és problema
perquè el liti no és abundant
i és insuficient pal planeta.

L'energia eòlica, geotèrmica...

El vent també és inesgotable,
Però l'impacte és important
perquè els molins són molt alts
i destaquen sobre les muntanyes.

La calor del fons de la terra
és una font d'energia gran,
fàcil d'obtindre i interessant
perquè la llar a terra s'aferra.

El vent que mou els molins i veles,
la geodèsia que hem obviat
són la solució dels problemes.

Tot indica que amb estudi i feina
trobem molt bones solucions
als reptes que la vida planteja.

3. L'ARTISTA FALLER SURA COMPOT

L'artista faller no s'escapa
de la sacsada:
Atendre el lloguer que és despesa
cada mes fixa,
Els materials necessaris
en alça al dia,
la neteja, la llum i l'aigua
sense eludir...

L'artista faller té al coll l'aigua
sense remei
i per no ofegar-se trau el geni
i es nuga el suro
per poder traure el nas a l'aire
i respirar,
posar de veres coll a la feina
i endavant...

L'artista faller penca i calla,
li cal pensar:
el cos central, primer, ha de ser màgic,
que capte la gent;

l'estructura ha de ser sòlida
i creme bé;
les escenes baixes divertides
i amb encant.

L'artista faller sap bé l'ofici,
tot un procés:
dibuixar l'esborrany en principi
i cal seguir;
modelar, escatar i pintura
amb gran primor:
repassar, decorar, decorar,
pintar en fi.

L'artista faller amb la plantada
ha de muntar,
és la prova de foc en el poble
que escodrinya,
i tot seguit llig i l'examina
de dalt a baix,
la nit del foc l'artista descansa
fins l'any següent.

4. QUI EA GAS A NEPTÚ

El futur
abans era
de Neptú,

déu del mar,
mitològic,
respectat.

A les platges,
Déu del mar
passa igual.

A la costa
de Morvedre
qui controla?

O si es vol,
sobre platges
qui resol?

Si és bo,
s'ho emporten
els del nord.

El fotut,
si se'ns nega,
pa Sagunt.

D'espigons
qui en sàpia
campió!

Tot són dubtes,
interessos
i preguntes.

A la mar
tot s'aboca
sens pensar.

És pel plàstic
tot el mar
un gran fàstic.

És la roda
de cautxú
que redola.

I al femer
s'esmicola
a trossets.

I els peixos
s'ho engulen
com a greixos.

En el ventre
s'acumulen
durant segles.

Tot el peix
s'alimenta
del femer.

I al final
del peix queda
una espina.

Déu Neptú,
ton imperi
és caduc.

La natura
desbocada
qui l'atura?

I la gent
clama al cel
el consens.

Pel que passa
a la costa
d'Almardà.

A Neptú
no fa cas
bé ningú.

A Sagunt,
els de costes
quin disgust.

El problema,
pressupost
de l'empresa.

El polític
que no pesa,
paralític.

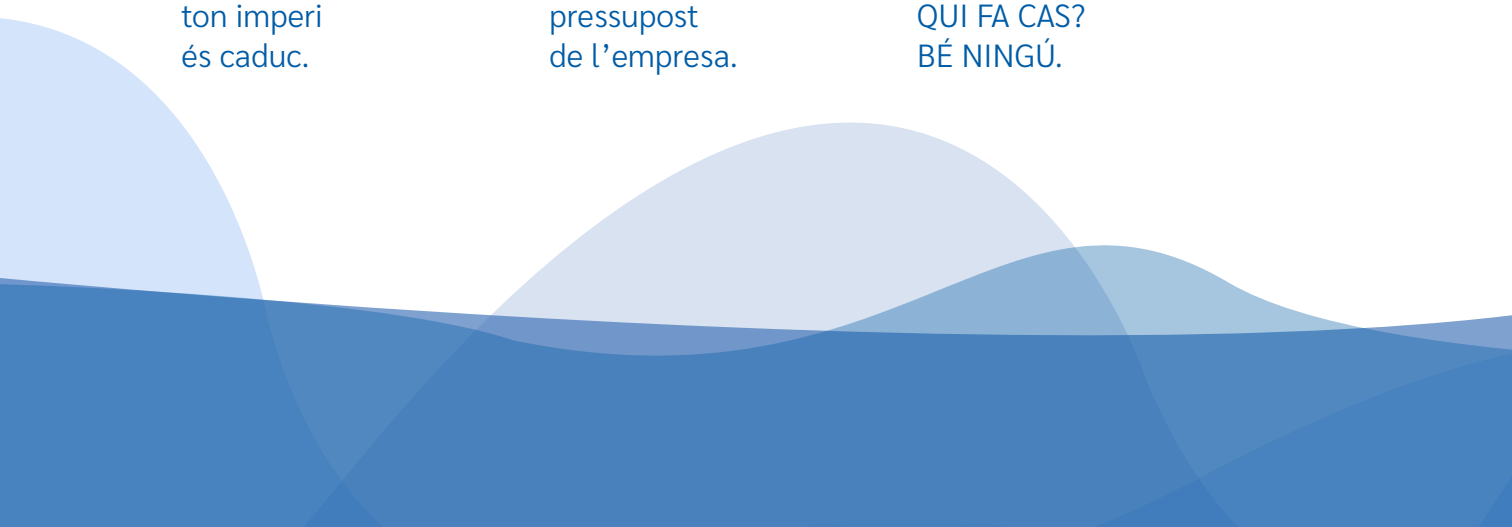
Qui espera,
diu la gent:
desespera.

A Santa Anna,
a Neptú
ho demana.

Seu al sol
déu Neptú
als cudols

La pancarta
al costat,
ben plantada:

A NEPTÚ,
QUI FA CAS?
BÉ NINGÚ.

3. LA JOVENTUT

La visió dels més vells

La societat camina
per un món desconegut
perquè ha canviat de sobte,
com si passares de full
en el llibre de la vida
on les senderes s'esborren
i apareixen tot seguit,
les muntanyes es fan altes,
la vegetació es perd
i el camp es fa selva
que la poblen animals,
i bèsties molt ferotges.
La mar ja no és immensa
i el cel cada dia menys.
Els pobles s'han fet minúsculs
i massa grans les ciutats,
L'energia s'especula,
la faena no es veu.
Tindre casa és nostàlgia
i la terra no val res,
els diners van a fortunes,
i l'empleat viu del sou...

La joventut obrint pas

La joventut és futur
i el futur una incògnita
que voldríem aclarir
ara que els tenim a la vora
i volem veure'ls tranquils.
El futur és un somni
Que ha de viure cadascú
i la joventut accepta
viure'l amb plenitud.
Certament cal ajudar-los,
orientar-los sovint
però són ells responsables
de seguir el camí
i viure com déu mana
l'aventura del destí.
Jo els tinc molta enveja
perquè son joves, bells,
forts, atrevits (potser massa),
generosos, solidaris...
Els agrada escoltar música,
Ballar i interpretar...
En una paraula: joves.
Qui tinguera quinze anys,
vint anys, vint-i-cinc o trenta!

La responsabilitat dels majors

Els majors i els més vells
tenen les maletes fetes
de saber acumulat
i d'experiències vives.
És un llegat fabulós,
ric i insubstituïble
que els permetrà viatjar
dignament i orgullosos
per un futur d'aventura,
en un viatge etern.

Dins van records d'infantesa
de la casa, del carrer,
dels pares, germans i iaïos,
dels mestres i dels amics,
de l'escola i de la llengua.
La llengua, ai pobra llengua!
La llengua és un tresor
de valor incalculable,
no es pot comprar amb or
perquè no val ni una pela,
si bé es pot deixar perdre
per qui no té res al cap.
Si perdem la nostra llengua,
perdem la identitat
com molt bé diu el poeta.
Si la perdem sense més,
passarem a ser persones
que no saben valorar.
La joventut educada
la guarda dins del cor
contra tots els enemics,
la parlarà en la feina,
amb els parents i els amics.

falla santa anna 2023

Saluda President Infantil

Sóc Issey Rozalén i Camacho, a la fi el meu desig s'ha complit, el desig de **presidir la xicalla** de la meua falla que som una colla de traques i ens agraden les rialles.

Sóc faller de bressol, porte sang valenciana i pertany a una dinastia fallera. Criad entre teles, agulles i fils, la meua cançó de bressol era el soroll d'una màquina de cosir.

Segons he crescut he anat agafant exemple de tota la meua família, vivint la festa en la meua pell, però no sols es pot ser folloner, també cal complir i ser bon faller.

Amb la meua cosina, **Loara**, com a Regina infantil, ho vivim tot amb alegria. No podia haver triat millor companyia junt a Laura i Rafa que ens serveixen de guia.

Al meu costat els meus pares i els meus iaies consentidors que em fan el més lluidor.

Aquest any serà per a mi el millor per ser President Infantil en **Santa Anna**, la falleta del meu cor.

Issey Rozalén i Camacho

PRESIDENT INFANTIL 2023

~188

Saluda

Fallera Major Infantil

fallasanta anna 2023

Sóc Loara Gómez i Fraga i per a mi és un plaer formar part

de la comissió de la **Falla Santa Anna** i poder escriure unes paraules en aquest llibret.

Estic més que contenta amb els representants que tinc al meu costat en aquesta aventura.

Laura, que sempre està pendent de nosaltres, i **Rafa** que encara que és un poc remugó també ens cuida molt; i a tu, **Issey**, dir-te que ets el millor company que podia acompanyar-me enguany com a **Regina Infantil de la Falla**.

Segur que serà el millor any al vostre costat i... qui diu que quan passen els anys no tornem a gaudir de l'experiència com a President i Fallera Major!!!! Siga com siga però sempre junts.

Loara Gómez i Fraga

FALLERA MAJOR INFANTIL 2023

Comissió Executiva Infantil

President ~ ~ ~ ~ ~ Rafael González i Berzosa

Secretari ~ ~ ~ ~ ~ Josep Xavier Marco i Raro

President ~ ~ ~ ~ ~ Issey Rozalén i Camacho

Vicepresidenta 1a ~ ~ ~ ~ ~ Mª José Beltrán i Catalá

Vicepresident 2on ~ ~ ~ ~ ~ Álvaro Bono i Segura

Secretari ~ ~ ~ ~ ~ Daniel Hernández i Díaz

Tresorer ~ ~ ~ ~ ~ Diego Galarza i García

Comptador ~ ~ ~ ~ ~ Ían Pérez i Báguena

Delegats ~ ~ ~ ~ ~ Diego de Haro i Mañas
Vera Galarza i García

Fallera Major ~ ~ ~ ~ ~ Loara Gómez i Fraga

Vocals

Loara Gómez i Fraga

Marc Pérez i Báguena

Chloe Báguena i Andrés

Claudia Quesada i Redondo

Sergio de Haro i Mañas

Emma Crisol i Barrachina

Lucía Rubio i Marco

Joan Peñalver i Miragall

Thiago Llorens i Redondo

Candela Llorens i Redondo

Alberto Bielsa i Sancho

Adalberto
Baguena i Andrés

Exaltació Fallera Major Infantil

Avui podria contar-vos la història d'una xiqueta que al tron de Regina Fallera volia arribar i que un dia per fi ho va aconseguir.

Loara, enguany eres dels infantils la seua representant i ja pots despertar del somni en el que desitjaves que aquest dia arribara, perquè com veus ja estàs ahí, al tron que ocupa tota Regina Fallera.

Xiqueta innocent, dolça i riallera que amb un gran SI contestares quan si volies ser Regina de la xicalla et van preguntar.

Loara, la xicoteta dels tres germans, a qui et fem enrabiardia dia si i dia també però a la que també volem la que més.

Dir que t'encanta ballar seria poc dir, és per això que tant t'agrada fer tik toks a qualsevol hora del dia. Però no sols és això, ets molt llépola i també gaudeixes de menjar qualsevol dolcet i més si és de xocolate.

Al dir que t'agrada ballar es podria pensar que no ets gens vergonyosa però no és així perquè quan has de presentar-te en públic sempre t'apareix eixa careta vergonyosa amb un mig somriure que tan bé coneguem tots nosaltres.

Amb Issey, el teu tete com tu dius, i amb Laura i Rafa has passat ja grans moments i com a una reina t'han tractat encara que un poquet cabuda algun dia hages estat.

Hui és el teu dia, el vostre dia. Ha arribat, ja estàs ahí i ara sols queda gaudir. Gaudir d'aquest moment. Gaudir dels moments que vindran ara. Gaudir de la companyia d'Issey, Laura i Rafa. Gaudir de tota la colla de xiquets i xiquetes que són els teus fallerets i falleretes. Gaudir de tot el que ve i sobretot gaudir de la gran setmana fallera.

Eixa setmana fallera plena d'actes en els que lluiràs cada tratge amb alegria perquè alegre com tu és la nostra festa.

Acompanyada amb la música de xaranga i envoltada per l'olor de la pólvora viuràs cada acte com mai fins ara has fet. Aprofita cada dia i cada moment perquè tot el que visques enguany serà tot el que guardaràs a la teua memòria igual que ho vaig fer jo fa uns anys.

Hui et veig ahí amb la teua banda creuant-te el pit i recorde els moments que jo vaig viure fa uns anys; i perquè sóc la teua germana vull més que ningú que tu gaudisques d'aquesta experiència per a que passats uns anys continues tenint tan bons records com guardes jo. Et desitge que acabis de passar un gran any. Pepe, la mamà, la iaia, el papà, la tia Cris, Lydia i Guty, estarem acompanyant-te cada dia. I també ho farà tota la comissió que et recolza i et vol a parts iguals.

Poc més en queda dir-te perquè ja saps de bona mà tot el que nosaltres et volem. Així que sols em queda per dir que la meua germana,

LOARA GÓMEZ i FRAGA,
és del 2023 Regina Infantil
de Santa Anna.

~194

fallasanta anna 2023

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Falla Infantil

Lema: Jugant s'apren al Arbre del Saber
Artesà: Antonio Verdugo

Versador: EVA MARCO I RARO

EL COS CENTRAL

Un tronc convertit en vaixell,
on viuen formigues treballadores
que aprenen nivell a nivell
com ser bones professores.

Jugant jugant, els xiquets creixen.
Jugant jugant, els xiquets estimen.
Jugant jugant, tots es barallen.
Jugant jugant, tots aprenen.

Els joves aprendre volen
la seua llengua, el valencià,
però difícil a Sagunt tenen
a l'institut valencià parlar.
Sí, els llibres en valencià estan
i a l'IES Jorge Juan el professorat
de parlar valencià a classe s'ha oblidat.

Escena xiquets al tonell

La xiqueta i el xiquet al tonell
junts els dos s'han amagat,
perquè al col·le el nom han canviat
i amb seu cant d'ànim de "holligan"
"Sí, sí, sí: Villar Palasí"
s'ha format un desgavell.

Diuen que per la llei fer valer
i ara li han posat Montíber
sense que ningú haja pensat
que el nom vell era estimat,
no pel seu significat,
sinó per ser el col·le preat
per l'antic i jove alumnat.

Escena xef-cuiner

Menjant-se està tot el pastís,
la panxa el xic va omplint,
gran xef de major vol ser Lluís
i aconseguir l'estrela Michelin

A Sagunt la restauració
ara sí que val la pena:
sopar abans la funció
del teatre Sagunt a Escena.

Escena viking
El viking garrot en mà
ja s'havia preparat
com militar a de categoria,
per si enrere s'havia tornat
el Sánchez amb la gigafactoria.

Jugant jugant, Ximo i Darío
ara sí que van aprendre,
i junts no van deixar perdre
exercint de gran amfitrió
a Pedro li han tret la subvenció.

Escena Cristòfor Colom

Jugant jugant, la xicalla
disfressats de Cristòfor Colom
del nostre castell fan contalla
perquè acabe ja el malson
de runes i abandó.

El castell, molt enfadat
per continuar abandonat,
i el Ministeri engalipador
un milió d'inversió ha atorgat.

Pareix que no s'han adonat
que necessita ja una actuació
de milers de milions d'inversió.

Jugant jugant, al Ministeri repartiren
grans inversions en patrimoni,
i ara Sagunt de nou és testimoni
de milions que en altres llocs lliuren.

Escena Xiquets i Musica

L'amistat es la seua Unió
Dels amics Joan i Valentina
Compartint junts afició
Sense importar la població
Ni origen ni condició
Junts estan genial
Ella clarinet a la Lira saguntina
I ell trombó a la Unió Musical

A les nostres Falleres Majors

Laura, nom de dona victoriosa
coronada de llorer,
alta i gràcil jove formosa
que fàcil es fa de voler.
Des del moll del nostre poble
arribares a Santa Anna
retroband les arrels teues
en aquesta, la teua falla.
Ací vas créixer uns anys
endinsant-te en nostra festa
i després d'anar-te'n uns anys
tornares a ser fallera.
Un objectiu persegues:
ser nostra representant
i quan arribava l'hora
el somni es va parar.
L'alegria no vas perdre,
deixares passar els anys
i enguany un somni de temps
per fi s'ha fet realitat.
Ja ets nostre Regina fallera,
la falla està ben feliç
perquè és nostra FALLERA MAJOR
LAURA PALOMAR I LLORIS.

Loara, Regina dels infantils
 Fallereta ben graciosa
 que entre xiquets i xiquetes
 enguany seràs principal.
 Arribares a la falla
 de la mà de ta germana
 i seguint el seu exemple
 estàs regnant en Santa Anna.
 Lluiràs flors en els tratges
 i pintes al pentinat
 i la música i la traca
 ben a prop les sentiràs.
 En passar poques setmanes
 el regnat s'acabarà
 però abans hauràs viscut
 dies que no oblidaràs.
 Cada dia en cada acte
 lluiràs la banda al pit,
 i aniràs acompanyada
 del President Infantil.
 Guarda-ho tot dins el teu cor
 igual que ho farà la falla
 per ser dels infantils la major
LOARA GÓMEZ I FRAGA.

Lletres Falleres

El nostre llibret anterior, **Meravelles**, ens va donar infinitat d'alegries. Es va apostar per renovar el llibret des de dins, buscar una temàtica fresca, interessant, amb el mateix nivell cultural que sempre ha aconseguit el nostre llibre, però més amé, fàcil de llegir.

Com va ser la nostra sorpresa que vam ser el **llibret més nominat en la gala dels Premis de Lletres Falleres**, aconseguint un total de **quatre nominacions**, al premi Mocador al millor article dins d'un llibret del Camp de Morvedre; al premi Soler i Godes al millor article entorn la falla publicat en un llibret de la Comunitat Valenciana; al Mestre Ortifus coherència i, finalment, al premi Lletres Falleres al millor llibret en conjunt.

Finalment, el nostre col·laborador José Tena es va alçar amb el **premi Soler i Godes** pel seu article "**La Maltractada**".

Vivències Santanneres

201~

AMB
L'AIGUA
AL COLL

Novament ens trobem per a contar-los les “**vivències santanneres**”, totes aquelles coses que ens han passat als membres de la nostra comissió durant l'últim any.

Com sempre, començarem amb el final d'un any i el començament de l'altre. Després d'acomiarar 2021, donarem la benvinguda a 2022, i amb ell, als tres mesos més plens d'activitats falleres. Un període que teníem tots moltes ganes que arribara després del dos anys de pandèmia que ens havia tocat passar i que ens havia impedit gaudir tots junts de la festa fallera, llevat de les estranyes «falles de setembre».

Enguany, degut a la situació sanitària, no tinguérem ni la visita dels betlems ni la dels Reis Mags, encara que nosaltres seguïrem la tradició i muntàrem el nostre betlem per als més menuts.

~202

falla santa anna 2023

El mes de gener ens va passar molt ràpid, finalitzaren les presentacions de falla, es feren els últims retocs al llibret i a les disfresses de la cavalcada, i es van jugar les últimes partides dels jocs de taula.

Quasi sense adonar-se'n ja estàvem en febrer, el mes amb més actes de tot l'any. Per exemple, la presentació del nostre llibret i el lliurament dels premis Santa Anna i Josep Mª Francés. I de seguida els actes pròpiament fallers: la Nit d'Albades, la Crida, el Sopar de Germanor i la Cavalcada, que va ser un poc diferent a altres anys per les mesures sanitàries però que, al menys, ja la vàrem poder fer encara que fos en un format reduït respecte a l'habitual.

En març començarem amb els actes santanners, com el tradicional “sopar del ninot” de la comissió masculina i el sopar de les dones, amb els quals donem inici a

la Setmana Fallera, i moltes més coses. I sense adonar-se'n, ja estàvem començant a preparar la “plantà”, l'ornamentació del carrer i totes les coses necessàries per a poder viure “tranquils” i en festa la Setmana Fallera. Sense faltar, com és habitual, els típics nervis durant la “plantà” de les falles,enguany amb nou artista, Toni Verdugo. Però com sempre, tot va eixir perfecte i el 15 de matí la plaça de l'Algepsar estava perfecta i preparada per a rebre a tot aquell que vullguera visitar els nostres monuments i decoració.

També durant estos dies de plantà ens haguérem d'organitzar per acudir a diversos actes importants. Mentre uns estaven al carrer en la “plantà” i l'ornamentació, uns altres anaren a la recepció de les falles en la Diputació de València i altres a l'entrega dels **Premis de Llibrets de la Generalitat**, cites ja clàssiques a la nostra comissió.

Una vegada plantades les falles i passats els jurats, ens dedicàrem plenament a gaudir de la festa i dels actes. Enguany, també per la maleïda pandèmia, ens vèrem obligats a muntar una carpa per a poder realitzar tots els menjars i activitats per a eixos dies. D'aquesta manera, teníem un espai més gran que el del casal i amb millor ventilació, com ens demanaven les autoritats. El disposar de carpa i el no fer-se cap actuació a la Glorieta ens va permetre fer moltes coses en ella per a animar les nits després de sopar. Tinguérem actuacions musicals, mags, discomòbil, jocs i tot el que se'ns anava ocorreguent per omplir les nits amb activitats, i més tenint en compte les dolentes condicions climàtiques que tinguérem durant tots els dies amb, fins i tot, suspensió d'alguns actes per la pluja i el vent. De fet, en passar falles, tinguérem a quasi tota la comissió amb refredats, bronquitis, i distintes dolències. Al menys, ens va «respectar» la Cremà i puguérem posar punt i final a les falles de 2022, les del «**Hem tornat**».

Una vegada cremades les falles, i com que no parem, la primera cosa a fer per al nou exercici, com sempre, va ser la renovació de la Junta Executiva. Enguany, el nostre president durant estos 3 exercicis coronavírics deixà el càrrec i realitzàrem la corresponent elecció del nou president, que va ser Rafa González i Berzosa. També es retocà la comissió executiva i es renovaren la resta de representants. Així, Loara Gómez, Issey Rozalén i Laura Palomar passaren a ser els nostres nous representants per a 2023. Encara que el més important va ser l'important augment de membres de la comissió, arribant la xifra de 120 fallers censats, que feia quasi quaranta anys que no teníem.

A finals d'abril, continuàrem amb la idea que es va tindre ja fa uns anys de fer un sopar amb la «excusa» de la Fira d'Abril. D'aquesta manera, tots es presentàrem al casal amb indumentària sevillana per a celebrar que allí estaven en festes i nosaltres no en volíem ser menys. Va ser una nit molt divertida en la que s'ho passàrem d'allò més bé.

Enguany la FJFS canvià algunes dates dels actes fallers, i el 4 de juny es va fer l'exaltació de les FFMM al Teatre Romà. Açò va canviar les dates d'alguns actes, i així, en setembre es celebraren els play-backs majors i infantils, amb molta participació i assistència de gent com a públic, encara que en la part infantil es posà a ploure quasi acabant i l'actuació de les FFMM i Presidents no es va poder fer. L'1 d'octubre aprofitarem per fer una nova cosa a la nostra comissió, el «mig any faller», en el que estiguérem tots junts amb amics i familiars dinant la típica olla (arròs amb fesols i naps) i gaudint d'algunes actuacions musicals durant tota la vesprada. Finalitzàrem el dia amb un soparet d'entrepà de «blanc i negre» i cremant una «falleta» per a celebrar que ja duiem mig any d'exercici faller i només ens quedava mig any més per a falles.

I a partir del mes d'octubre... les presentacions de les falles, i també el concurs de paelles a Gilet, una bona jornada de convivència amb el nostre plat estrella com a protagonista. Després, les trobades falleres a Faura, un dia on els tallers per als xiquets són els protagonistes, una nova edició del nostre “*Halloween santanner*”, enguany amb més participació que anys anteriors i la novetat del recorregut per les cases del barri amb els menuts a recollir caramels i a finals de novembre la nostra

Setmana Cultural, de la que donem més informació en un altre apartat d'aquest llibret.

I amb açò, i amb les diferents activitats setmanals com els jocs de taula i els esports, els concursos de narrativa i dibuix i altres activitats, com el tradicional sopar de Nadal per a celebrar les festes i el nou any, s'acabà 2022, donant pas a **2023**, any que ja estem vivint i del que els contarem les nostres vivències en pròxim llibret.

XXIX **Setmana Cultural**

Un any més arribat el mes de novembre es disposarem a realitzar la nostra Setmana Cultural, cita ja ineludible i tradicional a la nostra comissió. Enguany el tema era “**AIGUA: FONT DE VIDA**”, on feiem un repàs de les distintes formes d’aprofitament i tractament de l’aigua, com l’energètic, la potabilització i depuració, les fonts i el cicle de l’aigua.

Tinguérem una exposició on vérem una gran quantitat de recipients antics per a l’aigua. Diversos tipus d’àmfores, cànTERS, gots, copes, gerres, etc.

També gaudírem d’una àmplia exposició al voltant del **cicle de l’aigua**, els tipus de presses, el funcionament d’una potabilitzadora i d’una depuradora, i també d’una exposició de fotos de les diferents fonts de la comarca, on destacàrem la

recuperació de la **FONT DE RIBERA**, que estava en un estat realment lamentable i que s’ha recuperat el seu entorn recentment per a poder gaudir d’esta espai únic, donat que aquesta és la única font del terme de Sagunt on l’aigua brolla ininterrompudament inclús en períodes d’extrema sequera.

Dins les exposicions també es trobaven els treballs guanyadors del **Certamen Literari Escolar en Valencià**, on participaren xiquets de Primària. En este llibret poden trobar el treball guanyador d’aquest certamen.

Dins el programa d’actes, divendres 25 de novembre tinguérem la inauguració, a càrrec dels nostres representants Rafa, Issey, Loara i Laura, acompanyats per les Falleres Majors i membres de Federació Junta Fallera de Sagunt, dels fallers de la nostra comissió, amics i familiars.

Dissabte 26 realitzarem una excursió a la **potabilitzadora** de Sagunt, on ens ensenyaren les instal·lacions i explicaren el funcionament de la planta que abasteix a quasi tota la comarca. De vesprada, es va disputar el tradicional Trofeu de Bolot, guanyat per Juan Ramón Gómez i Angel Carrasco. Al dia següent, es va disputar el de parxís, que guanyaren Maruja Lacalle i Conxa Aleixandre.

Dimarts es va disputar per primera vegada un torneig de Catàn, guanyat per Laura Fraguas i dimecres va ser la vesprada destinada als xiquets, amb berenar i diferents activitats per als menuts, que gaudiren especialment amb els **experiments amb aigua**.

Finalment, dijous férem la cloenda d'aquesta setmana plena d'activitats, amb l'entrega dels diferents guardons dels campionats disputats i del certamen literari. A continuació vam presentar els nostres monuments per a l'exercici 2023. El nostre artista Toni Verdugo ens mostrà l'esbós dels monuments i ens va fer una explicació de la temàtica dels mateixos, tot relacionat sobre l'aigua, el tema al voltant del que giren totes les activitats d'enguany a la nostra comissió.

I amb açò, ens acomiadarem fins l'any que ve, on esperem continuar amb totes aquestes **activitats culturals**.

Certàmen Literari Escolar

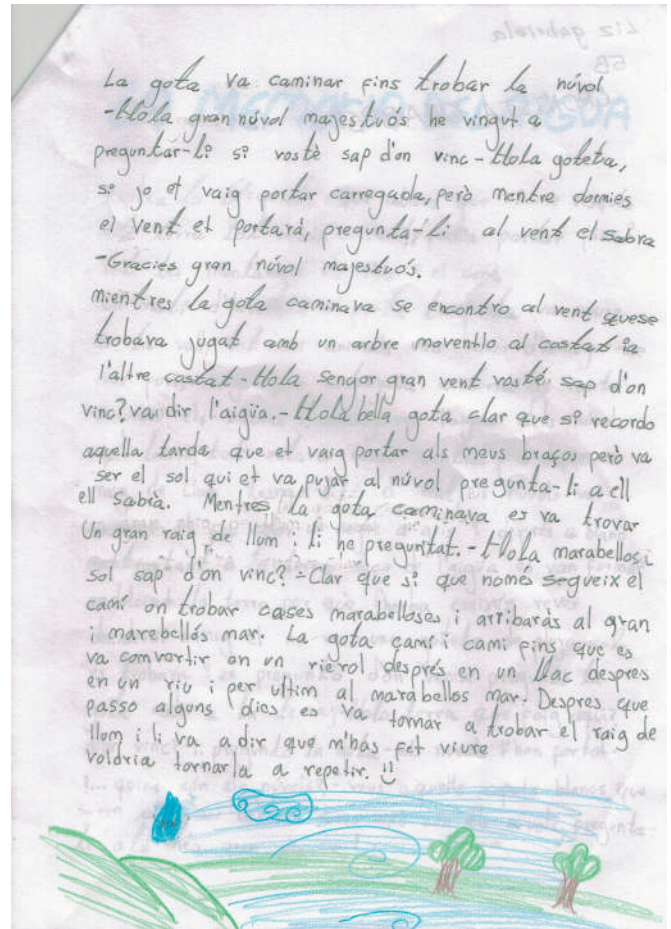
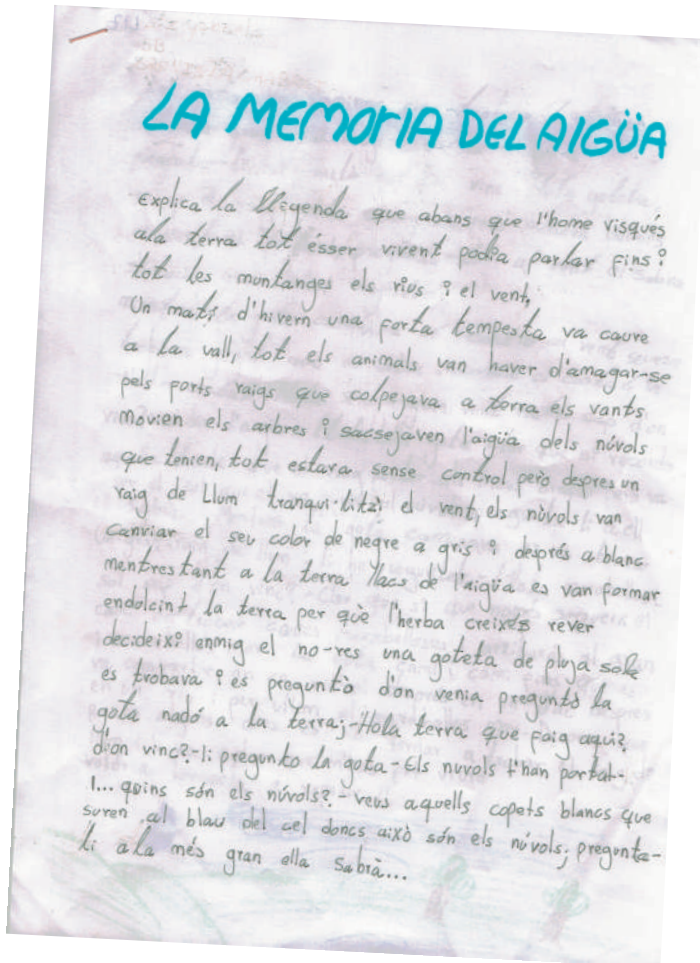
Reunit el jurat qualificador del **XXVII Certamen Literari Escolar en Valencià** compostat per l'equip de cultura de l'Associació Cultural Falla Santa Anna, s'ha arribat a la determinació de seleccionar els següents treballs:

Segon Premi:

Pel CEIP Cronista Chabret el treball titolat
"L'aigua és la vida", presentat per:
Aitana Lluca

Primer Premi i guanyador del Certamen Literari:

Pel CEIP Ausias March, el treball titolat
"La memòria de l'aigua", presentat per:
Liz Gabriela

Premis Santa Anna i Josep M. Francés

Tornen els premis atorgats al millor contingut didàctic infantil en un llibret de falla, des de l'aturada de l'exercici 2021 per causes de la pandèmia.

En la presentació del nostre llibret *Meravelles*, es van revelar els guanyadors i finalistes de tots dos certàmens, el Santa Anna per a una comissió del Camp de Morvedre, i l'extern, el Josep M. Francés per a una comissió de fora de Sagunt.

El resultat va ser el següent:

Reunit el jurat qualificador de la **IV edició dels premis Josep M. Francés i Duato i Santa Anna al millor contingut didàctic i cultural infantil d'un llibret de falla**, format per: Ana José Segura, Paqui Máñez, Carmen Tamarit i Josep Xavier Marco, decideixen seleccionar els següents treballs:

Premi Josep M. Francés

Finalistes 2022

Guia Didàctica:

DISSENY GRÀFIC PER A INFANTS

Autors: Rosa Benet i Carot i Raúl García i Martí

AC Falla El Mocador de Sagunt

Cooperació

Autora: Cristina Boix

AC Falla La Marina de Sagunt

Guia Didàctica: INNOCENCIA

Autora: Marta Vedriel i Ana Cerdà

AC Falla La Palmereta de Sagunt

GUANYADOR

Cooperació

Autora: Cristina Boix

AC Falla La Marina de Sagunt

**P R E M I
SANTA ANNA
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
D'UN LLIBRET DE FALLA
COMUNITAT VALENCIANA**

**P R E M I
JOSEP M. FRANCÉS I DUATO
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
D'UN LLIBRET DE FALLA
CAMP DE MORVEDRE**

Premi Santa Anna

Finalistes 2022

Guia Didàctica

Autora: Alba Fluixà i Pelufo

AC Falla La Malva d'Alzira

La ruta de la Valldigna

Mariam Talens i Artigues

AC Falla Portal de la Valldigna de Tavernes
de la Valldigna

GUANYADOR

La ruta de la Valldigna

Mariam Talens i Artigues

AC Falla Portal de la Valldigna de Tavernes
de la Valldigna

Saguntí de L'any

Josep Xavier Marco i Raro,
secretari general de l'**Associació Cultural Falla Santa Anna**

CERTIFIQUE: Que en Junta General Extraordinària, celebrada el passat dia 13 de gener al nostre casal situat al carrer Na Marcena 3, sota la presidència d'En Ricardo Antonino i Pérez, s'acordà nomenar SAGUNTÍ DE L'ANY 2022 a

MANEL RUIZ CUENCA

Per la seua tasca com a **Director al Centre d'Educació Especial Sant Cristòfol durant 20 anys aconseguint moltes millores amb l'alumnat amb discapacitats i diversitat funcional.**

I, perquè així conste i als efectes oportuns, signe el present certificat, amb el vist-i-plau del president, en Sagunt a 4 de febrer de 2022.

Vist-i-plau
EL PRESIDENT
Rafael González Berzosa

EL SECRETARI
Josep Xavier Marco i Raro

En **Manel Ruiz** va nàixer a Barcelona el 1956, ciutat on es va llicenciar en **Psicologia Educativa**. Durant més una dècada va treballar a SUNION, escola de pedagogia experimental i innovadora on va adquirir una experiència transcendental per a la seua carrera professional.

En 1989, producte de diverses circumstàncies va traslladar la seua residència a **Sagunt** on resideix des d'aquesta data fins ara.

En el curs de 1989/90 ingressa en el cos de mestres de Pedagogia Terapèutica de la Conselleria d'Educació de la Comunitat Valenciana. Mantenint la residència a Sagunt treballa en diverses poblacions de la Comunitat Valenciana fins al 1997 que entra definitivament a treballar com a mestre en el CEE Sant Cristòfol de Sagunt, exercint com a director des del 2006 fins a setembre del 2022, moment de la seua jubilació.

Entra com a director amb uns objectius clars respecte al centre i al món de l'**educació especial**: Modernització dels recursos tecnològics, metodològics, educatius i personals del centre; cóm fer visible la diversitat funcional, practicar la inclusió en la societat dels alumnes en tots els àmbits i convertir el centre en un referent dels centres d'educació especial.

Durant la seua direcció del centre, aquest aconsegueix ser pioner amb molts aspectes que avui són normals en els centres

d'educació especial. És el primer centre d'educació especial de la Comunitat Valenciana en disposar d'una infermera escolar atenent l'alumnat durant tota la jornada escolar. També és el primer centre a instaurar una unitat d'educació especial dins un institut de secundària, i servint com a referent va afavorir la creació d'unitats d'Educació Especial en molts instituts de la comunitat valenciana. Primer centre d'educació especial d'Espanya en mobilitzar el seu alumnat per tota Europa amb el programa europeu Erasmus. Incorporació de recursos informàtics i tecnològics durant tota la seua etapa, aconseguint un centre punter amb les noves tecnologies.

Després de molts entrebancs va aconseguir la remodelació del centre per adaptar-lo a les noves normes de seguretat desfasades des de la seua creació.

A banda del seu treball professional, ha estat professor, durant deu anys, del Centre de Formació del Professorat impartint informàtica a mestres i professors de la comarca.

Ha sigut i és membre, des de fa més de vint anys, de la Coordinadora d'Escoles en Valencià, associació en defensa per a l'ús del valencià a la societat valenciana.

I personalment ciutadà plenament identificat amb Sagunt i les seues tradicions.

Programa d'Actes

Col·labora
Ajuntament de Sagunt

11 de juny de 2022

Proclamació dels nostres representants, Rafa González, Laura Palomar, Issey Rozalén i Loara Gómez, al nostre casal.

17 de juny de 2022

Proclamació al Saló de Plens de l'Excm. Ajuntament de Sagunt de les Falleres Majors de Federació Junta Fallera de Sagunt.

2 de juliol de 2022

Exaltació de les FFMM de FJFS al Teatre Romà.

17 de setembre de 2022

Concurs de paelles de FJFS a Gilet

24 de setembre de 2022

Concurs de play-backs de majors.

25 de setembre de 2022

Certamen de play-backs d'infantils.

1 d'octubre de 2022

Celebració del mig any faller, amb dinar, actuacions, sortejos i cremà de ninot, a la plaça de l'Hospital

Del 25 de novembre

a l'1 de desembre de 2022

XXIX Setmana Cultural al nostre casal.

Dins els actes de la Setmana Cultural, celebrarem el XXIX Trofeu de Bolot "Ciutat de Sagunt", el campionat de parxís, el torneig de Catàn, la presentació dels monuments de 2023 i altres activitats, xerrades i exposicions.

17 de desembre de 2022

Tradicional sopar de Nadal Santanner.

Del 22 de desembre de 2022

al 9 de gener de 2023

Exposició del pessebre al nostre casal. Tinguérem també la visita dels Reis al nostre casal el 2 de gener.

29 de gener de 2023

Certamen de curtmetratges a Gilet, on participem per primera vegada.

Dies 3, 10, 17 i 24 de febrer de 2023

Nit d'Albades, realitzada per sectors.

4 de febrer de 2023

A les 18:30 h. a l'Auditori Joaquin Rodrigo, presentació de les nostres comissions. L'acte fou presentat per membres de la comissió. A l'acte es lliurà el nomenament de "Saguntí de l'any" 2022 a Manel Ruiz Cuenca.

11 de febrer de 2023

Tradicional sopar de germanor.

18 de febrer de 2023

Crida. Realitzada per la Fallera Major de la FJFS a la Tinença d'Alcaldia.

19 de febrer de 2023

Bateig dels monuments de la nostra comissió, al taller de l'artista.

25 de febrer de 2023

A les 17:00 hores Cavalcada Fallera al nucli de Sagunt.

3 de març de 2023

A les 19:30 hores Presentació del nostre Llibret de la falla

4 de març de 2023

A les 17:00 hores Cavalcada Fallera al nucli del Port de Sagunt.

5 de març de 2023

Repartiment de tortades als nostres abonats

**A partir del 12 de març
fins les 8:00 del dia 15**

Ornamentació del carrer i plantà de la falla a la Plaça de l'Algepsar.

15 de març de 2023

A les 7:30 primera despertà. Per la vesprada, cercavila per Gilet i Faura

16 de març de 2023

A les 7:30 segona despertà. Per la vesprada, recollida de premis i cercavila per Sagunt.

17 de març de 2023

A les 7:30 tercera despertà. Per la vesprada, cercavila pel Port.

18 de març de 2023

A les 7:30 quarta despertà. Per la vesprada, visita a l'Asil d'Ancians i Ofrena de Flors a la Verge dels Desemparats.

19 de març de 2023

A les 7:30 quinta despertà. Per la vesprada tindrem jocs infantils.

A les 21:30 cremà de la Falla Infantil, i després de sopar, en funció dels bombers, cremà de la falla gran.

Aquesta Associació Cultural es reserva el dret d'alterar el programa de festes.

NOTA: Totes aquelles persones que vullguen apuntar-se a la nostra comissió, ho podran fer al nostre casal al C/ Na Marcena, 3.

SAGUNTO DISTRIBUCIÓN S.L

**EXPERIENCIA EN DISTRIBUCION Y VOCACION
DE SERVICIO A LA HOSTELERIA**

C/ Puig de Santa María, 10

Tel. 96 265 08 10

Fax 96 265 06 67

SAGUNTO (Valencia)

GRANJA SAGUNTO

Nazario Sanz

Ctra. Petrès-Albalat s/n
46500 SAGUNTO
tel-fax: 616 94 71 75

Loterías y Apuestas
del Estado

ADMINISTRACIÓN DE
LOTERÍA Nº 1

"La más antigua de España, concedida por el Rey Carlos IV en 1790"

Pl. Cronista Chabret n.8
46500 SAGUNTO
VALENCIA

Tlf. 96 266 15 76
loteriacaruana@hotmail.es

CARNS FRAN

EMBOTIT ARTESANAL

Plaça Blasco Ibáñez 11

Tel.: 96 265 12 96

Ferragud

XERESA (*Valencia*)

Va de bo Restaurant

Xavier Climent Costa

¿Qué te apetece comer?

Las tapas de siempre con nuestro toque personal, un buen arroz hecho al momento o un pescado fresco de la lonja, acompañando la comida con buen vino y finalizando con un postre irresistible.

También puedes disfrutar de toda nuestra carta en casa o donde tú quieras ¡Haz tu pedido y pasa a recogerlo!

Somos calidad, proximidad, tradición,
sabor e innovación.

Somos de temporada, de la huerta,
del Mediterráneo y de casa.

Reserva tu mesa

622 036 413

C/ Finlandia n7 (Valencia)

Nuestra carta

www.vadeborestaurant.es

 Vadebo_restaurant

 Vadebo Vlc

Menús disponibles de medio día y noche

Consúltalos en nuestra página web

Redondo seguros
correduría de seguros

Av. Sants de la Pedra, 59, Sagunto.

☎ Tel. 960 883 587- 615 34 37 40

@ oficina@segurosredondo.es

🌐 www.segurosredondo.es

TIENDA DEPORTIVA Y EQUIPACIÓN PARA CLUBES Y COLECTIVOS

✉ rrss@benjosports.com

📷 [@benjosports](https://www.instagram.com/benjosports)

📍 CARRER D'ALBORAIA 73, VALÈNCIA

☎ 633 805 284

📺 [@benjosports](https://www.tiktok.com/@benjosports)

📍 PASSEIG DE LES GERMANIES 3, GANDIA

☎ 963 041 768

🌐 www.benjosports.com

📍 CARRER DEL CARBONER 34, PATERNA

Cooperem
amb les persones.

Estem amb les Falles!

On toca estar.

caixapopular.es

Indumentaria valenciana
Desde 1995

FORN-PASTISSERIA

SAL I SUCRE

Sal i Sucre

Jose Antonio Ruiz Garcia
Ifno: 62 62 25 002

Ana 660 234 612
Begoña 620 012 379

ARTESANIA

COMUNITAT
VALENCIANA

R.D.G.S. 14.01228/CS

LOS MÁS NATURALES

pilar

“ CHARCUTERIA SELECTA ”

PILAR DE LA FUENTE

Tel: **625 470 098**

 Mercat
Sagunt pto. **34**

Belladonna

Centro de Belleza

644968046

San Francisco, 1 bajo izqda, Sagunto

Mar

Indumentaria
Bordados
Serigrafía

Tlf. 960 05 25 61

C/ Del trabajo 17 bajo 46520 Puerto Sagunto

**Ramón
Gimeno**

**Grifería - Baño
Materiales
Construcción**

**Azulejos
Rústico
Saneamiento**

Ctra. Nac. Valencia-Barcelona, km. 25,2
46500 - Sagunto (Valencia)

Oficina:
Tel.: 96 266 02 09
Fax: 96 265 42 81

Exposición:
Tel.: 96 265 40 03
Fax: 96 265 42 82

INYECCION DIESEL
Y REPARACION
DE MOTORES DIESEL

**CARRETERA DE
SAGUNTO - BURGOS, KM**

TELEFONO: 96 266 14 40

FAX: 96 266 15 28

CARNICERIA PEPI

**EMBUTIDOS CASEROS
HAMBURGUESAS ARTESANAS
ELABORACION PROPIA**

TELF. 96 266 29 93

**C./ ROMA. nº 2
46500 SAGUNTO
VALENCIA**

carniceriapepi.roma2@hotmail.com

 96 267 26 43

floristeriasayas.es / floressayas1@hotmail.com
c/ Del Trabajo, 23. Puerto de Sagunto (Valencia)

ACADEMIA DE INGLÉS

CENTRO PREPARADOR CAMBRIDGE
CENTRO ACEICOVA Y FECEI

Avd.Montiber 3A (SAGUNTO)
Tlf.96-306.68.60/622449774

Mediterraneo Beach Club

Cafeteria Bocateria FABIOLA 107

Telf: 96.108.78.82

Av 9 de Octubre nº 107

Pto de Sagunto

JORGE MARÍN BELTRÁN

GRADUADO SOCIAL

JURÍDICO - LABORAL

CONTABLE - FISCAL

C/ Caruana nº 15-1º-2.
Tlf: 962664859
46500. SAGUNTO (Valencia)
jose.marin@hotmail.com

C/ Sagunto nº 22-1º-B.
Tlf : 964710706
12400. SEGORBE (Castellón)

MUEBLES
AMPLE
desde 1936

CASAS DE BARCENA 50 - VALENCIA

FLEX
GALLERY
VALENCIA

Casa Laura

C/ Camí reial 10 y 15

Tel.: 664 127 008

café longe - menjars per portar

Camí Real, 87
Teléfono, 96 266 32 01
SAGUNTO

HORNO - BOLLERIA
PASTELERIA

C/. Benifairó, 8 - Tel. 96 265 00 40
C/. Raseta, 31 - Tel. 96 266 07 57
C/. Partida de l'Oliba - Tel. 96 266 54 90
46500 SAGUNTO

TOLDOS Y PERSIANAS
ELMAR
CARPINTERÍA METÁLICA Y PVC

653 772 044 - crisegual@hotmail.com

CONDOMINA

farmacia

FARMACIA CONDOMINA, C.B.

C/ L' Hort D' Ais, 5
46500 - SAGUNTO
Tel.-Fax: 962661146
farmaciacondominacb@gmail.com

CONFECCIONES

96 118 30 79 · 652 907 396

C./ Asturias, 49 · Bajo Izq.
46520 PUERTO DE SAGUNTO
sento49@hotmail.com

Electrificaciones Valls Saguntinas SLU

Comprobaciones Eléctricas
Mantenimiento e Instalación AT y BT

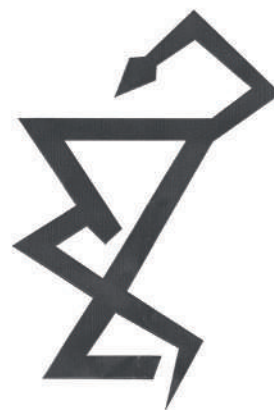

evasa.slu@hotmail.com

623.19.00.68

fallasanta anna 2023

La AC Falla Santa Anna de Sagunt vol agrair la col·laboració de tots els comerços que, any rere any, ens ajuden a traure aquest llibret endavant.

F A R M A C I A

Avelina Escrig

Plaza del Algepsar; 10 · 46500 SAGUNTO

☎ 96 266 16 52

Bar Restaurante

el llorer

www.elllorer.com

- Almuerzos Populares
- Menú Diario
- Tapas Variadas
- Terraza
- Zona Wifi

C/. Les Parretes, 8 - Teléfono 96 065 64 03
46500 SAGUNTO

Bones Falles 2023

fallasanta anna 2023

**C/ Artista Faller s/n (Pol. Industrial)
46529 Canet d'En Berenguer (Valencia)
Tel/ Fax: 962678500
Móvil: 722441805**

SOLUCIONS GRÀFIQUES

Panal
fallero.com

ENCÉN
LA TEUA metXA...
i bones falles 2023

@ f WhatsApp Instagram @panalfallero

606 983 973 628 638 413 96 322 22 74

www.panalfallero.com info@panalfallero.com